

MAGYAR

GAZDATISZT.

N. NAGYVÁTHY JÁNOS.
TEK. SZALA VÁRMEGYE TÁBLABÍRÓJA
ÁLTAL.

PESTEN,

Nyomtattatott Petrézai Trat János Tamás betűi
vel s költségével. 1821.

Pondere, Numero, et Mensura.

E L Ő B E S Z É D .

Ha a Birtokosok a Gazdálkodást minálunk vagy a Közhivatalviselés, vagy talán megve-tésből elmulatják: tsak ritka, hogy kárát ne vallják. Az értelmes és serény Gazdatisztek mindazáltal sokat helyre pótolhatnak.

De hol van az értelmes és serény Gazda-tiszt? Mellyik, és hányadik Ifjúnak van a mos-tani szűk időben abban módja, hogy a Gaz-daságnak hosszú s költséges tanulását elvé-gezhesse?

Bizony a kinek elegendő költsége van: az azt inkább más Tudománynak tanulására for-dítja. De mi ennek most is, és mi lesz ezen-túl méginkább a következése?

Az egyenesen az, hogy Vak vezeti a Vi-lágtalant: és tsak a fog Ispányságot keresni, a ki egy kis írást, vagy közönséges Számolást tudván, azt hiteti el magával, hogy ő Gazda-tisztnak legjobb lesz: mert parantsolni könnyű.

Ezeknek én azt javaslom, hogy jobban tse-lekeszzenek: ha Kereskedésre, vagy kézimester-ségre adják magokat. Aban a hazának is hasz-nálnak, és magoknak is bizonyos és tisztes-séges Kenyeret szereznek.

Azokat pedig, akiknek módjok van a ta-nulásban, serkentem ezennel, hogy készülje-nek a Gazdasághoz illendően.

De miben áll ez az Elkészülés? azt kérdik az Ifjak.

1. A kiknek az Isten ép, és virgontz tetet adott: azok azt a Levegőnek minden változásihoz keményítsék meg jó előre: mert a szobából nem lehet gazdálkodni. A testnek ez a megkeményítése elsőbb és szükségesebb a tántz, és musikabeli gyakorlásoknál.

2. Tanulják meg a Hazabeli Magyar, Német, Tót és Deák nyelvet is, mind beszélni, mind írni.

3. Igyekezzenek az olvasható, és helyes írás módját magoknak tulajdonává tenni.

4. Gyakorolják magokat a figyelmes és könnyű számolásban; és tanulják meg legalább a Lapok felmérését.

5. Mindenek felett szerezzenek magoknak Emberi szívet, és hajló erkölcsöt. Amannak elmutatása tette a Gazdatisztekert rettentőkké: a makats Erkölts pedig egész életekben szerentsétlenné.

Ennyi Előkészülettel kiki rá adhatja magát a Gazdaság tanulására, de nem a Gazdatisztségre; mint sokan tselekesznek. A Gazdatisztnak már tudni kell, a természetést, tényésztetést, a Marhák közönségesebb nyavalyáik orvoslását, a gazdasági Építést, a ftamarai Számadást, Számvételt, és a Haza törvényjeinek azt a részét, a melly Jus Oeonomicumnak neveztetik, és a Fels. Urbáriomi Rendeléseket, s a t.

A kiket a sors az ilyen Elkészülésből ki-rekesztett: azok a Birtokos Urasatokhoz fojamódjának, hogy őket készülésekben gyámoUtáni méltóztassanak. Az ilyen Ifiak nevelésére tett költséget a Méltóságok tsak kevés

idő múlva is gazdag Usórával vissza fog-ált venni.

Valóban; ha a Keszthelyi Georgikont a magános Birtokosok e ből a nézőpontból ítélik meg: akkor a Georgikon a készülő Ifjakra nézve egy jóltévő Intézet, a Földes Uraságokra nézve pedig egy oltsó, és megbetsülhetetlen Vetemény kert.

A mi Hazánkban a nagyobb rész tsupán Practicus Gazdatisztekkel él, és azokat az úgy nevezett íródeákokból formálják azzal, hogy őket nem tsak külömbféle Hivatalokon viszik keresztül; hanem egyik Jóságból a másikba, praxis kedvéért által teszik. Természetes következés, hogy az ilyen Praktikánsok a Földes Urak kárával okosodnak meg, vagy végtére kenyér nélkül maradván, Bújtogatók lesznek.

Ezen kettős következésnek meggondolása oda vitt engem, hogy itt némely Észrevételeimet bátorkodjam közölni a Gazdatisztek készítésére nézve:

1. A készülő Ifjakat mindjárt a Praxis elején megválaszszak, és a kik a Calculnsra születtek, a mellett practizáltassák folyvást! hogy belőlük könnyű és figyelmes Magtartó, Pénztartó, és Számtartó, (Rationum Revisor) és Számvevők (R. Exactor) lehessenek idővel.

2. Így különös figyelmet kell azokra is fordítani, a kik a Termesztésre, és a kik a kormányra készítettnek. Hogy valaki figyelmes Számadó, serény Termesztő, és okos Kormányozó légyen egyszersemind: ritka madár.

3. Gazdákká és Ispányokká készültebb Embereket kell tenni, minta Számadás mellé: mert az Ispányoknak, Termesztőknek, Tenyész-

tőknek, Építőknek, Számadóknak, sőt Kormányozóknak is kell egyszersrnind sok helyen lenni.

4. Illendő, és tisztességes fizetést kell nekik rendelni: ne hogy a szegénység, vagy Alkalmatosság hűségtelenségre vezesse őket. Valóban a Birtokos vallja annak legtöbb kárát, ha a Gazdatisztnak, valamikor Házába fáradtan belép: Felesége, és gyermekei telekiabálják a fülét, a Húziszükséggel. A Gazdálkodáshoz, legalább e részben, tsendesség kívánatik. A hol ez hibázik: ott a Bekérésék megsükkenik; és a Hűségtelenség az ajtó előtt áll. Az a fizetés neme legjöltévőbb, és könnyebb; mely szerint a Gazdatisztnak, készpénz, kenyér, Tüzifa, és Marhatartás engedtetik. A kik a mértékletes Depntátumot sajnálják vagy a készpénzt a drágisághoz képest nem nagyobbítják, sőt ezen felől még *A Marhatartást is tilalmazzák a Házának* is kárt tesznek; s a dévajkodásra is okot Szolgáltatnak.

5. Ha a Gazdatiszteket, a Praxis kedvéért egyik Jóságból a másikba által kell tenni, azt a kezdőkkel, és a Szám vezetőikkel szükséges tselekedni, és nem a kormányozókkal: mert

a) A kormányozónak okát kell elébb megtanulni, mintsem haszonnal kormányozhasson; a változással pedig a tanulás félben szakad.

b) Tsak a Táblák, Rétek, Erdők, Határok, az Erő, és a tárgyak megesmerése és megítélése megkívánnak 5—6 Esztendőt. Hát a Kereskedők, Jobbágyok sorsa az Eladás helyeinek tudása, a kelő, vagy nem kelő Termesztések neme, és mennyisége: főképpen pedig a Szeleknek-járása, az Időváltozásoknak előrevaló megesmerése, még más hat Esztendőt is felvesznek. Így hát még illyenkor sem

VII

javasolható az általtevés: különben akkor teszszük Gazdatisztjeinket máshová, mikor már az egész Gazdálkodás módjába bele tanultak. Ebből a lessz: hogy a Hajdúk, a Gazdák, és a Kormányozónak tsak a neve van meg.

Valóban a szavatartó kereskedőknek nemesmerése, és le nem kötelezése, s az Időjárásnak nemesmerhetése a legnagyobb károkat okozák. Mi haszna a Termésnek; ha pénzzé nem tudjuk tsinálni? és mi haszna a nagy-erővel való Iparkodásának? ha az eső a vetetlen, agy tsak most tett Elvetést, s lekaszált rendet, sőt a kész Boglyákat, és kalangyákat elrontja. Az új Tiszteket szemeimmel látom hogy c két dologra való nem figyelmezással Termesztéseknak felét kárba eresztik.

Sok Házaknál a Kormányozóknak máshova Altullétele az Esmerettség, és Collusio ellen Orvosságnak tartatik: de ez nem Orvosság; hanem új alkalmatosság; és az illyeket tanátosabb elereszteni.

Hosszabb a Változtatásnál az egymástérő Elkergetés; a melly sokszor, és több Házaknál hamis árulkodásokon, és személlyes boszszuállásokon tapasztaltunk épülni. Sok felvi-gyázók tsak úgy tudják magokat Nagyoknak bizonyítani, ha másokat, ha szinte költött Vádokkal is, magok mellett egészen megalatsonyítanak. E miatt sok jó Tiszt kenyer, és betsület nélkül sír a Világban: de a Birtokos is meglakol Hamarhívéséért: mert kit állít ezek helyébe? Azt ugye, a ki magát jelenti, vagy a kit az igen meghitt Árulkodók recomendálnak az Uraságnak? De ezek kit recomendálnak, vagy ki jelenti magát? Azt ugye a ki rászorult? de ki szorult rá? Az, a ki senkinek se kell: mert a Jót még hívják is többfelé. És

VIII

ímé ez a Tiszteli ígéretéséből a haszon, hogy ollyat fogadunk, a ki senkinek se kell. Az apró Ispányos Birtokosoknak pedig nagy részent ez a Gazdálkodások módja.

Legrosszabb pedig az a Változtatás, a melly a jó Tisztekkel bemondatja a Szolgálatot: a rosszakon pedig hűségtelenségekért kénytelen a Birtokos kiadni. A hűségtelen Tisztek a Földes Urakat is megkárosítják, és magokat is betsületes kenyerektől örökre megfosztják.

Ha azt kérdezik az illyek tőlem: De hát mi a Hűségtelenségnek az oka? azt mondhatom tapasztalásomból, hogy

a) Arra igaz ok soha nincs: mert az hogy a józan, iparkodó, és hűséges Tisztnek is nincs sok Házaknál illendő fizetése, s jutalma a mi-ből Háznépestől élhetne, és ruházkodhatna az még ritkább dolog, mint a józan és hűséges Tiszt. De ha megesik is, hogy a Földes Úr több esztendőig is érzéketlen marad aszives fáradozásra: nem az a következés, hogy tehát az ő eránta való Hűséget félre kell tenni; hanem az, hogy bútsúzzon el, és keressen másutt nagyobb darab kenyeret. Az igaz ok tehát az lesz, hogy az Ifjak a gyönyörűség érzését sokszor nem csak a Bujálkodásig (Luxus) hanem a Vesztegetésig is kiterjesztik. Erre pedig a Conventio elég nem lóvén esznek amegtöltött Fának gyümölséből.

b) Utolsó javallásom a Gazdatisztekre nézve ez: hogy a kik magok akarják kormányozni, vagy kormányozhatják is Jószágaikat: azok tanúit Gazdatisztekét hijjában, sőt károsan fogadnak. Ezeknek legjobbak a paraszt Gazdák, és szót fogadnak.

Ezek után már azt következik megmondanom, mit tselekedtem a Gazdatisztben, és azt miért tselekedtem?

A Gazdatisztben az egész Gazdaság Practica Részét igyekeztem előladni közönségesen. Elértem-e Célomat: nem tudom. Azt tudom, hogy az ujjúból (a mint a Magyar mondja) nem szoptam semmit, hanem a mi jót e részben Praxisban lenni láttam, összeszedtem. Ha jól le nem írtam; a nem csuda: mert én minden Tudományos Társalkodástól különszakasztva, és nagy részben kétkézi Munkám után élvén, némelykor egész Hónapig sinsz egy két. csendes órámmal. De ha volna is (próbálja bár akárki) mindenkor nehéz a Gazdasági Fogásokat közterjedésű sarkalatokra húzni; mivel minden Tornyosnak a maga különös sípja van: Nekem azomban mégis illyet kellett cselekedni, hogy Munkám legalább több Házakhoz alkalmaztatottabb lehessen, és ez úgy gondolom elég is. Író pedig e részben előttem, sem a külsők, sem Hazámfijai közt tudtomra nintsen. A mi Keszthelyen néha napján volt; azt is én dolgoztam: a mi pedig most van amazonn épült, és Localis.

Okot az írásra részént a Birtokos Uraságok, részént pedig magok a Gazdatisztek szolgáltattak.

A Földes-Uraságok annyiban, hogy még az Érdemesebb Házaknál is kevés, vagy semmi Rendtartás nintsen a Gazdatisztek elébe szabva, a mi szerint lehetne őket Tetteik és Elmulatásaik eránt a Felelet terhe alá vetni. Innen több Censurális székeken helytelen Megmarasztások (Conventio) és még több meghalgtatás nélkül való formátalan személyes és vagyonos Letartóztatások, Vasazások, és a Deresben való megveretések történnék.

Ha a hibák és kártevések tudatlanságból származnak: a Földes - Úr maga a hibás, miért bízza Jóságának kormányját értetlen em-

berré, vagy miért nem ád az illyennek Útasítást, a melyhez az Értetlen is hozzá szabni magát kénytelen lenne. Ha pedig a Hűségtelen-ség okozott kárt: Hazánk Törvényiet e részben is betsben kell tartani; és a Bűnöst kihalgatván forma szerént rá ítéltetni,

Magok a Gazdatisztek is más részről ösztönül szolgáltak: mert a nagyobb rész, minden ehez a terhes szolgálathoz való Elkészülés nélkül adja magát a Gazdatisztségre se töled, se hozzád nem tudnak menni. Ezek itt legalább megláthatják, melly nyughatatlan és fáradságos Hivatal a Gazdatisztség; meg érthetik rnelly sok kívántatik ahoz, hogy valaki okos, és hasznos Kormányozónak találtassák, és negtanálhatják körülbelül mit, és mélyéket lehet, és kell a Gazdálkodásba, mint próbált Fogásokat béhozni. A Birtokos Urak pedig könnyebben helyt pótolhatják azt, a mi eddig nálok elmaradt, és megválaszthatják azt, ami módosítást, *vagy egész el mellőzést, vagy pedig egészen új rendelést kíván.*

A Képeztek atyafisága (Associatio Idearum) sok olly dolgoknak megrendelését is fogja-szülni, mellyek emazén, sem a Birtokos elméjébe nem öt,öltek, azomban pedig szükségesek. Ha ezen észrevételek azokkal a Fogásokkal, a mellyeket ezen Gazdatisztben előadok, alkalmaztatva (applicative) egymás után iratnak: a Tiszteknek egy Útmutatás készül belőlük minden Jószág vagy Uradalomra nézve. Ha ez elkészül: minden Földes Úr kevesebb kárral változtathatja Gazdatisztjeit; ha a szükség úgy hozándja magával.

Utoljára még ez egyet szükség megmondanom, hogy az itt leírt Fogásoknak egy része tulajdon tapasztalásom; más része pedig, ki-

vált a Fels. Urbarialis Rendelések, Gyűjtemény; és ezek nekem sok Levelezésbe, és fáradtságba kerültek. Ha a Fauli Úr Munkája elébb látott volna Világot: akkor t. i. mikor még én gyűjtöttem: rajtam nagyot könnyített volna. De megvallom Munkám össze állítása után is az említett könyvnek nem kevés hasznát vettem; a midőn azokkal az én Extractusimat összevettem, és sok írásbeli hibákat megjobbítottam. Írtam Csurgón 1817.

MAGYAR

G A Z D A T I S Z T .

A gazdasági Kormány -Székekről
közönségesen.

Minden Földes-Uraság, vagy személylé, sen gazdálkodik, vagy meghatalmazott Biztosai által.

A személyes gazdálkodást. Igazgatásnak (Directio) annak mások által való folytatását pedig Kormányzéknek (Adiministratio) vagy Biztosságnak (Commissio) szokták minálunk nevezni.

A nagyobb Jóságokban mind a két gazdálkodás neméhez legalább e következő Tisztviselők szükségesek a Fő - Igazgató mellé; már az akár maga az Uraság, akár Administrator, vagy Praefectus légyen.

1. A Fő Pénztartó.
2. A Fő Számvevő.
3. A Fiscus.
- Zj. A Fő Indzellér.
5. Az Erdőbíró, és
- (j. A Jegyző.

Itt kettő a megjegyzésre való.

1. Az Igazgatásnak az a módja, melly szerint már ma valamely Uradalom egy vagy több Felvigyázásokra fel van osztva, csekély ítéletem szerint, leggazdaságosabb.

XIII

Ezen Felvigyázók úgy használtatnak több nagy Házaknál, hogy

a) Akülső Gazdaságokat feltserélve legfelebb is minden fertályban meg vizsgálják, és észrevételeiket az Igazgatásnak elő terjesztik,

b) A Számadásokat elkészítetik, és mint részes Számvevők azokat legalább újra összeszámolják (recalculant).

2- Jobb ha az Igazgatásnak vagy kormányzéknek minden tagjai practicus Gazdákból állanak, mintáz; ha megfordítva apennások, több esztendőig való szolgálatokért, Gazdatisztségre emeltetnek.

Minden Igazgatásnak v. Kormányzéknek foglalatossága kétféle, úgymint:

1. Iromány (Cancellistica).

2. Gazdálkodás (Oeconomica).

Amannak tárgya főképen:

a) A szükséges Levelezés, és a mellyek ide tartoznak.

b) Az egész Uradalom köz fel-vételének abrosszá.

c) A Domestica Conscriptió, és Fundualis könyvek készítettése.

d) A Vizek libellája, és a Csatornák, vagy Árkok menetelének rajzza.

e) Minden majorok térje, és a tejendő gazdasági épületeknek helye le ábrázolása.

f) Minden szükséges épületeknek abrosszá, és a Felvetés (l}ltiríeş mit) Uiberfcfiíag)

g) Az erdőknek Vágásokra és Vetési szakaszokra való felosztása, és ataláltató, vagy vetendő fa nemek színes lerajzolása.

h) Az Allodiaturának nyomások szerint való abrosszá minden Major számára különösen.

i) A megszállás, vagy művelés alá szánt pusztáknak előre való ábrázatja.

k) A Számadó-könyvek formája, beadásának ideje, és hiteles volta megállítása.

l) A Számadó-könyvek hónapos kivonásnak szoros bekérése és megrostálása. A Kamarai Számadásban ezen kivonások annyit érnek, mint a kalmári Számadásban a Contó courantok.

m) A részes bilánczok formája, s ideje meghatározása. Közönségesen ezek, Termés, Cséplés, Tenyészet Maradék s a t. Tabelláknak neveztetnek, és ha jól készítettnek, nemcsak a költséget és jövedelmet, hanem még egyik esztendő is a másikkal bilánczozzák; önként értetődik, hogy a kormányzék kötelessége ezeket össze vetni, megítélni, és a több részesekből közönségest tsinálni.

n) Hasonló tárgya a Kormányzék foglalatosságának, a Számadó könyveknek megrostálása, a talált Nehézségeknek a Számadónak kiadása, a megfejtés végett: ezeknek a Ráítélőszékek (Sedcs Censuralis) által való megítélése, és a szerint a Számadóknak Bent vagy Megmarasztása, és Feloldozása (Convictio, et Absolutio).

o) Legalább a Gabona, és bor folyó árának minden hét, tizennégy vagy harmiiitz napban való meghatározása a melly tői az Eladónak engedelem nélkül alább szállani nem szabad.

P) Ugyan a kormányzék határozza meg az eladó Termésnek mennyiségét is a Mughtartó hónapos kivonása, vagy Conto Courantja vezetése szerint: idő szakaszonként, vagy egyszerre.

q) Ugyan minden eladásokról; és Árendákról szóló Szerződéseket is a Kormányzék hagy helyben módosít, vagy vissza vet.

r) A Szegődségnek (Conventio) a bő vagy szűk esztendőkhöz való mérése, és meghatározása is a Kormányszéket nézi.

s) Ugyan a kormányzék Készít minden Majd hoz, a Gazdatisztség megmutogatása, és többszöri kihalgatása után Különös Utasítást (Speciális, v. localis Instructio.)

t) Végre minden munka, Költség, Termékek és jövedelmei Közt egy közbilánxot von: a melly a Birtokosnak egy summában szemeleibe terjeszti az egész esztendei Költséget, és jövedelmet, ennek hova lett fordítását, és a Maradékot, vagy Fundus Instruetnst. Ez a munka némellyeknél Gazdaság tükörének, másoknál pedig alkalmán Számadás szerint fő bilánxnak neveztetik.

Meg kell vallani, hogy ez sok irás, és sok munka: de szükséges; és ha a birtokos ezt nem tselekszi: úgy jár mint agondatlan Kalmár; a ki soha se bírálván meg magát, csak akkor eszmél fel, mikor már elpusztult.

Azonban szükség itt e kettőt meg jegyezni hogy:

1. A helyes maga megbírálásra a mester-séges és számtalan Rubrikákból álló Számadó könyvek, és részes de szövevényes bilánxok semmit se használnak; és el lehet mondani, hogy azok mentől együgyűbbek, s következés szerint világosabbak: annál gazdaságosabbak.

2. Ha a Kormányzések tsak az kIromány-nak feküsznek: bizonyosan papiros gazdaságot folytatnak: ennél pedig jobb a Rovás, és Satskópénz, a mint a régi Gazdák mondják.

Lássuk tehát azoknak második foglalatos-ságát, t. i, a Gazdálkodást, a neveze tesebb

tárgyak szerint azon Kérdésekre elszaggatva, a mellyek a Gazdatisztben meghatározva fordulnak elől.

A Földekre nézve.

1. Hol sok, vagy kevés a szántó föld az erőhöz képest?

2) Ha sok: jobb e azokhoz bereseket állítani, vagy pedig gazdaságosabb ha a felesleg felébe, napszámba, vagy éppen bérbe, és ez is rövidebb, vagy hosszabb időre kiadatik?

3. Ha pedig kevés mind a szükséghez, mind az erőhöz, azt kell megítélni, ha van e és lehet e a fajeszásnak kára nélkül irtani? A bizonyos hogy a ritka és elvénuült nagy erdők egy részét gazdaságosabb Csemetékkal és mag-v. makk - vetéssel jó erdővé változtatni, más résszit pedig ki irtatni. Ha irtani nem tanátsos, vagy éppen nints is mit: nintsenek-e rétekké fordítható Bozótok, és felszántható kopár rétek ahatárban. Vagy mindezeknél könnyebb, és jobb-e a 3. Nyomást kettőre változtatni, sőt a kerülő vetést behozni?

A Rétekre nézve.

1. Mi szerben vannak a rétek a szántó-földekhez? közönségesen véve vagy szint annyi rét szükséges, mint a földek holdszáma vagy még több is, ha a földelt soványak lévén, a trágya kedvéért nagyobb marha - számot kell tartani.

2. Valljon a széna a szükséges marhák természetéhez való-e?

3. Ha minden rét sássas: árkokkal kell-e segíteni, vagy pedig az Ugarokban gazdaságú, sabb rövid füvet termesztetni? mint tartatlan árkolásokra minden idén költeni.

4. Gazdaság e a felesleg réteket, vagy robottal, vagy pénzesekkel kaszáltatni? vagy pedig hasznosabb a robotot a természetésre fenntartani, és a réteket vagy felébe, vagy bérbé pénzért, vagy kaszásokért kiosztani?

5. Hol kívánja az okos gazdaság, hogy az elsoványodott földek 10—12 esztendőre rétekké, és a rétek szántóföldekké változtassanak 7 mint a Tisza mellett sokan tselekeszuek, és földjeiket trágyázás helyett, Felváltással (Stop pelwirtschaft) kövéritik.

6. Hol és mikor jó a szénát Göbölökkel eletetni vagy ölszámra eladni hol tanátsos? s a többi.

A Szőlőkre nézve.

1. Hol érdemes Majorság Szőlőket tartani, és mennyit, a házi szükségre, vagyakereskedésre tekintvén?

2. Okosság e jó erdőket, vagy adombosabb szántóföldeket szőlő alá kiosztani?

3. A kilentzed gazdaságosabb-e vagy a Hegyvám az újonnan építendő szőlőkre nézve.

4. Hasznosabb-e a Kilentzedet, v. Hegy vámot termésben bekívánni? avagy nem gazdaságosabb-e az eshető részt több időre bérbé kiadni? vagy épen a szőlőket örökre felszabadítani, és a bejövő Summa pénzen javítható más Jóságot szerezni? mint & Hazában több helyeken megesett.

Mit mutat a bor-árulási Calculus a Körülálláshoz képest? több e a jövedelem, vagy tsak a vesződség, ha az Uraság maga méreti borait mint ha akortannak bérbé adatnak?

Magyar Gazdatiszt.

XVIII

Az Erdőkre nézve.

1. Hol van az Uraságnak sok vagy kevés fája épületekhez, szerszámokhoz vagy tűzre?

2. Hol kell vettetni, vagy ültetni, és mitsoda nemet?

5. Jobb e ez, vagy amaz erdőt épületekhez, és tűzre használni vágások szerint: vagy pedig hasznosabb azt makk, és gubatstermesre használni?

Hasznosabb-e, ha az Uraság összevett, vagy tenyésző Sertésseivel eteti fel a makkot avagy pedig jobb, ha a makkot az Uraság eladja.

5. Akkor nyer e az Uraság többet, ha a gubatsot maga szedeti fel, vagy akkor ha annak szedését kótyavetyére ereszti. A Véghejiek magok szedik, és eladván bizonyos messzeségre elviszik, a mint a kereskedő kívánja.

6. A Gubats köből nem csak a száraz és nyers gubatsra, hanem a nagyságra nézve is különböztvén, gazdaságosabb e a Pozsonyi köböllel élni, mint a Véghejiek tselekesznek?

A Tenyésztetésre nézve.

1. Elég e a Marhaszám és annak Neme a földek trágyázásához, vagy felesleg is van? és mellyik.

2. Hol mellyik marha neme jobb a jövedelemre, vagy munkára? tekintettel lévén a szénának minéműségére, és a Legelőre nézve.

3. A hol kivált a trágyára szükség van, vagy éppen nints, Gulyát kell e tartani, vagy Csirát, vagy több a haszon ha a szomszédok, vagy egyes Árendások a legelőt pénz, vagy napi számért kiveszik?

Az Erőre nézve.

1. A Tesztek, vagy Tselédek száma kicsiny-e vagy nagy?

2. Mi gazdaságosabb a Cselédekre nézve; a benttartás-e vagy deputátum adás: vagy ennél akár mellyiknél jobb a felebeli munkás, vagy a Napszámos?

3- Aköltséget feléri é a jövedelem? mert középszer szerint egy hold őszi föld háromszori megszántására, beboronálására, és a termés hazahozására négy marhás nap kívántatik, és vetésre, maghordásra, és a learatásra rendszerint hat gyalog munkás mén fel. Ha pedig trágyázni is kell minden idén egy hatod részt: ezen felül szükséges minden 60 szekér trágya kivitelére, hat marhás nap. Hatvan szekér trágyát pedig hat darab marha után lehet várni. Innen az Alföldi trágya nélkül való termesztés legoltsóbb volna: ha a Cseléd tartás könnyebb, a mező közelebb, és a gabona árra a felföldével egyenlő volna.

2. Ha a Bérestartás elkerülhetetlen, egy Bérestől legfelebb is tsuk 30 hold föld megszántását lehet várni.

3. Nem gazdaságosabb e a nagy téreket megszálltam, és ez által állandó erőt szerezni: mint azokat Legelőül használni, vagy bérbe minden 3. esztendőben ki adni?

Az Építésre nézve.

1. Állandó vagy drágább épületeket kell e tenni, vagy pedig oltsóbbat: de romlandót?

2. Gazdaság e másutt venni fát, és készteglát; és ezáltal a maga erdőjét a Birtokosnak, mig tsak lehet megkímélni?

3. Mennyit gazdaságos egy idén valamely épületből elvégezni, egészen a vagy tsak egy harmad részben?

Hogy jobb az Áttsal, és Kőművessel alkudni: általjában, ölszámra, vagy pedig nap-számban?

Az eladásokra nézve.

1. Mellyek azok a termések, vagy egyebek, a mellyeknek eladását az Uraság a Gazdatisztre bízhatja, és mellyeket tart fenn magának.

2. Hány köbölre vagy akóra tehet a Gazdatiszt maga fejétől Szerződést, és mitsoda Mennyiséget tartozik a helybenhagyás végett bejelenteni?

3. Hány részben tanácsos a termést eladni? egyszerre e? vagy pedig fertályonként, és azt is apródonként. Vagy talán legjobb egy Vevőt is üressen el nem eresztetni.

U- Ki határozza meg az eladó Aruknak árát, a Kormányszik e, a Gazdatiszt, vagy együtt a Tisztek, és mennyi időre? .

5. Mennyi időre lehet és kell a Vevőknek hitelt adni? (Credit)

6. Kit rendel az Uraság az eladások, vételek, és Szerződések hiteles voltának bizonyítására?

Az Á rondákra nézve.

1. Mennyi időre gazdaságos valamit árendába adni vagy venni.

2. Jobb e az egyes tsendes ígérés? vagy gazdaságosabb a jó előre kidobolt kótya-vevényezés?

3. Mellyek lehetnek az illendő feltételek minden árendálásban?

4. Mitsoda beneficiumokat gazdaságos árendába adni, és mellyeket nem kell?

5. Nyertesebb e az Uraság, ha Jóságát hosszabb időre árendába adja, vagy tanatosabb, ha maga gazdálkodván néha nyer, néha vesz?

A Kereskedésre nézve.

1. Lehet e a termesztés és tenyésztetés melleit a Gazdatisztól kívánni; hogy összevett ökrökkel, borjúkkal, sertésekkel, dohánnyal, deszkával, s a t. kereskedést is folytasson?

2. E végre tanatos e hogy minden Uradalomnak különös kereskedő Cassája Jegyen?

3. iVlitsotla feltételek ide szükségeseek?

Ezen, s több elhalgatott kérdések alkalmaztatva való meghatározását kívánom én a Gazdatisztben a kezdőknek elő adni, fiatalabb erőre bízván az Uradalmi Fiscus kidolgozását.

ELSŐ R É S Z .

A Rendeléstevésről.

§. 1.

A Gazdaság - Folytatás el oszlik közönségesen:

1. A Rendeléstevésre.
2. A Felvigyázásra (Inspectio.)
3. A Rendtartásra.
4. A Megkíméllésre, és
5. A Gondviselésre.

I. A Rendeléstevésnek tárgyjai:

1. A Termesztés.
2. A Tenyésztetés.
3. Az Építés.
4. Eladás és Vevés.
- 5). Kereskedés.

6. Árendába adás vagy Vevés.
7. Szerződések (Contractus) kötése.
8. A szegődött, vagy Conventióban lévő Mesteremberek, és Cselédek fogadása, igazgatása, dolga, megfenyítése, és eleresztése.
9. A Jobbággyokkal való bánás.

II. A Felvigyázásnak tárgyai ezek:

1. Mindazoknak gyakorább megnézése a mellyeknek Végrehajtások eránt rendeléseket tett a Gazdatiszt,
2. A Számadások, ezeknek hónapos kivonási, és Tabellák készíttetése a rendelt időre.

III. A Rendtartás forog

1. A Rész pénz.
2. A Magházakkal, Pintzékkal, és Tenyészetekkel való bánás, és
3. A kissebb és külső Gazdáknak a Gazdatiszttól való függések körül,

XV. A Megkíméllés tárgya.

1. A Készpénz.
2. A Termékek, és Készítmények pontos használása.

V. A Termékek gondviselése vagy elromlástól való őrzése.

§. 2.

Mind ennyi Tárgyak körül megbotlás nélkül és haszonnal forogni nem lehet: ha tsak a Gazdatiszt bizonyos rendet, sort, módot, és meghatározott időt nem tart a dolgok felosztásában, és elintézésében. Erre nézve

1. Minden Héten Szombaton Tíztiülés tartatik, a mellyben a Gazdatisztnek Segédjei megjelenni kötelesek.

2. Ezekről és ezek által meg lehet tudni, azokat a Helyeket, a mellyek a Termés és Tenyésztetés alá vannak rendelve.

3. Ezeknek Mennyiségét a Fundualiskönyv, az Erőt az Urbarialis összeírás, Personalis Státus Tabellája, és a Tenyésztetés számját a Számadók könyve kimutatják.

4. Mi az eladni való: a Magház, a Pajta-Mester, és a Megtartó elő fogják számlálni.

5. Mik vannak Árendában, a Szerződések Protocolumból ki lehet tudni.

6. Mit kell ki igazítani (reparare) vagy újonnan építeni: mikor az Uradalmat mezőről mezőre, és határról határra megjárja, szemével meg látja: és

7. Mitsoda Rendeléseket tegyen továbbra, a többi Tisztek, és a Tisztülés-könyve útba fogják igazítani az új Gazdatisztet.

§. 3.

A Tisztülésnek (Sessio offidosa) ezek, s ilyenek a tárgyai:

1. Mindenek előtt a Földes - Uraságnak, vagy a Kormányzéknek parantsolati olvasatnak fel, és azoknak, a kiket egyenesen illetnek: a Végrehajtásra tudtára adatnak.

2. A múlt Tiszt - ülésben tett Kormányi rendelések, a Protocolumból újra felolvastván, a Gazdatiszt azoktól, a Kikre ez, vagy amaz rendelés végrehajtása volt bízva, rendre Híradást kér: de maga is, mikor kerül az Uradalomban, megnézi, hogy úgy ment-e adolog végre, a mint a Hírüladás volt.

3. A szükséghez, és időhöz képest új rendelések tételnek, és a Protocolumban sorra mindenek béirattatván, a végrehajtás az ahol

való erő, idő, és költség is meghatározatnak, és kinek kinek az őt illetők tudtára adatnak.

4. Az eloslás előtt még azon Levelek is felolvastatnak, a mellyek a Terméseknek itt, vagy ott való piatzi árráról szóllanak. Mellyek szerint a részes, vagy külső Eladások, a Tudósításhoz alkalmaztatott árra le, vagy feltételnek.

5. Ezek után jönnek az Uraságtól függő mindenféle Embereknek panaszaik, és kéreményeik. Ha a panaszok az Uraság Földes-Uri Jussait illetik: a Fiscálisnak adatnak; a polgári egymás közt való Perek, és Keresetek, a legnagyobb szelidséggel és igazsággal elintéztetnek. Ha pedig a kéremények az Uraság kegyességét nézik, vagy magok a Tisztek ellen kérnek is Elégtételt: azok megvilágosítva egyenesen a Földes - Urasághoz küldetnek; és a Panaszló a messze járásra semmi módon ne kényszeríttessék, sem a kérő. Végre a Tisztülés Protocolomába beíratatnak mindenek.

6. A Panasilók és kérők után a Zálogok adatnak elő, és adatnak ki, a rendes Zálogok Protocoloma szerint; a melly is az Esztendő végén kivonatván, a Váltáságpénznek erősítésére a Pénztartónak, a Vadászok Megesjnére, és a Gazdatitzzt rá-írása alatt általadatik. A Favevőknek mindenkor a Tisztülésben, az Erdőbíró, vagy Vadászok jelenlétében adassanak Czédulák, a mellyekkel a Fizetők a Pénztárnál jelentsék bé magokat. A Vadászok pedig a Fa kiadása után azokat beszédjék; és belőlök mint a Zálogokról mondatott, Generális Commissio (Meghagyás) és Megesmérés készítettvén, a Bévevés ez által erősítetik. A hol nagy és sok az Eladás: a

Fáról különös Protocolomat kell vezetni. Másutt pedig a kitsinységek, elég ha a közönséges Meghagyások Protocolomába számszerint beiktattatnak.

7. Ugyan itt adatnak azok a Meghagyások, mellyek szerint valami az Uraság számára kiadattatok.

8- Maga a Gazdatiszt is minden Eladásokról, Vevésekről, és Árendákról szóló Szerződéseket, mellyeket Tisztülésen kívül tett, közönségesen felolvastat, és Tetteit mindeneknek hírüldván, a Szerződéseket azoknak Protocolomába béiratja: mivel a Vevőket és Idegeneket a Tisztülésre halasztani nem kell, s nem is lehet.

Q. Ezen Tisztulásben a Gazdatiszt a kintstártói is, és akinlévő Tartozásokról, és Adóságokról nyomos tudósítást kérjen be aPénztartótól. így a Rendeléseknek helye ősideje, s módja meglévőn határozva, most már magokat a Rendeléseket kell sorral felvenni.

E L S Ő   S Z A K A S Z .

A Termesztésről.

§. 4.

A Termesztésnek tárgyai:

I. A Gabona nemek termesztése.

II. A Széna-termesztés, és így a rétekkal való bánás.

III. A Bortermesztés, vagy is a Szőlők növelése.

IV. A Fa-termesztés, és így az Erdőkkel való bánás.

§. 5

I. A Gabona termesztésben teendő rendelésekben gondolóra kell venni:

- a, Az Időt.
- b. A Magnemetet.
- p. A Mennyiséget,
- d. Az Erőt, és
- e. Az Eladó piatzokat.

1. Az Időre nézve ezek több Házaltnál a Földes - Uraság parantsolati:

Az igen agyagos, következképen a hideg földeket négyszer kell szántani őszi alá; és Tavasz-búza, Rozs, Kolompár, Lóher, és Dohány alá kétszer, az az, először ősszel kell feltörni, és a nyári szántást úgy intézni a másikhöz, hogy a földnek egyik megfordításától fogva, a másikiig 6 —8 hét engedtessek a Megrokkanásra (Fermantatio.)

2« Ugyan az illyen földeket Őszivel, ha fsait az Esztendő nem rendkívül forró, és száraz, Kisasszony Hetében el kell vetni. Tavaszival pedig akor, mikor már az agyag is meghimlik, vagy omlik.

3. Gondolára kell venni az Időt, és azzal élni magában a Szántásban. Kivált az Ugarlás, és Forgatás idején az Urbárium rendelését (melly szerint a közelvalók Napköltétől, Napnyugtáig tartoznak szántani) meg kell tartani: de 11 órakor a Marhát ki kell a járomból eresztteni, és 3 óráig enni, és nyugodni engedni. A pihent Marha, ha a Meleg is kissebb, jobban, és szaporábban dolgozik.

4. Sőt ezen tzélből azt is lehet a Jobbágyok megeggyezésével tenni, hogy Parlagolás-kor, és Forgatáskor minden egy napra, a homokos és puha földekből 1200 □ a nehéz és agyagosból pedig 900 □ öl kire kire kimérések, és a Jobbágyra bízassék, ha egy nap, vagy két délelőtt akarja azt betsületesen meg-

szántani. Így a mellyiknek gyenge a Marhája, azt maga megkímélheti, és az Urbárium se sértetik meg.

5. Az essős Esztendőben, nem a nagy Erőnek egyszeri kiállítása teszi a jó Vetést, hanem az okos felosztás; hogy minden hold földhöz három, négy Eke, egy Vető, és két Boronáid, sőt három legyen készen, hogy egy egy hold azonnal el is takartassék. Ebben legtöbbet hibáznak a Tisztek; midőn egész Táblájukat hótszámra veri az eső megszántva, és vetetlen,

b) A Magra nézve ezek a rendelkezések:

1. Őszi búza, Rozs, és Árpa rendszerint természetessék minden Majorokban. Őszi Lentse pedig sehol sem. Az új Gabona Nemek Vetése eránt Kérdést kell tenni. A vetnivaló Búzáat mindenütt ritka drót rostával kell megváogatni,

2. Tavaszbúza, Árpa (Tenkely) Rozs és Kuhoritza minden jó, és kövér földő Majorokban (annyival inkább ha az Őszi vetés nem jól bíztat) vettessék.

3. A Zab a soványabb Táblákban természetessék. A búzával együtt érők nem jók.

4. Kolompár földet minden Majorban parantsol az Uraság különösen tartani. Úgy nem különben

5. Ha a Csirának közel bő Legelője nintsen: Lutzernás - kertet is szükség állítani. A hol azonban a trágya nem kellő: ott Csirát nem is kell tartani.

6. Valahol a Spanyol Merinosok tenyészenek: az Ugarban Lóher is kell szénának természetzeni. Bükkönyt pedig a Göbolyöknek, Jármotoknak, és aszeme, a Lovaknak. Ha a Lóher nem szereti a földet: vágnak más jó fűmagjaink: azokat kell vetni.

7. Tavasz Lentsét, Borsót az agyagos Táblákba kell vetni. Hajdinát pedig a Homokos Táblákba, sőt a felesleg tavasz földekbe is.

8. Ha a Köleshez meleg, ikrás, fekete föld van, természetese megkívántatik.

9. A Dohány természetés eránt különös ParantsoJatot kell kérni, minthogy ehez, különös föld, és értelmes Munkások kellenek.

c) A Mennyiség meghatározása, és ez eránt való Rendelése az Uraságnak a Táblák kiterjedésétől, és az Erőtől függ. Hogy kell az Erőt felvetni: Lásd a Practicus Termesztőt.

A Mennyiségre nézve ezek a Rendelések:

a) A Keserűvízi Majorban, minthogy az írtás semmi szín alatt meg nem engedtetetik: és a földje is igen jó, erő is van hozzá: minden Táblák két Vetőre, vagy Nyomásra parantsoltatnak fordíttatni.

b) A Tüskebokri Pusztán a föld is jó, a Marhának is elegendő Legelője van, s a Birák is a Jótán kár nélkül füveltetethetnek: de téli szükség épen nints: a Kerülővetés parantsoltatik bevetetni, hogy tavasz szalmát, és Lóherszénát lehessen bőven természeteni. Egyébütt pedig a három Nyomásba való Vetés tovább is meghagyatik: mert a Tenyésztetést az Uraság semmi módon nem kívánja a Kerülővetés által kissebbíteni, se a maga Majoriban se a Falukban.

d) Az Erőre nézve ezek rendeltetnek:

aa. Az Érsekerdeji Majorhoz elegendő, és jó marhatartó Jobbágyok lévén, 1. Béres, és 16. ökör eltöröltetik. Ellenben

bb. A Somhalyomi Pusztán a két bijalos is megtartatik; de mind a fájészásért, mind a

Juhái legelésért, s a t. Árenda helyett a Szomszédoktól, Szántók, és Aratók köttessenek mert a Béresek tartása, és lakása itt igen terhes az táraságnak. Meg kell azomban tartani állandóan, hogy az ilyen Haszonvételért kötött Napiszám az Urbárialis Tabellában, a Robottartozás rubrikáiba ne írassék be; sem a kötött Napiszamosok a Robotosokkal a Munkán özsze ne kevertessenek; hanem az egész kötött napszámi tartozás a) külön könyvszerint vezettség: b) külön munkára (a mint fogadták) állíttassák, és c) olyan munkások álljanak elől, a millyek ígértettek Kaszálláshoz, vagy Aratáshoz.

ec. Az Aratáshoz is vagy száraz Repések, vagy általjában a Ritkakereszti Helység szólíttassék meg. Úgy is most tornyot építenek, és az táraság, ha tetzik mind Étel, mind kepe részeket kész pénzel kifizeti, vagy pedig annyit érő téglát ad nekik: sőt a Császárszegi Legelő is még három idén meghagyatib nálok a mostani Arendában, tsakhogy: a terhet főzést és sütést el lehessen kerülni.

Mennyi legyen az Arató a Holdszámhoz képest: eből az együgyű Számszerből aGazdatiszt megítélheti. Egy Hold búzát, vagy Rozsot az erős Arató le szokott vágni egy nap: hát ennyi s ennyi Holdat hány arató vágna le egy nap? vagy hány nap tsak ennyi, vagy annyi Arató? A Robotosok, a kik közt tehetetlen Aszszonyok, s nevendék Leánykák és gyerkötők is vágnak, hatan, sőt heten vágnék le egy holdat; és egy erős kévekötöző ezeket szint úgy meggyőzi; mint a négy erős Arató után dolgot talál.

Minden egy dolgos erős Arató után esik napjában két 22 kévéből álló kalangya. Így

ran a képésekkel a dolog: de a Robotosok után, bár egy kalangya essék egy napra, és az is csak 18 kévés.

A szemes szalmából a Mezőn nem enged az Uraság köteleket hányatni: mert ez sok drága időt is elveszen, és sok szemet is elperget, hanem a Majorban kell súp szalmából az Aratás előtt jóval; a mikor kivált a Gyűjtőket, vágy kaszásokat is kiveri napközben az eső, köteleket a Rozshoz: a Búzához pedig gyíkin, Csáté, vagy veszső gúsból hányatni.

dd. A Gabona behordásra minden Birkasok, Gulyások, Vendégfogadósok, Kanászok, és Molnárok az Uradalomból álljanak elől szekerekkel két napra, a mint kötelezték magokat a mikor a Remanentiális (fentmaradt) földekből mindeniknek, és a Rétekből is 4 hold, és 4 kaszás adatott nekik. Az ilyen Erő szerzés többet ér, az Árendák feltségzésánál.

ee. Nem a nagy Táblavetés tölti meg a Magházat; hanem a jólmívelés; és annak idejében taló oltsó betakarás. Erre nézve azt a részét a Táblának, a mellyel a Gazdatiszt semmi módon nem bír, felében, vegy napi munkáért is gazdaságosabb bizonyos feltételek alatt, kiadni, mint melléjek Béres - ökröket állítani.

ff. Kézi - munkásokat pénzért is kell fogadni, kiváltj az apró munkára; és a Marbás Jobbágyokat, aj legszorgosabb időre meg kell kímilleni.

gg. A dolog kerülő Czigányokat is a mezei munkára rá kell szorítani; és csak hegedülésekért, és lótserebelésekért őket meg nem kell szenvedni.

hh. A Mesteremberek általjában maradjanak a magok Mesterségek mellett, és a Szántásvetésre, nem kell nekik utat nyitni, a földdek Árendába adásával. Rétet, és kolompár földet mindazáltal lehet nekik adni, ahol Héti vásárok, és Piatzok nintsenek.

ii. Adolgozó erőt neveli még a Népesítés, és Megszállítás is.

A Népesítésre ezek parantsoltatnak:

1. A pusztán maradt Házhelyeket (Sessio) a Gazdatiszt a maga hatalmával is megszállítani tartozik.

2. Új Helyeket pedig kiadni meg nem engedtetetik, hanem az eránt a Földes-Uraság Rendelését ki kell kérni.

3. A Jobbágyokat külön válni, és azáltal a Helyeket fél vagy fertályra le - osztani meg nem engedi. Ha mindazonáltal

4. Valamelly Hely úgy megnépesedett, hogy azok többé Helyek természetből el nem élhetnek: a Gazdatiszt adja a maga Vélekedését az Uraságnak, hol lehetne ezekkel népesíteni, vagy épen őket megszállítani a Major, és Helységi Tenyésztelés, és Fajószás kissebítése nélkül.

5. A Megszállítás sarkalatjai ezek: a) Hogy a Megszállók vagy marhás Szántóvető, vagy Mesteremberek legyenek, b) A Szántóvetők lehetnek Jobbágyok, Felebeliek, vagy Árendások. A Feltételeket, és a helyet az Uraság határozza meg.

§. 6.

Addig a Magvetést illető Gazdatiszti rendelések adattak elől: most már a Termés eránt kell illendő Rendeléseket tenni. A főbbek ezek:

1. A Búzát általában ugyan mind, de a miből vetnivalót akar a Gazda készíteni: oltsóbb pénzes Munkásokkal egészen, és jól meg kell gyomláztatni, és belőle a Rozsot is kiválogatni.

2 Ugyan a Vetésrevalót két, három nappal tovább kell a szárán érlelni; mint a Pénzre valót, a melly mentől pirosabb, és fényesebb, annál betesebb.

3. Az Aratáshoz a Sarlók tovább megtartassanak, és újságonkapásból a Takarókaszák bé ne hozassanak: mert hozzájok, a tapasztalás szerint, mind erős Munkások kívántatnak: mégis a mi kövér és gazdag Termésünket nem bírják rendre dönteni. Az Aratók egy úttal a Földibodzát is kivágják jó alantán: de a marok közzé ne vessék. A levágásnak igen nagy a következése: mert általa a föld a bodzától két bárom Esztendő alatt kitisztul.

4. A Mezőkön 50—100 kalangyákat nem kell sorba rakatni: mert ha a Menykő bele üt: végig ég; sőt ha sok az eső, szárogatásokhoz való térséget se lehet sok helyen találni.

5. A Csűrökben is nem kell olly magas Kazlakat, vagy Asztalokat rakatni, hogy a Feladogató a szekérről fel ne érje: mert ez sok erőt kivan, és a hirtelen eső előtt se lehet hamar betakarni.

6. A szerentsétlen essős Esztendőkben jobb kevesenként a száraz kévétet béhordani, és kisebb Asztagokba rakni, mint nedvest, szárazát özszerakatván, elrothasztani. Ha minden szárogatás mellett is maradnak fel a megválogatás által sengés kévé: ezeket igen keskeny, és hosszszabb Asztagokba külön kell rakatni.

Itatni szalmával egyvelgest, így valami tsakmeg marad belőlök.

7. Minden kazalba vagy Asztagba beszúrva legyen az írott Rovás a Kalangyák számáról, és neméről; és így a kilentzed, vagy Tized a Majorságterméstől megkülömbözletve is rakassák őszsze.

8. Először is ugyan vastagon kell az Asztagokat fedetni rozszalmával, a melly tartósabb (kivéven a Magnak való Búza asztagokat), a mellyekhez vastag búza-szalma fedél kívánatik: de a lerokkanás után két hétre, minde- niket újonnan szükség beborítani. Sőt késő őszszel egészen kell őket fedni, és ezt Tavaszra ismét kell tselekedni.

9. Minekelőtte az Asztagok őszsze rakat- tatnának: minden Táblákról, válogatás nél- kül 3—4 keresztre való kévéket a Pajtába kell vitetni, eltsépetetni; és így próbát tenni: hogy a Gazdatiszt megítélhesse körülbelül, mennyi a reménylhető Termés?

10. A hol Cséplőket lehet kapni, és Cscp- lőszérők vágynak, és a Supszalmára szükség van: a Cséplést tovább is meg kell tartani. A hol ellenben, se Cséplők, se Cséplőszérők nin- tsenek, a Termés azomban sok, a Tenyész- tetés sok szalmát, és hamar kíván; Nyomta- tószérők azonban vágynak, és az Asztagokat, vagy a kereskedőkre nézve, vagy a Hörtsökök- től soká tartani nem lehet: a Nyomtatás nem tiltatik, vagy együtt is mind a kettőt kell hasz- nálni. Cséplő machinákat pedig a Gazdatiszt, a Földes Uraság engedelmé nélkül nem állíthat.

11. Cséplőket, a hol lehet, kell állan- dóan megtelepíteni, kivált a magános Majo- rok, Birka, Gulya - aklok, pusztai Csárdák, és Malmok mellé kell nekik árendás házokat.

építeni. Ez a bátorságra, és a készen álló Munkásra nézve is követést érdemlő praxis sok helyen.

12. A Cséplésben, és Nyomtatásban a Jobbágyoknak mindenkor, és mindenütt elsőséget kell adni az Idegenek előtt.

13. Legelőször is a Vetnivalónak Kivetése eránt tegyen a Gazdatiszt rendelést és utánna mindjárt a Marhák, és Birkák számára szükséges tavaszi, és őszi szalmát készíttesse.

14- A Cséplő és Nyomtató részt, vagy maga vegye meg a Gazdatiszt, vagy Commissio mellett engedje tsak meg, a mások által való megvételt.

15. A Cséplésben azt a sort kell tartani, hogy amire legelőbb van szükség: ugyan az is veressék ki. Ha mindazállal kár nélkül megeshetik: a legjobb szenteket utolja felé kell hagyni a kiverésre.

16. Valamikor, valamelly Kazal, vagy Asztag a kiverésre kimutatattik: a Magtartó jelenlétiében, három négy kalangyával különös próba tétettség; hogy meg lehessen bizonyosabban tudni, hogy az, vagy amaz Osztagból mennyi szemnek kell kijönni.

17. Mindjárt a bemérés előtt meg kell először minden gabonát, a polyvától, vadúztól és kivált a portól a rosták által tisztíttatni, és addig azt a Magtartónak veszedelme nélkül nem is lehet a Bévevésre meghagyni (pro Percepto assignare.)

§. 7.

II. A Szénatermesztés kétféle: 1) A természeti Réteken! 2) A vetett Réteken való Szénafű -termesztés:

a) A természeti Rétekre nézve ezek a Rendelések:

1. Minden Majorban legyen Rétgyalúyás Hasogató-borona. Amazzal minden tavasszal el Kell a Vakondak - túrásokat, és Hangya sombikokat téríttetni. Ezzel pedig őszszel szükséges a Mohos, és terméketlen Réteken a gyeptő ve köt meg hasogatni.

2. A meghasogatas után trágyázni kell mindazokat, a mellyek soványok; azomban sem a víz meg nem szokta futni, sem természetesen nem seppedékesek.

3. A Seppedékeseken árkokkal szükséges a feles vizét levenni; a kopárokat pedig vízzel elboríttatni, a hol lehet.

4. Semmiféle Réteken, kivált pedig a Seppedékeseken meg nem engedtetik tavasszal a Marhalegelletés, mert a hagyott nyomok miatt nem lehet őket megkaszáltatni tisztán.

5. A Sástermő Réteken, míg asás gyenge, addig kell; és így legkorábban kaszáltatni. A jó füvet termők az Aratás idejéig feltakarthatnak, és a Jóták, vagy fákallyain termő fű megnövése után, Aratás utánnig lehet várakozni, és így egy erővel és költséggel, mind a szénát, mind a sarjút lekaszálni.

6. A hol, és a melly esztendőben széna bőven takarodott: a sarjára nem gazdaságos a Jobbágy erőt vesztegetni, annyival inkább lia nints rendnek való fű a Réteken. Az illyeket jobb harmad részibe, vagy Napi-munkáért másoknak kiadni; de jókor.

7. A száraz szénát tsak egy éjjelre is úgy kell a Réteken Boglyákba, Vontatókba, Rudasokba, vagy Petrentzékbe őszsze rakni, hogy minden Boglyán ember álljon; a ki azt megtapodja, és nyomja a szél, és talán hoszszas esső ellen.

8. Ha az idő engedi: a száraz szénát azonnal bé kell hordatni. Ehez képest a jöhető eső ellen (a melly a kazlat is félen, és aszénát is a szekereken szokta érne) a Szénás pajtákat, ha száraz is az idő: mindég üressen kell tartani, hogy a szekereken megázott szénát lehessen hol elterigetni, és tsak legutoljára tölteni meg.

9. Közönségesen pedig hoszzú, és költséges Szénaszíneket nem kíván az Uraság építtetni, és akarja, hogy az Alföldi magasabb Szénakazlak, vagy hegyes Boglyarakás vitessék be. Itt ha féleln éri is az eső: hamar be lehet kitsiny tetejét burogatni, s a széna jobban megmarad, és kevés vesztegetődik el. Sőt a Felföldi leásott, s őszszekötött Szálfák közzé való rakás is jónak találtatik, kivált az erős szelekre nézve.

10. Még a Réteken fel kell a Boglyákat a Marháknak, és Barmoknak mivoltokhoz mérve, osztani; és úgy a Lovak, Jármosökrök, Csira, és Birkák eledelét külön is rakatni.

11. A Rétekre nézve a Sarjútakarás után az a Rendelés altaljában hogy a Gazdatiszt tegye tilossá azokat, a méllyek a Göböly, vagy Jármosökröknek, Csikóknak, és Csirának fognak őszi legelőül szolgálni: a többi kopárok, Bozótok, Jóták, és Erdők letiltásával pedig nem szabad a! Falubeliek Tenyész tetését hátráltatni a Fels. Rendelések szerint.

12- A Spanyol Birkák inkább az Ugarokon, száraz Jótákon, és Hegyoldalakon kopározzanak, mintsem a Réteken mételyt kapjanak: kivéven a Platzlikat, a mellyek úgyis le fognak minden órán metéltetni.

b) A Vetett Rétek azok, a mellyekről felebb a Vetnivaló magok közt volt aszó; és hol, és miféle Marha számára, mellyik tér-

mesztessék megmondatotott. A hol mindazál tál elegendő, és jóféle szénatermő Rétek vágyanak, a Vetett Rétek tartása, elmaradhat még most: mert valamennyi van, mind nehezen szárad, és e miatt az eső elrontja, a száraz nyár pedig nem termi meg őket. És így aszántás, drága mag, és trágyázás fizetetlen marad. A magunk Rétjén önként termő szénafű magokvetése általában jobb. Azértis az igen kopár, vagy gazos Rétek felszántása, inegtrágyázása megengedtetik alájok.

§. 8.

III. Tárgya a Termesztésnek a Bortermesztés, amely két részre oszlik, u. m. 1. A Szőlőművelésre. 2. A Borokkal való bánásra.

A Szőlőművelésre nézve ezek az Uraság rendelkezései:

1. A Szőlő ültetés alá a Gazdatiszt semmiféle földeket ki nem oszthat az Uraság tudta, és engedelmével: kivált pedig az Erdők kiirtását e végre semmi módon meg nem engedti: mert szőlő már több van a Hazába, mint Fa.

2. A melly Hegyek már bé vannak ültetve, és kilentzed, vagy Hegy vám alatt holdszám szerint vágyanak: a Szőlős-gazdák a pusztá helyeket béültetni kénszeríttessenek; különben az Uraság kárt vall; kevesebb lévén mind kilentzedje, mind Hegyvámja.

3 Minden ilyen Helyeken a Nemes Vármegyék által helyben hagyott, vagy helyben hagyandó Hegy Articulások bevitessenek: és e szerint

4. A Betsükre, és osztályokra s at. nézve meghitezett Hegymesterek, és Hajdúk állítassanak.

5. A Szőlőhegy mindenütt körül legyen gyepezve, hogy semmi titkos Irtásokba! a Hegy ne nagyíttassék.

6. A borhely Szőlősgazdák Szőlője, ha két idén míveletlen marad; törvényesen be-tsültessék el, és adassák másnak.

7. A Hegyekben lakás, és Marhateleltetés sok helyen igen be van véve: azonban pedig káros, azért is az embereket jó móddal erről le kell beszélni.

8. Ha mi Házhely után vak Rétek, es Földek a Hegyekben vágynak, azok ha lehet, kitseréltessenek; mert ez a szabados Eladást, a melly alatt a szőlők rendszerint bíratnak akadályoztatja.

9. A Hegyekben semmiféle Marha, és Baromlegeltetés meg nem lesz engedve: mert tapasztalás szerint kárt tesznek.

10. A Hegyből a szőlőt, hogy a Gazdák nagy edényekkel el hordják, és piatzokon elárulják, meg nem engedtetetik. A mértékletes, és képes használat (discretus usus botvorum) senkinek se szabad megtiltani.

11. Ugyan nem engedi azt is az Uraság, hogy a Hegy hajdúk a szőlősgazdák gyümölsét, és a szőlőt, mintállani, vagy felkötözni valókat a Tiszteknek, vagy másoknak elhordják: a tisztességes Asztali gyümöls, és szőlő ollykori bevitele, mikor Vármegye Tisztjei, és egyéb utazó Uraságok bészállanak, aszerint a mint *ezt* a Hegybeli Conractusok megengedik, egyik Tisztnek se lesz tilalmas.

12. A Megakoláshoz való Fizérpáltzák, Borköblök, és Hapás Pintek, s a t. a Nemes Vármegyék bélegjével hitelestessenek meg, és párban a Helységnél is meglegyenek.

13. A Majorság - szőlőkre nézve ezek parantsóitnak:

a. Soha a Szőlőtöveket kitakarni, vágy megmetszeni addig nem kell kezdeni, míg a Mandula, és Baratzkfák virágozni nem kezdenek.

b. A hol tsak kortsmaborok teremnek, és külömben is az Uraságnak kilentzedje, vagy Hegy vámja van: nem méltó, hogy Majorság Szőlők tartassanak. A jó, és legalább Asztalibort termő Hegyeken pedig tovább is meg«tartatnak, vagy szereztetnek is a házi szükséghez képest. A kereskedésre nézve alább fognak rendelések tétetni.

c. A magas Hegyeken fekvő szőlőket nem szükség téltre betakartatni: mint a Sopronyiak se takarják; annyival inkább, hogy az költségbe kerül, és mégse használ ott semmit, a hol tsapra metzvén a szőlőket, mint a Dunántúl majd mindenütt, a tőkék olly magassak, hogy betakarni lehetetlen.

d. Az alatsony Halmokon a töveket be kell ugyan takartatni: de szüret után; egyébkor pedig lapossan kell a szülőföldjét kapálni, mint a Hegyallyján, Borsod, Abauj, Sopronyban, a Muraközben, és másutt szokás. A harmadik kapállást Canicula végén el nem lehet mulatni. Ez a szőlő szemét szembetünőleg neveli.

e. Ugyan karózással se szükség a Szőlők költségét nevelni. Karó nélkül szintúgy terem a Veszsző, ha felkötetik; és hosszúsága elmetéltetik; (mint a Hazabeli praxis több helyeken gyakorolja).

f. A felfolyó Szőlőtövek, vagy Lúgosok többet teremnek ugyan; de mindenkor savanvűbb levet adnak. Azért is ezt a módot mi-

nálunk nem lehet olly haszonnal követni, mint az Olaszoknál, a hol nagyobb is melegség sokszor, mint a Szőlő megérjelésére kíván tátik.

B. A Bortsináláshoz, és az azokkal való bánáshoz ezeket a Fogásokat kívánja az Ura-ftág megtartatni:

1. Mikor a Hegymesterek, vagy magános Szőlősgazdák az eránt jelentést tesznek, hogy a szőlő megérett: a Gazdatiszt azonnal értelmes Gazdákat küldjön ki, akik hitelesen megtudják ítélni, hogy a Szüretet ellehetne kezdeni, vagy nem.

2. Hogy a Dézmálás ősze ne tolduljon: bizonyos napokat kell meghatározni, hogy ez, vagy amaz Vidéken mitsoda nap kezdődjék a Szüret, és Dézmálás.

3. A Dézmálásra nézve külömbféle praxi-sok vágynak az Országban. Azért is a Gazdatiszt e részben újításokat nem tehet. A hol a Hegeyeken vannak a Borházak, és az Uraságnak jussa van nem tsak a Termés őszeírására, hanem a hordóknak kikóstoltatásához is: ott ezen végre tántoríthatatlan hűségű, és egyenes embereket rendeljen ki. Ha a Gazdatisztnek gyanúsága támad Kiküldöttjei eránt: más idén, más Embereket rendeljen helyettek, a mondott végekre.

4. A kikóstolás és elpetsételés után a Dézmálást semmit se kell halasztani; hogy a Termesztők idejeket ne vesztegessék a várakozásra; és szükségeiken az Eladással segíthessenek: a mint ezt a Törvény is parantsolja.

3. A Dézmaborok ugyan mindenkor külön edényekbe töltsenek el; mindazáltal a jobb Hegeykről való egész Edény-borokat az

együvetöltögetéssel, ismét különös nagy Edényekre kell össze szedni.

A hol a Borházak néma Szőlőhegyeken vágynak, és e miatt csak a Must vétettetik számba: a praxist megváltoztatni nem szabad. Azért is valljon az édes törkölyből ki kellé venni a Dézmát, vagy nem, a szokás (usus) meg fogja mutatni. Az Aszszú, vagy Teppedt szőlőt rnegdézmalıni nem szabad Urbarialis Rendelés szerént.

6. A Dézmaborok öszszetöltésében még a színre is kell vigyázni. Azért is a fejérek fejérhez, és a pirosak, vagy rézszínűek csak a magokkal egyezőkkal kevertessenek össze.

7. A Majorság - borokra nézve ezek különös Rendelések:

a) A jó Esztendőbeli borok, vagy édesek, vagy gyökeresek. Mind a kétféléből kelj egy nevezetes akószámot félre, vagy a jövő időkre el tenni. Az édesek nehezen tisztulnak, és az idő változásival meg is zavarodnak. Az illyekkel tehát a tüzes, más esztendőbeli borokat kell félynyire megkeverni. Így megtisztulnak. Igya régi, elgyengült borok is megfrissülnek, ha gyökeres új borokkal egy harmad, vagy negyed részben feltöltetnek.

b) Minden illyen félre tett borok petsét alatt tartassanak, hogy azokat a kóstolgatással a Kádárok vagy kultsárok el ne rontsák.

c) Deputatumokra a Királyhegyi és Bandsalgói Majorság termések fordíttathatnak egyedül, és más nem.

d) Általjában a hordók minden 14. napba egyszer megtöltögettessenek, és petsét alatt lefojtva álljanak. Mentői nagyobbak a hordók, annál kevesebbek töltelék megyen beléjek, de

a mennyiség alább, a Kíméllés közt fog elől fordulni.

e. Az Uraságnak minden hordóji megbélyegeltessenek, és az akószám rajtok eltörülhetlenül legyen felírva. Mivel azonban a nagy új hordók a kor, ha tele töltetnek: szélességekben rokkanni szoktak, és a miatt a Fizér idomulva nem jól mutatja az akószámot: az első, vagy üres fizérezés mellett keli az akó számnak rajok íratni.

f. A boros pinczékben égett bort, és zöldséget, káposztát, répát, vagy kolompárt tartani kártétel nélkül nem lehet.

g. Az új borokat, akár Majorságtermés, akár Dézma legyen is az, az özszeírás szerint vetesse a Gazdatiszt, Meghagyásával (Commissio) Számadása alá: de mihelyt a forrást elvégzik megtöltetvén, újonnan vetessenek és adassanak Szám alá; és így az, amit a hordók először el-ittak, és forró hijjokba töltelékül felment, mint tsak egyszer; de bizonyosan megtörténő dolog, pro Erogato assignáltassék.

8. Legelsőben is a gyenge vagy szagot kapott borokon kell kiadni.

9. Mindenkor a Gazdatiszt mutassa ki a Tölteléknek való hordót, és azt is, amiből az ő Commissiója mellett kapnak a Cselédek, Cséplők, kortsolyások s a t. áldomást.

10. A borokat nem mindenütt szokták lefejteni az Országban. Azértis az eladó borokra nézve, a helybeli praxishoz tartsa magát a Gazdatiszt: de az Uraság asztali borait, minekutánna tökéletesen megtisztultak, egy áltájljában le kell fejteni. A Sopronyi; Muraközi, Badatsonyi, és kivált a Hegyallyjai kövér borok, néha Esztendő, s több múlva forrják annyira ki magokat, hogy a Megetzetesedés fél-

elme nélkül lefejtethessenek. Erre tékát vigyázni kell.

11. A nagy pintzéknél 30—60-s több akós bordók tartassanak vassal megabrontsolva. A hol mindazátal a kereskedés hordó, és nem akó számszerint szokott folyni: a Gazdatiszt (ha okosabban nem lehet) a szokástól el ne álljon, legalább annyiban, hogy ha nagy hordókban tartja is az Uraság borát a Pintzékben: kissebb, az az, a vidékben szokásban lévő 190—194 ittczéseket, mint az egész Hegyallján szokás, készíttessen, és a bort ezekben, vagy ilyen módon adja el.

12. A hordóknak kissebb, vagy nagyobb mértékjéhez képest, többféle felzsráfolható vas abrantsok tartassanak az Uraság pintzéinél. Úgy a bőr, és bádog szivárványukkal való élés továbbis megtartassak. De a Hegyallyján az ilyenekre nem kell költeni: míg ott az 50—60 akós hordók módiba nem jönnek.

§• 0-

IV. A Termesztésnek negyedik tárgya az Klőfák termesztése, vagy röviden az Erdőkkel való bánás.

Az Erdőkkel való bánás 1. A Fáknak Nevelését, és 2- A megnőtt Fáknak gazdaságos Használását határozza meg.

a. A Fa-nevelés magában foglalja

1- A vetést.

2. A Csemeték ültetését.

3- A Fialaloknak gyarapítását.

3. Az Erdőknek gazdaságos használása pedig áll:

1. A Fának a rendes időben elő Vágásában.

2. A Vágásokra való helyes felosztásban.

3. A Vágásnak módjában.
4. Az Erdőnek kímélésében.
5. Az Erdők külömbféle Jövedelmeiben.

§. 10.

A Favetésre ezeket tartsa maga előtt a Gazdatiszt:

1. Ha valamely Földjeik vagy Rétjeik vágy-
nak a Jobbágyoknak ez, vagy amaz Erdő kö-
zepén: azok annak útja és módja szerint egyet-
érőkkel tseréltessenek fel; és a föld minémű-
ségéhez képest vettessenek bé makkal, vagy
maggal. Az Erdőmesternek tudni kell, hogy
az hideg, sűrű, veres, vagy sárga agyag föld
Bikk, és Fenyőfát nevel; a jó föld pedig Töl-
gyet, Gyertyánt, és Szilt; a homokban pedig
az Akátz, Nyír, Nyár, Olasz, és Canadai Je-
genye, vígan nőnek. A Kőris, Éger, sőt a
Tölgy is az olyan Berkekben különösen nő,
a mellyekre valami folyó víz olykor ki szo-
kott önteni.

2- Az Erdőkben találtató foltokkal; sőt
maga az Uraság Föld, és Rétjeivel is ezt kell
tselekedni: ha az Erdőközben talátnak; és
ezek nélkül a Gabona Termesztés, vagy Te-
nyésztetés nem szenved.

3. A homokos Fellegvári Határban sem-
mi Erdő nintsen: tehát itt is, és másutt is, a
hol a fában fogyatkozás van: egy plága vet-
tessék bé, természetéhez való fa-magokkal,
és árkoltassék körül a Marhák ellen.

4 Általjában a Helységekhez közel lágý,
vagy tűzifa vettessék: távolabb pedig Épület-
hez való, Tölgy, Kőris, Szil, és az agyagos
Hegyeken Fenyő, és Gesztenye sat.

A Csemeték ültetése, hamarább ad hasz-
nálható fát, azt tehát el nem kell mulatni ültetni.

1. Az el vénült, ritka, de még olykor-ollykor makkot termő Erdőkbe: Ez jobb ilyen helyen, a makk, vagy magvetésnél, a mihez felszántani kell mindenkor a földet.

2. A magas, kopár, köves hegytetőket, és oldalakát (mert ilyen helyeken csak itt ott találtatván föld, ezt a Magvetés alá nem lehet elkészíteni) Csemetékkal kell berakni.

3. Az Akátfá Csemete ültetés mindenü Tettesék, a hol a tűzi fa vagy szükén, vagy éppen nem találtatih, és a Méhtenyésztetés divatjában van; és más fa-nemek a Határban, nem a megkívántató szerentsével természet-hetnek, azzal a vigyázással, hogy az igen ritkán essék, mert ez olyan természetű fa, mint a torma, mentői többet vágják, annál szél tébb terjed, és hamar növekedvén, mind tűzi mind, épület fát ad.

§. 11.

A Fijatalok vagy vetett magról, vagy a Vágásokban a levágott fák töveiről nevednek, vagy pedig ültetett Csemetékről szaporodnak. Mind a háromra az a Rendelés, hogy míg 7—3 láb magasságra nem nőttek: köztök semmiféle Marhalegelés meg nem engedtetik: de megtartsa a Gazdatiszt, hogy, az ilyen Termesztés által, ott a hol a közönséges legelők az Erdőkben vágynak a Jobbágyok Marháji legelő nélkül ne maradjanak.

Minden utak mellett eső Erdőkre ugyan: de kivált a Fiatalosokra nézve az Uraság fő Rendelése ezek lehetnek:

1. Hogy azon semmi Országutakat mellőző, bujkáló szekérutak ne engedtesenek. Erre nézve inkább az Országutak kivágással tágíttassanak, hogy a föld megszáradhasson hamar, és

a fák árnyékjaiban soká tartó sár ne kényszerítse a Szekerezőket az Erdőbe való kitérésre.

E végre

2. Az illyes utak mellé eső Erdőkhoszszában, áruk vonassák.

5. Ha a Vágásbeli. Fijatalok mód nélkül sűrűk volnának: szemesen és okosan lehet belőlök Létzeket, fonni való Veszszt, és a görbékéből, s rúttól indultakból módjával póznákat is kiszemelni.

6. A Mogyoró-bokrokkal felvert vén Erdők, vagy avetett egész Mogyorósok, hogy Abrontsnak valót hozzanak, a görbe gurba szálaktól megtisztíttassanak, minden 6 — 8 esztendőben egyszer, a tövig levágás által.

§. 12.

Mind a tűzi ölfák, mind pedig a Szerszám fák vágásának ideje 1-ső Novembertől fogva Februanus végéig állandóan meghatározatik. Az Épületekhez November, és Decemberben kell leginkább fát dönteni.

§. 13.

A Vágásnak módja a legyen, hogy az elvénült Dogának, Deszkának, Hasogatványnak, Szeglábaknak, és Malomszereknek való fák, vagy tövestől döntessenek ki; vagy földszint fűrészeltessenek le; és a minden rend és sor nélkül való szanaszél, és fentvágás, ezennel megtiltatik.

§. 14.

A Vágás tsinálás a Kormányszéktől függ, a melly is a Szakaszokat a Földmérő által ki fogja tövekelteni.

Ha mindazáltal valamely Jóságban a Gazdatiszt maga a Kormányozó: a Practikus Termesztöben az Erdőknek gazdaságos Előelintézésekre szolgáló Jegyzéseket szeme előtt tartsa, és a Jágerek, Kerülők, és Székelyeket is meghalgassa.

§. 15

Az Erdőknek kéméllése e következőkben állítatik meg:

1. A hol agyag van, amellyből mórtéglát (Vályog) tömött, vagy rakott sárfalat lehet tsinálni: e talpakra, és szeglábakra való Házépítés meg nem engedtetik. Ez okon s Jobbágyoknak is, tsak fedél, ajtó, és ablak képeknek való fa adattassék, a Törvény-rendelése szerint. A hol pedig kő van s téгла: az Uraság számára is ezekből kell építeni. Ahol tsupa homok a föld ezen rendelés nem állhat.

2. Hasogatvány és sövény Kerítés tsak ott engedtetik, a hol téгла, kő, mész nints, elvénült fa, és veszsző pedig minden haszonhozás nélkül bőven van.

3. A Szénás, Gabonás, Cséplő, Nyomtató Pajták, a hol tsak lehet, fából ne épüljenek.

4. Fűrészmalmost, ha víz van is hozzá, tsak ott kell építeni.

a. A hol az Uraságnak másképen pénzé nem tehető erős Erdője van, és az Uraság parantsolja.

b. A hol a szomszéd Uraságoknak ilyen Erdőjük van, és felében vagy harmadában fát a fűrészre öröмест, és bővön hoznak.

5. A Hamuzsír-égetés tsak ott engedtetetik meg, ahol a fát ölszámra nem lehet eladni: Lágý fa terem, a melly a tövéről újra hajt, hozzá férhetetlen vén Bikk, és Cserfa Erdők vágynak.

6. A Vén Gyertyánosok, Tölgyesek helyett pedig, új Vetések, vagy Csemete ültetések, téssenek és az elvénült fák téglá és mészégetéshez használtassanak.

7. Üveg hutájink a Hazában annyin vannak, hogy azok se fizetik meg magokat. Azért is ezeknek állítása még most elmarad.

8. Az Erdőkben való vigyázatlan tüzelés, és a fatövekbe való tűzrakás erősen megtiltattik. Úgy szinte mindenféle Irtást is az Erdőkben egészen tilalmassá kell tenni, a munka ingyen való elvesztése, és a Favágókra szolgáló Törvényes büntetés fenyegetése alatt.

9. A Jobbágyok Urbáriális Fájészására a téli hónapok 1-ső Novembertől fogva 1. Martiusig hetenként két nap nyitva vannak. Sok úton mindazonáltal, minthogy semmi esett fa nints; és nem is lehet: elsőben Úriszék, és onnan a Nemes Vármegye által a Helyek számához képest a Csontos sűrűjét kell felosztani, és a szabad Fájészásnak örökre véget vetni. A régi Hamuháznál, a hol az esett fa bő von van, a nyári fájészás is, némely Héten két nap megengedtetetik, annyival inkább, hogy mióta a Csavargók tudják, hogy az Erdőkben senki se járhat, egészen megfészkeltek magokat, sőt Élőfákat is adtak el Idegeneknek; Czimborásaikat pedig magok megrakodtaták. Ezt a jegyzést a többi Erdőkben is használni kell, és reménytelen a Helységeknek fájészó napot engedni. A fájészást megszorító Rendeléseket mindazáltal a Nemes Vármegyénél a helybenhagyás végett bé kell jelenteni. Így Csomboron, a hol a Vágások miatt már most semmi esett fa nints, és a Jobbágyoknak nyers fát kell adni; az adandó ölnék mennyiségét a Nemes

Vármegye fogja elintézni, a tartandó Úriszék megállítása után.

10. A Méhek, madárfészkek, és tapló kivágásáért Élőfát ledöntök a Haza törvényje szerint, mint falópók is, és hántók büntetessenek meg; a Jobbágyok pedig a kárt megtéríteni, és 3 napot szolgálni tartoznak büntetésül.

11. Jágerek, Kerülők, és Székelyek minden Erdőkhöz tartassanak, a kiket egyik Revirből!, a másikba többször által tenni, nem találta tott roszsznak.

12. A Határdombokat, és Határfákat, jó karban kell tartani, hogy a Szomszédok ezeknek nem létté miatt az Erdőt ne kissebítsék.

13. A Vágásokban az ágak, és gallyak tso-mókba, és százsámra való kötözése (Rőzse) sok ölfát megkíméll. Ezt tehát a Gazdatiszt is tselekedje, és a Jobbágyoktól se tiltsa.

14. A száraz és jó fából való Építés tovább tart, és a Hárs, Fenyő, Nyár, Kőris, Szél, és Venyitzfát nem eszi aszó; de a földben hamar rothad. A fenyő legtöbb terhet elbír. A Tölgyfa száraz helyen soká tart; sőt a vízben is; de mint gerenda, kevés terhet bír el. A Gesztenye, és Jegenyefák is tartóssak: de nem erősssek:

§. 16.

Az Erdőkből való haszonvétel a fájészáson, épület, szerszámfa, Eszközök, Edények, s a t. készítettésén felől, a mellyek az Uradalom, szükségét takarják, e következőkben áll:

11. A tűzifának ölszámra való eladásában. Mellyre nézve a népesebb Városokhoz közel bezárható lerakodó kerítések legyenek; vagy az illyes városokban állitassanak; ahova az eladó fát könnyű móddal a Vágásból egy fáradt-

sággal be lehet venni. Ha mindazáltal a vitelnek, vagy távolabbra, vagy Urbáriomi erővel kell vitetni, akár nap, akár karátsonfa számba, mind a mennyiséget, mind a meszszeséget, különös-Úriszék által kell meghatározatni, és a Nemes Vármegye jóváhagyásával annak módja szerint közönségessé tenni.

2. Az Épület fának eladásában, a mi is öl, és tzól szerint szokott árúltatni. Ehezképest az a Rendelés, hogy a Vágásokban az Építéshez alkalmas fák, előre a Jegyzőbalták által megbélelegtessenek, külön döntessenek, és a Lerakodókba hordassanak. ilyenek a Mester, Koszorú, Kereszt, és Hónaly gerendák, Szarufák, Létzek sat.

3. A Duga és Sindel készítés de a Tekenő, és kementze tsináló Czigányok sehol az Erdőkbe be ne szabadíttassanak.

4. Az Abrontsvágatás Készítettés, és Eladás.

5. A kártétel nélkül való Legeltetés, a melly ha Közlegelőn felül van mint az Uraság Tulajdonja (ha tsak lehet.) Kaszásokért, és Aratókért engedtessek a Jobbágyoknak, vagy a Szomszédoknak.

6. Ugyan a száraz, vagy esett fából való fájészást is ilyen haszonvételért kell ott, a hol a Jobbágyoknak nints kezeken az Erdő a közelebb enő szomszédoknak megengedni. A körtvélylest pedig, a melly se az Uraságnak nints kezén, sem ide a Jobbágyok fájészni a meszszeség miatt nem járnak: tanátsosab a szomszéd Kallóinknak engedni a fájészásra szekérszám szerint, mint hamunak égettetni.

7. A Makkoltatás, a melly többféle, mert van potyadék makk, a mi olykor az Uradalom Sertésseitől felmarad, és a futómakk, mit csak némelly fákonn találtatik valami. A

potyadékot nem kell kiadni, hanem kitsirázni, és Csemete nevelésre fenntartani: a futó makkot pedig mindenkor Napiszámért engedni. A makkoltatásban azt kell megtartani, hogy az Erdő több kisebb és nagyobb részekre osztassák fel, és a feleslegvaló adassák ki kótyázás által.

8. A Gubatsot termett Erdők is ilyen módon szaggattassanak Szakaszokra, és vagy maga szedesse az Uraság meghatározott, és kidobolt Summáért köből számra; vagy kótyáztságos: az első mindazonáltal jobb gazdaság: de a gubats robotban való szedetése meg nem engedtetik.

9. A Vadgyümölcsöt, és Mogyorót a Jobbágyok a magok háziszükségekre szedhetik: őket tehát ezen dologban csak mérsékelni kell, és nem akadályoztatni: hogy t. i. a fát a gyümölcs miatt le ne vágják, vagy özsze ne tördeljék. Instructio. Exeg. Mag.

10. A Cser, és fijatal Berek, vagy Egerfa hántás is az Erdők használása Közzé tartozik: de mivel a meghajtás után a fa el szokott veszni, jó lesz ezt a Rendtartást követni: melly szerint a sűrűn nőtt fijatalok szálszámra adatnak el a Vargáknak, Kalaposoknak, vagy pedig csak a szálfáknak héjjá, és a megbántott fa ölbe vágatik; és eladatik. A Hars, és Venyitzfa hántás botskornak sehol meg nem fog engedődni.

11. A Vadászat: a mellyet minthogy a Haza törvényje elegendő kollátok közzé szorított: a Gazdatiszt, és Jágerek magokat ához tartás. Különösen a lőtt vadakra nézve az a Rendelés, hogy

1. A lőtt Vadaknak különös Protocolloma tartassák, és a Magtartó a Vadat vegyeszám-

ba, és a Gazdatiszt meghatározott árra szerint engedje mind azt eladni, a mi az Uraság asztalára nintsen rendelve. A taxa mindazáltal

2 Vagy mértékletes legyen, hogy Vevője mindenkor találtassák; vagy pedig a Vendégfogadósoknak, és Traiteuröknek alku szerint szolgáltatassák kezekre az egész esztendőbeli lövés. A Tisztek mindazáltal képesen a taxa szerint, a magok asztalára is tarthatnak meg belőlük.

3. A Vármegye Gyűlése, és Fő-Ispán megjelenése alkalmatosságával, és a Vice-Ispán Limáknak Vaddal kedveskedni, illendőség is szükség.

MÁSODIK SZAKASZ.

A Tenyésztetésről.

§. 17.

A Tenyésztetésnek tárgyai a) A Ló. b) A Szarvasmarha, c) A Birka, d) A Sertés, e) A Méh. f.) A Selyemhernyó.

Gazdasági haszna a Tenyésztetésnek 1) A Pénz. 2) A Teherhordás. 3) A Trágya. Ezen gazdasági tzélok megállítják, ez, vagy amaz Tenyészfetésnek szükséges voltát, és kiterjedését.

Hogy lehet ezen Czélokot legnagyobb haszonnal elérni, a Practicus Tenyésztetőben bővön előlterjesztvén, itt tsak azon fogásokat íróm le, a mellyek helybeliek, és a Gazdatisztnak parantsolat helyett szolgálnak.

I.) A Lótenyésztetés kétféle, vagy Házi (Szelíd) vagy Ménesi. A Házitenyésztetés e-zennel minden Majorokban megrendeltetik: olly módon, hogy

a.) A Tisztség számára maga tart az Uraság Orrhegyen két, négy-négy lovas Igát Taljugáson pedig három, két-két lovast.

b. Mindenütt öt, hat, és hét esztendő, százas kantza lovak vetessenek özsze, és idővel is illyekkel pótoltassanak ki.

c. Ezen kantza lovak rendszerint minden idén meghágattassanak, és mellettek Reserva tartassék.

d. Ezen lovakat kotsiban használhatják a Tisztek, s tartoznak is használni az Uradalom dolgaiban, mint a Fiscális a Gyűlésekre, és egyéb utazásokra. A Tisztartó a Vásárokra, és az Uradalmi Felvigyázásra. A Pénztartó, a Tartozások behajtására. Az Indzsellér mindenüvé az Uraság dolgaiban s így a többi Tisztek is. De a személyes utazások az Uraság engedelmével nélkül tovább is megtiltva lesznek.

e. Minden Igának kímélése, és gondviselése, azt a Tisztet nézi, a kinek hordozására állíttatott; és így a kotsisi gondatlanság, eledel elvonás, a lejárás, és kíméletlen hajtás eránt méltó kérdés fog tétetni.

f. Ménest az Uraság tsak Szivárványkúton enged tartani, és azt is tsak azzal akiterjedéssel, hogy mindenkor 30. Anya kantzákból, 3. M énből álljon. Az egyik Mén Paripa, a másik Hintós, a harmadik pedig Igás lófaj legyen, és ez az Igás lovaknak szolgál.

g. Ezen felül még, tart az Uraság két Mén lovat a Hereki Majorban, és Lovászt az íspány gondviselése alatt, a Szekeresi, és Malomfői Jobbágyok kedvéért, a kik többnyire mint Ló, tartó emberek. Hogy az Uraság a tzelját elérje

1. A Hágatás taxája tsak 2 forint lessz.

2. A Mogyorós tovább is meghagyatik náluk Arendában, a hova levemhezett, vagy vem. hes kantzáikat kiverhessék.

3. Csikóst magok tartsanak magoknak.

h. Külömben a Lótenyésztetés egyedül,

és egészen a Ménesmester kormányozásától függ. Az Utasítás ehez a Praetikus Tenyészteőben ki van toldozva. Így tehát a Gazdatisztet ez a Czikkely tsak annyiban illeti, a menyiben anyári és őszi Legelőt, a inelly most minden A nyahantzára, fijaival egy htt 5 hold, nem kevesítheti; téli tartására pedig, ajó szénát, abrakot, szalmát kézre hordatni, és a szükséges Épületeket, Hágókertets a t. jó karban tartani az ő kötelessége.

§. 18.

II. A Szarvasmarha Gulyában, cs Csirában tenyészedk.

A Gulyára nézve ez az Uraság rendelése:

1. A Gulyában minden darab marhára, legalább három hold n ári legelő, és így a Tenyésző, a Tinó, és Űsző gulyának, ha tsak 100 darabból áll is külön, külön: kilentz, tíz, száz hold; teletelésre pedig a háromnak 600 szekér széna, és két annyi szalma kívántatik. Azért is, minthogy az Uraságnak ilyen nagy legelője sehol sints a setét erdőn kívül, és a ből is bizonyosabb és nagyobb jövedelme van a legelőnek árendába való adással: tsak a Jantsár szállási Pusztán tarjatik egy Gulya, és az is tsak *so* darabban egyféléből.

2- ASziróki eltöröltetik, és helyébe, mint-hogy itt a legelő hegyes, és szellős Birka a-kol fog állítatni.

3- A Renderföldi 150 darab rúgott Borjúkból, és Tinókból özsze vett Nevendékgulya pedig tovább is megtartatik, és még 50 darabbal nagyíttatik, mihelyt a Bijalok eladat-tathatnak, és ez állal a legelő megnagyobbod-batik a nélkül, hogy a Polgárok ökörjárások legkevesebbet és megszorítottassék.

h. A Lázi Gulya a számos marha tenyésztésért, és nevelésért tartatik: azért is innen kikerülő Tinók, vagy betanítva, vagy vadán adatnak el. Az első mód bajos, és sok szeren tsétlenséggel jár. A Kenderföldi pedig légin-kább a Kereskedést, trágyatsinálást, es aszé. nának, s szalmának pénzétételét tzeozza.

7. Minden Gulyabeli Marhát vagy a hátul-só lapitzkáján, vagy a szarván bélyeggel meg kell sütni. Így mind a tévedt, mind a lopott marhára rá fognak akadni a Keresők.

6. A Lázi Gulya, 90 Anya számba határoztatik meg.

§. 19.

III. A Csirára (Svájtzéria) ezeket rendeli az Uraság:

1. A Bálványberki eltöröltetik, minthogy itt a trágyára sinsz semmi szükség, a Major is félre esvén, a tejből kitsiny a haszon: és a Feltörőiek közlegelőjét emésztvén azoknak szelíd tenyésztetését hátráltatja.

2. Ellenben Kögátra nagy testű Hazánkbeli Fejér Tehenek szedessenek őszsze, fejessenek, és szép borjút neveljenek, amellyeket, teletni már őszszel a Kenderföldi őszsze vett Borjúkhoz kell verni, és különösen jól táplálni.

3. A Csirát többnyire árendába szokás adni: de ez általán véve a Csirának elfajzására szolgálván, tsak a Simongátit kell árendába eresztetni, és azt is igen mértékletes taxa szerint: de ellenben a Csirás minden borjút, kivált a szépen indulókat lg hetekig tartozik szopni engedni. A Köldöki, Sebesi, és Csalánkerti, minthogy mind Városok tövében esvén, a fejest téjül mindennap ellehet adni, a mi legjobb haszonvétel, tovább is a Gazdaság kezén

hagyatni: és ide, minthogy a Vidék is, mind hegyes: Tiroli, Stájer, vagy Moldvai Tehenek szereztenek: mert ez mindenik tejelőbb faj.

4- A Csirának új esztendeig zab, és Arpaszalma jó sarjával özszerázva lehet az eledelle, azután pedig leveles széna, és lóher legyen.

5. A tejelő Csiráknak közel legelő tartások mindenütt a mozgásra nézve: de különben zöld Lutzernával étetessék egész nyáron: és ezért van a Lutzernás kert állítva.

§. 20.

IV. A Birkatenyésztésre nézve az az Uraság akarhatja áltáljában:

1. Hogy Birkát tsak ott fog tenyészteni, a ho! annak magas, szelíd, és rövid füvet termő ritkás Erdőji vágynak, kivált az őszi legeltetésre, és tavaszszal, s nyárban a sereg az Ugarokon megforoghat. Azért is a lapos rétekre, és vizenyős közlegelőkre való őszi es tavaszi kiverés ellesz tiltva: mert itt tsak a métey, golyva, és sárgaság szaporodik.

2. A kosarazás is tsak a magas szántóföldeken engedtetik meg tavaszszal, és a késő őszi fektetés maradjon el.

3. A ritka szőrű ordinári birka mindenünnen eladattassék lassanként: mert ezt tsak a kosz, vagy rüh emészti.

4. Ellenben az Alföldi Jóságokban a Fürtös, vagy egyenes szarvú Juh tovább is meghagyatik, sőt az ilyen fajbeli dézma - bárányokkal is szaporíttatik azért, hogy kevesebb költség, és fáradság után, szint annyi hasznot hoz bundának, ködmönnek, kordoványának, pokrótnak, gubának, szűrnek való bőrivel, szőrivel (a mellyeket a köznép álhata-

tosan visel) tejével és sajtjával, mint a Spanyol - birka.

5. Ellenben a Farkas-Erdőhöz, Hejsztec úthoz és a hegyes, kopár Tsillagvárhoz, a Birsfalvi, Hullámi, és Kisjónási Merinos seregek meghagyatván, a többiek eltöröltetnek: mert tíz esztendeji számadás megmutatja, hogy bár a gyapjú megjobbult, mind árrára, mind minémőségére nézve: mégis a jövedelem nem nagyobbodott: mert a sereg háromszor semmivé lett, a dög, métely, és golyva miatt, mint alacsony fekvésű Majorokban, A hegyes, kopár Birsfalvi Majorban pedig a Himlőnek és mételynek híre sints. Jobb kevés jó, mint sok rossz, a mi az Uraságnak se hoz hasznot, és a Helységek szarvas marháját is kopároztatta. Itt legelhet az Anya-sereg a maga Bárányival Őszig, amikor a Bárányok Siógázzról is Horogfára hajtatnak telelni, Birsfalváról is. Horogfa lessz eszerint a Bárányoknak a jövő Nyáronn is, mint a nőstény Toklyóhnak is nyári legelőjük. A kos és Örü-toklyók pedig Várdombon fognak mind telelni, mind nyaralni: és így tovább.

6. A Spanyol seregek éppen nem fejetnek, míg ez a kérdés jobban meg nem világosítatik.

7. A Spanyol seregekben az Uraság nem enged a Birkásoknak semmi Birkatartást, mint-hogy ez által a dög,és kosz az Uraság serege közzé könnyen béhozattathatik, hanem minthogy a Mezei emberek Tőkepenze (Capitális) a' Tenyésztetésben áll: a Conventiót úgy kell tsinálni, hogy neki Birka helyett szarvasmarhatartás engedtessek.

8. A Birkások ha a herélést megtudták tanulni, szoríttassanak rá, hogy a szelíd himlő bé-

oltást is tanulják meg: így a Tisztektől is meg kívánja az Uraság, hogy ezzel a fogással tökéletesen megismerkedjenek.

§. 21.

V. A Sertéstenyésztetés igaz hogy a Hazában olly rősz lábon van, hogy a magunk Tenyésztetése a belső szükségnek se felel meg, esnem hogy valamit ki lehetne hajtani, hanem még minden Esztendőben több ezer darabnak be kell jönni a Török birtokokból. De mint-hogy a Makk az Uraság Jóságiban tsak egyszer szokott teremni 5 esztendőök közt, és tsak ritkánn 3 — közt a sertés sereg tartás az társaságoknak igen költséges, sőt a kanászok tolvaj, orgazdasága, és rabolása miatt veszedelmes is; kénytelen az Uraság e következő Rendeléseket tenni:

1. Hogy a Tisztség a Jobbágyok által a sertésnek házi, vagy szelíd Tenyésztetését mozgítsa elől a lehetőségig. Azért is a köz legelőhöz, és a Polgárok Ugarjokhoz való út meg ne szoríttassék, sőt az Uraság szükségtelen Ugarja is tőlök ne tiltassék.

2. A Futó és kezekre eső makkoltatás kiárendálásában is az Urbárium meghatározása szerint a Polgárok legyenek az elsőök.

3. A Sz. 1. nagy Erdő sűrűsége miatt ritkán hozván makkot, és az Uraság Majorjától igen kézen kívül esvén, itt a sima szőrű sereg eladattassék, annyival inkább, hogy az Uraságnak, és a Városi Hízóvevőknek is, a sima disznók nyersen is ehető, kemény szalonnájára semmi szüksége sints.

4. Ha mindazáltal a köznép tovább is ezen fajnak tenyésztetése mellett marad, minthogy

a néki, kivált Roboton főtt étel helyett való eledele: ne akadályoztassák.

5. Ellenben minthogy a Kürtösi Erdő kézen is van, és Bikk, Csoportos, és Csüggő Tölgyből; sőt egy része Cserfákból áll, és tsak igen ritka dolog hogy itt, vagy egy, vagy másik díszelme ne díszlene: az Uraság számára szálas, és hoszszú testű göndör vagy Rátz disznó seregi t kell állítani ötszáz darabra. Ez a táj szelídebb, hamarább, nagyra növä, és felényi időre meghízó. De ennek ismét külömböző Változási lévén (varieta-) jól meg kell választani. Az úgynevezett Citza legjobb; már a siska, vagy Mangulitza, és Bagún, alább valók.

6. Ha makk van; mindenkor az őszi Ontózásból kell szaporaságot hagyni: ha pedig nincs, a tavaszi hagyás jobb, mint a nyári, a mit feltalálni gazdaságos.

7. Sem a Göbéket, sem a Kanokat nem kell négy esztendős koroknál legfelebb is tenyészni engedni: sőt jobb negyedfű korában mind a kettőt kiheréltetni. Ezentúl nehezen híznak, és a kanok többire meg is tetvesednek.

8. A két esztendős Göbe legjobban ontózik az esztendős, vagy másfél esztendős Kanból.

9. A Göbének kiherélése többnyire szerentsétlen, és utánna a hízás is: azért is esztendős korokban, míg nem görögnek, amagának hagyandókon kívül mind meg kell javítani, és mint süldőket (Frischling) eladni.

10. E szerint, tsak két és három esztendős ártányok neveltessenek a meghizlásra.

§. 22.

VI. A Méhek tenyésztésében az Uraság semmi mesterséges újításokat, és költségeskedést nem akar: hanem

1. Altaljában az együgyűséget parantsolja követni, a melly a Méhek természetével jobban megegyezik.

2. A Szalmakasok sok időktől fogva már esméretesek a Gardák előtt, a hozzájuk tartozó szalma karikákkal együtt; azért is azoktól még most ugyan el nem áll.

3. A Szalmakas, és karika fűzés évégett mindenütt a Méhészek téli tartozása közzé i ratassélt be. Az ilyen kasoknak és karikáknak egész nagysága, a Practicus Termesztőben elől van adva: azért is szorosság ehez kell magokat a fűzőknek tartani: és által jában apróbb kasokat fűzni. A mellyek ha megtelnek, lehet alól tett karikákkal nagyítani, s elég nyereség is az, ha a karika a mostoha Esztendőkben megtöltve, a kasok alól elvétethetik, és az Anyakas meghagyatik. A késő rajok fenekes karikába, vagy fertályos kitsiny kasokba fogassanak bé, és belőlük télre, kettő, három is egymás felibe tétessenek, ha a Magkasokra nagy a szükség.

4. Hogy minden bokorban Méhház legyen épen nem szükség: sem az az idea nem jó, hogy az Erdőkerülők Méhészek is legyenek, vagy a Méhészek egy úttal Mezőkerülők: mert a hajtópénz miatt, elrepül a raj, s a t.

5. E végett a Dinnyés Gerenden egy, más pedig a Vízvári berekben, és a harmadik a Hárskúti hegy alatt állíttassák. Ezen völgyek háttal fekszenek a felszélnek, oldalról pedig Mogyorós, és Hársos erdők fedezik, víz

van Közel, a hely tsendes, és aMéhék tavasz-tól fogva Sz. Mihály napig találnak elegendő eledelt: mert a Lakosok is termesztik a hajdinát, bükkönyt, s az Erdőség is Hárs, Mogyoró, Akácz, és tele van Vad - borsfűvel és Csolnával. Itt hát azon kell lenni, hogy 100 rakott Anyagas egy időről a másikra mindég maradjon, s a Méhészség mellett a Méhésznek elegendő kukoricza, kolompár, és dohányföld adattatván, élleme azokból legyen, s maga keresse azt meg, és háznépe kezeivel.

6. A többi aprólékos Méhházakat a Polgár Méhészembereknek kell adni felében, vagy harmadában, a szerint, a mint az illy Polgárnak félannyi, vagy tsak harmad résznyi Kassai vágynak, mint az Uraságnak. De az ilyen szerződést szentül meg kell tartani. Az Urasághoz való hűség nem abban áll, hogy a Gazdatiszt a Kereső - Emberét elhúzza; amit ígér, meg nem adja, és a mit ad, azt is roszzat is ad, keveset is, mint közönségesen tudja van: hanem abban, hogy az Uraságnak minden Munkás örömetst dolgozzék, és a Gazdatiszt ott mutassa meg Iparkodását, a hol az Uraság haszna, a mások megsértése, megharagítása, és kivált kára nélkül esketik meg. Dohány, és Kolompér földet a feles Méhészeknek is kell közel engedni és keríteni.

7. AMéhház formája és mértékje megvan a Practicus Termesztőben.

HARMADIK SZAKASZ.

Az É p í t é s r ő l .

§. 23.

Az Építés magában foglalja

1. A kész, vagy régibb Épületek ki-igazítását (Reparatio).

2. Az új Épületek állítását.

§. 24.

I. Az Épületek kiigazítására ezek a Rendelések:

1. Míg az Épületek csak hibát kapnak, a Pénztárnak nem esik a kiigazítás olly nagy terhére, mintha azok a fősvénység, vagy gondatlanság miatt, félig, vagy nagyobb részhen is már elpusztultak. Azért is mihelyt a Gazdaliszt olly hibát észre vesz, a mi a halasztással nagyobbodik, azt kiigazíttatni el ne mulassa.

2. Ezen végre a Gaztatisztnak tellyes hatalma van a veszedelem elfordítására, akár mibe kerül is az. Hogy mmdazáltal haszon nélkül ne költségeskedjék: értelmes Építő Mesterekkel közölje a dolgot, és tanátsokat kövesse.

3. Ha a Veszedelem nem hirtelen fenyegető, vagy már az Építőmesterek annak kevés időre elejei is vették kötelessége a Gazdatisztnak a dolgot az Uraságnak hírül adni.

4. A Foldozások, és általiében minden kiigazítások (amellyek mindazáltal ledüléssel, letöréssel, vagy beszakadással nem fenyegetnek) minden három esztendőben egyszer, minden további jelentés nélkül megtetessenek 1000—1500 forintig. Ezen felül, maga fejtől ne költsön a Gazdatiszt.

5. A kiigazítás sokat foglalhat magába, mint az egész fedél, kidüllött téglafalak, Malom - fejek, és gátok elszakasztása, metszett árkok tisztogatása, és egyebek: azért is mindent

egyszerre meg nem bírhatván a Pénztár, egy idén tsak azok hozassanak helyre, a mellyeket halasztani nem lehet, minéműek a meg rongált Malmok, és elégett épületek sat.

6. Minden birodalomban legyenek Árok-metsző, Kőmives, Súpozó, vagy Nádozó s a t. Sellérházak. Hogy ezek örömetst lakjanak az Uraság földjén, kell nékik kolompár, és kukoritzta földet; sőt a Falu helyeken Rétet is bérbe kiadni fejős tehén tartásra.

7. Mész-gödröket kell zár, és fedél alatt, téglával kirakva mind Majorban tartani.

8. Ugyan Téglakementzét is kell tartani, a hol agyag föld találtatik, hogy állandó Épületek tetethetvén, az Erdők a sok faépület által ne emésztessenek. Téglát szalmával is lehet égetni.

9. Ugyan száraz és a czélnak megfelelő Épületfa Lerakodó is Jegyben minden Majorban.

10. Minden Majorban legyen két vas-abrontsos Lajt, szekérre téve megtöltve fedél alatt, két Csáklya, vagy horog, és rövidebb, és hosszabb Lajtorja, és Tűzoltó szereket a Helységek is állítsanak magoknak.

11. Az udvarokon, és útszákön valópípázás keményen tiltva legyen.

12. Kutakat is kell mind a Majorokban, mind a falukban a szükséghez képest készíttetni.

13. A két házak egymástól élőfákkal, a millyen az Ákátz, Szeder, s a t. mindenütt elválasztassanak: a falak tövihez mindazáltal ezek közel meg ne szenvedtessenek.

14. Szintúgy meg ne engedtessek senkinek, hogy az udvarát közbe vetett Kamarákkal, Műbéllel, Istálóval sat. a szomszéd házával mintegy öszszekösse, mert így az égést nem lehet megszakasztani.

15. Kéményseprő minden Majorhoz fogadtassák, a ki fertályonként az Uraság minden héményjeit mulhatatlanul megseperje.

§. 25.

II. Az új épületek körül ezek a Gazdasági fogások áltáljában:

1. Minden épülethez száraz, sőt a Magházakhoz, Birka-akolhoz, Cséplő-Fajtához, és Kukoricza-Górékhoz (ha lehet) szellős, vagy magas helyeket kell kiválasztani.

2. Mentői több véget el lehet egy Építéssel érni: annál gazdaságosabb az Építés Innen ha a Szénás és Gabonáspajták, és teres Birka akiok alá végig Pintzék ásatnak: egy fedél alatt, két gazdaságos czélt lehet elérni, tsak hogy a földet 3 láb vastagon kell a bótajtásra teríteni; és ez jobb is, mintha a lakóházak allyja üres, a mi a Házfalakat nedvesen tartja. Kitsiny, kézi zöldség, bor és gyümöls pintzékét mindazáltal minden illyes Épületek alá kell egy végről állítani. Így kell a Vendégfogadókkal Mészárszéket, kukorictza, abrak, széria, bőr, és faggyú-tartókat össze kötni.

3. Tartós Épületeket kell inkább k evesenként kemény matériából állítani, mint hamar elromló oltsókat.

4. Már fellebb a Vágások-állítása alkalmazosságával, a fanemek erős, vagy tartós voltokra nézve megkülömböztettek: azt tehát meg kell tartani.

5. Minden falba, és földbe menő gerendák, talpak, és szeglábak, oszlopok sövénykarók, és Hasogatványok végei tűzzel pörköltessenek meg, a földbe állítás előtt.

6. Az apró és együgyű Épületeket, a Molnárok és faragó emberek mértékletesebb fizetésért megteszik.

7. Altaljában minden Épületeket ölszámra kell építtetni, és külön külön minden darabot kialakítani, az állandóságért egy vagy több esztendei jóállást kívánni, és a felmérést, és felvigyázatot az Uraság részére kikötni.

8. Mindenféle Matériálét maga fog a Gazdatiszt az Épülethez előre beszerezni: és ebben az esztendőben az építéshez még hozzá nem fog; hogy a Pénztár egyszerre üresen ne maradjon.

9. Ezen okból, ha nagyobb az Épületi még az építést is több esztendőkre kell felosztani.

10. A Materialékat is vagy az első kezektől kell venni, vagy valami Termésért betseréini. Hlyen a vas, deszka, létz, s a t,

11. A belső készüléteket is darabszám, és különös alku szerint kell tétetni a kályhással, Üvegessel, Lakatossal, és Asztalossal, és a⁴ rós munka vettessék vissza.

§. 26.

A Fedelekre nézve altaljában ezek rendfettnek:

a) Cserép alá tsak azok az épületek tétessenek, a mellyek az eléghetésnek ki vannak téve. Olyen helyeken a Tűzfalak is szükségesekké tétetnek. A többi gazdasági épületekre nézve a Sindel, Nád, Gyikiny felvert, vagy sáros suppozás rendeltetik

b) Az Ormózatok, ha a fedél, Nád, vagy gyikiny: deszka nyerggel, ha pedig súp, sáros sáppal szorítottassanak le.

c) A Szarúfák végei a fal külső színétől két lábra hagyassanak ki, hogy a víz az Épület tövére ne szolgáljon.

d) A nagy Fedelek, akár cserép, akár nád alatt fekvő, és nem álló, vagy Frantzia - szelőkire állíttassanak. Az Állószékek, sok és vastag fát kívánnak, mégis a feltöltést akadályoztatják. Altaljában pedig a lakóházak fedezetről illeg kell tartani, hogy a fi jók, vagy padlást tartó kereszt gerendák három láb sűrűségére fektessenek egymáshoz, végeik alá, a mint a falta érnek, mind egy egy kis darab deszkák hf ly heztessenek, és éleire való vastagságok 6—8 tzolra meghagyassanak. Már ha a szoba 3—4 dl széles is: 8—10 tzolos Mestergeretda vonassék a kereszt, vagy fijók gerendák alá élire fordítva. Ha az Épület 5 öl széles, a Mestergerenda vastagsága 12 tzolnál kevesebb nem lehet. Keresztgerendáknak mind jó az, a mit a szú nem bánt, mint a Hárs, Nyár, Szil, Venyitz, Kőrís, és Fenyőfák.

e) Mihelyt a Mestergerenda három ölnél hosszabb, ha 12 tzol vastag is semmi terhet néni bírtartani. Ellenben mennyivel rövidebb három ölnél: annyival nagyobb terhet, és vastagabb töltést megszenved. Teher alá a Tölgy, és szurkos fenyő (Fähren, Timis picea) épen nem való. A Kőrís, fejr, és fekete, kivált pedig veres fenyő (Pinus larix) két láb vastag töltést is elbírnak, ha három ölnél valamivel rövidebbek: mert ha hosszabbak, vassal kell a közepét a fekvő székhöz felfüggeszteni; vagy a Mestergerenda helyett nyereggel kell élni. (Gattelbaum.)

f) A töltésnek való Házipadlások nem közönséges, hanem négyszegű egy tzol vastag tégllával boríttassanak meg.

g) Mindenféle Padlásodon való ablakok, a pallat színétől másfél, legfeljebb két láb magasságra emeltessenek fel.

h) A Cserép fedeleken hagyandó ablakok, úgy nevezett kerek, vagy ökör szemek legyenek, és magasságok csak lézettekkel, vagy deszkával emeltessék fel, és nem a szárifákra rakni szokott téglá fallal, és Cseréppel lapossan borítottassanak bé.

i) A Sindel, Nád, és Supfedeleken hagyandó ablakok 24 tzol szélesek, és 8 magosak szoktak lenni.

k) A Cserép Sindelt mohával kell a lézettekhez, és egymáshoz le foglalni: az ürmózatokon, Eszterhajakon, és sarkakon pedig mésszel. A hajlásokra Pléh - Csatornák szükségsek.

l) A Nád, Gyíkiny, és sáp fedeleken a sarkakra, hajlásokra, és Csepegésekre két olly vastagon kell a nádat s egyebet kötözletni, mint máshová. A deszka, vagy sindel tsepegések azonban tovább tartanak a duplázásnál.

m) A Lakóházakban, Magházakban, és Istálló fedeleken a Fijók, vagy kereszt-gerendák (a mint felebb mondatott) a beégés ellen, a falba szoktak eresztetni: a kötözgetendák pedig, és szarufák a padláson felül, a koszorú gerendákba süllyesztetnek bé. Az ilyen fedél se be nem ég, sem ha valamelyik fijók gerenda eltörik is, az egész fedelet nem szükség érte felbontani. Azonban az erős szelek könnyebben levetik, mint a hol a fijók gerendák a falba be eresztetvén két végeik dupla koszorú gerendák közzé szorítottatnak.

n) K kötő, és koszorú - gerendák vastagsága, ha falon feketnek 7, ha pedig lábakon

állhatnak: 9 tzől, és a kötő - gerenda a másikkhoz két ölnyire szokott a padláson felül, fektetni, így szép töltés fér el két kötő gerenda közt. A koszorú gerenda körül fekszik a falon; és ha annak majd tsaknem külső széllével egyezik, annál nagyobb eszterhajtt tsinálnak a hozzá lefűrt szarufa végek: és ez jobb, mintha a szarufák a koszorúba hé vésőinek, és az üstök toldalék, vagy fíjók szarufák által készül meg.

o) A mely fedél nem falra, hanem kő, vagy szeglábakra állítatik, mint a Cséplő, Gabonás, Szénás-pajtákban, és Birka aklokban, Gulya és Ménes - Állás, vagy színekben, a koszorúgerenda kettőzve nyúlik a lábak tetején körül, de hogy a szél a fedelet le ne vesse, a koszorúk a kőlábakhoz vassal lefoglaltatnak.

q) Az ilyen Épületekben egyik kőláb a másikkhoz, vagy talpba eresztett szögláb lóláb távol állítatik: másként a koszorúfák meghatóinak, sőt le is törnek a fedél terhe alatt, ha azt a hó vastagon meglepi.

q) A nagyobb fedelek alá három láb széles, és két láb vastag kőláb kell. A kitsiny és könnyű fedeleket két Széles, és másfél láb vastag kőláb vagy talpba eresztett 6—10 tzőlos szögláb megbírja. Merő földbe ásott oszlopokra, kivált Cserép fedelet állítani, ostobaság.

r) Cserép fedelet sárfalra, vagy szöglábra tenni talpba eresztés nélkül, hasonló tévedés: mert a Cserép alatt lerokkanik.

s) A szarufák sűrűsége egymáshoz három láb, vastagságokat, és hosszúságokat az Épület szélessége állítja meg. Négy öl széles Épülethez könnyű fedél alá, öt tzől vastag, és három öl hosszú szarufák kellene. Öt öleshez 6 tzőlos, és negydfél öl hosszú. Hat öles-

hez 7 tzol vastagság, és négy öl egy láb hosz. szúság kívántatik.

A Cserepet (ha az Épület tsak negyedfél öl széles is) a szarufák pieg nem bírják: azért a közepek alá fekvő szék, és azokra hónaly gerendák (Schnee baum) kívántatnak köröskörül, a mellyeken feküsznek a szarufák közepei.

t) A Létzeket is mértékre kell vágatni, és Számszerint. A mérték $1 \frac{1}{2}$ $2 \frac{1}{2}$ öl hosszúság, hogy aminden fél öltre álló szarufát vágdalás nélkül elérjék. A metszett létzeket is úgy kell vásárolni, vagy metzetni, hogy a hosszúság mindenkor Szarufát érjen. Már 10 láb hosszú létzből, mindenütt elvesz egy egy láb hijjában.

u) Cserép alá másfél tzol vastag, vagy dupla létzek kívántainak; és egyik a másiktól fél láb távol szegeztetik fel. A sindel, nád, gyékény» és sup alá az egy tzolos létzek is jók; sőt a hol nyárfa, és egerfa terem: nem szükség metszett létzekre, és létz - szegekre költekezni.

x) Ha metszett létzet kell venni, tizlábast nem kell venni: mert azt vagy haszontalanéi kell metélni, vagy aszarufákat kell három láb-nál ritkábban állongatni egymáshoz. Legalkalmatosabbak a két ölesek.

y) Sup, nád, és gyikiny alatt afaragott Létzek iá tzol távol állhatnak egymástól.

Ezen Mértékek arra szolgálnak a Gazdatisztnak, hogy mikor Épületfát döntet, az Erdőt értetlenül le ne romboltassa, és az Építésben is a Mesterembert is útba igazíthassa.

§. 27.

A Falak, és így az Épület derekának megállításához ezek a fogások szükségesek:

1. Minden Épületet a Cséplőpajtákon kívül, a hol tsak lehet, véggel az Északi szélnek kell fordítani. így a fedél is tovább tart.

2. Soha fára, vagy talpra, kő vagy téglá Épületet ne állítson senki: mert az elrothadt fa, a követ is maga után vonja idő nap előtt. Fát inkább lehet téglára állítani, a hol a föld nedves, és a kő vagy téglá igen költséges.

3. A fából építés, akár sövényre, akár talpakra, akár pedig szöglábak közé vályogból (a hol tsak más módon építeni lehet) el léssen tiltva. Amaz az Erdőt pusztítja, és földig ég, az pedig kidül.

4. Kémény nélkül házat építeni meg nem fog engedtetni senkinek. Ha téglából nem lehet, vagy nem érdemes is, legalább a konyha felett álló tapasztott hajdani Kun süveg forna Alföldi kémény, a tüzelés veszedelme ellen nagy oltalom.

5 Ha ki fából, vályogból, vagy szalmás sárból kéntelen valami ok miatt építeni, vagy azt a Gazdaság maga is úgy kívánja: legalább a Fundameutom (Fej-tó) téglából, vagy kőből tétessék köröskörül két láb magasságra. A hol pedig se talp, se kő, se téglá nints, és nem is készülhet: ott e szalmás sárból rakás, vagy Fetskefészek, vagy tömött fal, vagy Vályogház meg lehet ugyan; de a Fejtőt heményen meg kell elébb alájok verni, hogy a falak alatt idővel is ne engedjen semmit; a fal külső színe a földhöz közel vastagabban rakásék 3 tzollal, mint felfelé. Így a kidüllés, nem olly gyakori és az Eszterhaj is szélesebben hagyassék, hogy a vizet a faltövéből távolabb vesse.

6. A közönséges téglá, vályog, és sárfalak magasságát elég a fijók gerendáig $8\frac{1}{2}$

lábra felemelni. Az ilyen szobák az esésségnek se veszedelmesek, és könnyen is fülLENek.

7. Az ablakok, ha kitsinyek és magasra esnek, egésségtelenséget okoznak: azért is a Cseléd, Sellér, és egyéb apróbb házak ablakai 5 láb magasán kezdődjenek a földtől; és legyenek két láb szélesek, és harmadfél láb magasak. A Takátsok, szabók, és egyéb Mesteremberek lakására építendő Árendás házak ablakai szélességben $2 \frac{1}{12}$, magasságban pedig 3 lábot mérhetnek.

8. Az ajtók rendszerint egy öl magasra, és három- láb szélesre hagyassanak áltáljában.

9. A Kályhák feneke, vagy ha ezek boglya kementzék volnának is, a földtől egy láb- nál magasabbra fel nem emeltethetik: különben a szobák hidegek, és nehezen fülLENek.

10. Ugyan a kályhákat mind a három oldalról szabadott kell építeni. Ha a Kályhá- nak fél oldala fal, két annyi fűtés után se me- legít.

11. Kályha nélkül Oldalszobát, vagy Be- nyílot rekeszteni soha se kell: mert nedves, hideg, és egésségtelen, Még ha külön kály- ha van is mind a két szobában: vagy mind a kettőt kell fűteni, vagy egyiket sem: mert a mellyik nem fog fülLENi, az nedves és pené- szes lesz.

12. Ha mindazáltal Benyílot kell hagyni, de azt fűteni nem lehet, a két szobát választó faltetejét kell nyitva építeni a gerendákig. Az ilyen melegítés szárazabb, mintha a levegő az ajtón, vagy az oldal kályhának féloldalt és alant eresztetik be.

13. Minden Épület falak ugyan áltáljáb- an, de kivált a Vályog, tömött és szalmás sárból rakott fetskefészkeket meg kell várni

nemcsak hogy kiszáradjanak, hanem meg is rokkanjanak fedél alatt, másként a Vakolás tábla darabokban hull le a falakról.

14. A Vakolást koránn tavasszal, és késő őszzel épen nem lehet tétetni, mert azt a dér, és fagy lefogja szívni.

15. Ha a mész a Veremben megfagyott, vagy nagyon meg volt égetve, igen erőtelen, és a falakról mind le megyen. Tehát a Meszel kell kövéríteni, vagy közzé, ritkásan keverni igen apróhomokot, vagy víz helyett feresztteni savóval, sőt konyha sóval s a t. Ez a két utolsó csak a szobák kifejéjítésére fordíthatatik gazdaságosan, amaz pedig a külső meszelésre.

§. 28.

Azt hogy a Gazdatiszt Rajzolatokat, és egész Felvetéseket (Ueberschlag) készítsen, kivált a nagyobb Épületekhez, kívánni se lehet, Az Építésigazgató, és az Ats, s kőmives Mesterek ezt megfogják tenni, s tartoznak is. Erre nézve elég az, ha a Gazdatiszt mind a kétőnek a princípiumit jól érti. Ezek szerint megítélheti, mennyi öl kőről, mészről, homokról, hány ezer tégláról, vályogról. Állás és Padlás deszkáról, lézről, cserép, vagy fa sindelről, állás fáról, fíjók, koszorú, kötő és Mesterge-rendáról, szaru fáról, ajtó képekről, hány ezer létszegről s a t. tegyen előre rendelést, hogy se annak idejében az Építés meg ne akadjon, se felesleg az Erőt és Matériáiét ne vesztegesse.

Ezen ideához képest haszontalan költség lenne az is, ha e Gazdatisztben, a Gazdasági-Építéshez külön-külön réztáblák metszetnek annyival inkább pedig, hogy ezek igen sok

ba kerülnek, mégis reménylhető hasznok nints; minthogy minden Földes Úr, a maga Értékjéhez, a helyhez, és a szükséghez Kénytelen az Építést alkalmaztatni. Melly szerint sem a Rajzolatoknak, sem a Felvetéseknek nem lehet kívánt hasznok. Azért is mind a kettőnek csak elkerülhetetlen, vagy megmásolhatatlan Sarkalatai fognak itt elő adatni.

§. 29.

1. Ha a hely kissébb, mint a szükséges gazdasági Épület kívánja: ott építeni nem kell. Ha pedig az erő, és Költség nem bírja az építést; úgy az építést kell három Esztendőre úgy felosztani, hogy első Esztendőben az Épület szerek szereztessenek meg; a másodikban az Épület menjen fedél alá, és a harmadikban vitessék tökéletességre.

2. Az Épületek helyheztetésében a szépségre is kell tekintetnek lenni. Fő dolog pedig a tágasság meggondolása, mind a szűkségre, mind a tűzre nézve.

§. 30.

A Felvetésnek ezek a Sarkalatai a Falakra nézve:

1. Ha a falmagassága $8 \frac{1}{2}$ láb: vastagsága pedig egy láb: kell egy $\square$ ölfalhoz kő, $\frac{1}{3}$ öl, téglá 300; mész $1 \frac{1}{2}$ köböl; Vályog 100. Altaljában pedig egy öl kőhöz, ha nagy darabok, és minden egy 1000 téglához 3 köböl mész fel megyen.

2. Ha a magasság egyezik az elébbivel, de a fal vastagsága $1 \frac{1}{2}$ láb; egy $\square$ öles fal kíván követi $\frac{1}{4}$ ölet, téglát 900, meszet négy köblöt, és Vályogot 300—350.

3. Ha a fal két láb vastag: kell hozzá kő $1 \frac{1}{2}$ öl, téglá 1200, Vályog 600, és mész 6

köből. Az Árendás házak így épülnek, és a materialét ezen 3-dik pont szerint kell hozzájok felvetni.

4- Minden □ egy öl bolthajtásboz kell, ha az tsak fél téгла vastag 200 téгла, és egy köből mész.

§. 31.

A Fedélre nézve így lehet a Matériáiét felvetni:

1. A mennyi öl hosszú az Épület, annyi pár fijók gerendát, és két annyi szárú fát szükség faragtatni.

2. A hány öl az egész Épület kerületi: annyi öl koszorú gerenda kell a falakra. Ha pedig kő, vagy szöglábakonn áll az Épület; két annyi öl a koszorú gerenda, mint az Épület kerületi.

3. Minden két öl szélességre, egy kötőgerenda, és egy fekvőszék megyén.

4. Rét öl hosszú deszkából négy szál, beterít egy Q öl padlást.

5. Két öles létzből hat szál kell egy □ ölhöz.

6. Minden □ öl bélétkezéshez kell 25 szeg.

7. Egy □ Ölhöz kell Cserép 15o. Tizennégy tzol hosszú fa sindelből 300. 12 tzolos 400.

8. Ezer Sindel felveréséhez kell 1500 Sindelszeg.

9 Húsz kéve súp feterít 4 □ ölet és annyi nád 3 ölet.

§. 32.

Különös jegyzések az új Épületek Nemei körül.

1. Minden Jószágban különös, pompás Kastélyokat, s Házakat építeni az Uraság számára, a legroszszabb gazdaság: mert az ezekben teendő Capital is semmi hasznot sem hoz; sőt maga magát is megeszi.

2. A legnagyobb Birtokosok se építhetnek Gabonás, és szénáspajtákat olly számmal, hogy Termések beléjek férne: azért is egy-egy mindenikből egy Majorban elég, sőt szükséges az útban érhető esőzésre nézve.

3. A Göbolyhizlaló Istállókra mái időben kár költeni: mert a szarvas marha tenyésztés időről időre mind kisebb lesz. Ez a drágaságot húzza maga után. A Bétsiek pedig, mind Moldvában, s Lengyel Országban oltsóiban vehetnek húst; a mi Göböleinknek nem adják illendő áriát.

4. A nagy téglá pintzék, tsak ott hozhatnak valamelyes hasznot, a hol híres borok teremnek, és szabad kivitel van. Egyébütt a Kotsmaborokhoz, és Dézma támogatásához, nem méltó költségetkedni a pintzére, Vasas hordókra, Kádárookra: s a t. és gazdaságosabb a Szöllőket, bár vesse fel akár ki, vagy bizonyos Capitális letétele mellett felszabadítani, vagy a Dézmát, a Hegyvánaot, minden idén kész pénzzel megváltani engedni.

5. Szint illy gazdaságtalan költséget kívánván a Borárulás, hasznosabb a Kortsmáltatás jussát árendába adni, annyival inkább pedig az olly Jószágokban, a mellyekben bor nem teremvén, a Csapra pénzen kell bort vásárolni, hozatni, elfolyatni, megetzetesíteni, a Gazdatisztet hivatala mellől bor után küldeni, és e végre minden bokorban Csapszéket építeni, s nagy pintzéket ásatni s a t.

6. Haszontalan Gazdaság az is, midőn a Földes-Uraságok az összeütköző Határookra egymás truttzára Csárdákat, vagy Haramia fészkeket építenek.

7. Vendégfogadó se kell minden falúba; hanem a Városokban, és az Országutakban eső Stationális Helyekben a Szállók, és szerkesek befogadására. Ahol Statió, vagy Ete-tő hely, Legelő s víz nints; nem áll meg senki.

§. 33.

A hol az Uraságok a magok számára, és Gazdatisztek lakására Házakat, vagy Vendégfogadókat, Serházakat, Magházakat s a t. építtetni akarnak; bizonyosan Rajzolatát is fognak mindenikhez készíttetni; a melyet látván a Gazdatiszt, vagy maga az Uraság, az eddig előadott Építésbeli Sarkalatok szerint, a Materialéknak mennyiségét, Kőműves, és Átsi felvétel nélkül is megtudja ítélni, s megszerezni.

Mellyhez képest én itt tsak a Gazdasághoz képest adok némely Jegyzéseket.

§. 33.

I. A Vendégfogadók állításában ezeket nem lehet elmellőzni:

a) A Vendégfogadó alá, kivévén az Utazók számára való apróbb szobákat, pintzét is szükség építeni olly nagyra, hogy a Vendégfogadás az oltsóbb, és jó Esztendőkbek számosán vehessen özsze bort. így a Vendégfogadó Árendája jóval is nagyobbra nő. A hol mind azáltal a közelebb Vidékekenn is nem terem tartani, és kereskedésre való bor: elég a pintzét, a3—6 hónapi szükséghez alkalmaztatni,

b) A pintze-ajtót, vagy annak farát, mindenkor felszélnek kell fordítani, kivált a ned-

vés agyag földben. A száraz homokban erre nem szükség olly nagyon vigyázni. A különös szobák alá azért nem javasolom a pintzét nyújtani, mert hidegít, és a falakat nedvesen tartja.

c) A különös szobákat úgy kell egymás-mellé állítani, hogy mindenik szobának ugyan különös ajtója is legyen a Folyosóra, vagy Tornáztúra: de közajtó is legyen a Választófalonn, hogy az Utasok, vagy mind a kettőt együtt is használhassák, vagy pedig különösen. Ezen különös szobák földje deszkázva legyen, és nem téglázva, a mi hideg is, nedves is, tisztátalan is. leginkább téiben betesek az ilyen különös szobák s azért is a fala magassága 9 láb, a szoba belső világa 2 öl két láb, hogy hamar melegedjék: ablaka pedig, ha csak lehet a folyosó felé is legyen; hogy az utas azon szemmel tarthassa kotsiját és portékáját.

d) Az Ablakokra bátorság kedvéért vas rostélyt szükség tsinálni: a szobák előtt 6 láb széles folyosót hagyni, és végről Árnyékszékét állítani kults alá. Utálatosság melly nagyon elmellőzik az Építők ezt az igen szükséges helyet, és ha mit állítanak is, azt a sáros Udvarra helyhetik.

e) A különös Szobákba se lakókat ne engedjen a Gazdatiszt szállítani, se azokat Kamara, vagy Élészáz helyett használni. Ez az egyik oka, hogy ha Országútban van is a Vendégfogadó: azt az utas el-kerüli. A folyosókon a Galambtartást, és Fetskefészket meg nem kell szenvedni.

f) A hol a dolog érdemes: a Vendégfogadóhoz a Mészárszéket is hozá kell kötni.

g) A Szekérszín, kút, nagyobb, és különös Istálló a Vendégfogadónál elmúlhatatlanul szükséges Épületek.

h) Legszükségesebb pedig az, hogy ahol tsak mód van benne, az Udvar menedékes, száraz, és követsel megtérített legyen,

§. 31.

II. A Mag, vagy Termés - házak (Granarium) hány töltésre, ol szélesre és hosszúságra épüljenek? a Termésnek mennyisége határozza meg. A Gazdasági észrevételek korúitok ezek:

1. Ha Cséplő, vagy Szíró nints alattok véggel kell Északnak fordítani, és tűzfalat venni fel.

2. Egyik Emelet a másiktól 5 —6 láb, és az ablakuk magassága a Padlástól másfél, v»gy két láb í feneket ezen ablakoknak (ha aszemnek nem szépnek tetszik is) kívülről legyenek, menedékesek, és nem a Magházba; mert ezen a zápor és hófermeteg a szem közzé foly, amazon pedig az udvarra.

3. Táblákat belől kell a falra aggatni, és nem kint.

4. Az ablakok magassága 8 tzol, szélessége pedig két láb.

5. A legelső Töltés hogy a földtől meg ne ereszkedick, vagy a feneket kell a külső föld színénél két lábbal magasabban emelni száraz homokkal 3 vagy gerendákra kell a palatot rakni.

6. A Garáditsok aMagház hét végén vitesenek fel a fal mellett, és nem az Épület közepén, a hol azok négy különös falat kívának, és a legjobb Töltés helyét is elfoglalják.

7. Könnyíti a felhordást, ha a sákok kiköthető Csigákon vonattathatnak fel, s a szem Töltésén eresztetik le minden Emeletből.

8. A Cserép fedél igen melegen tartja a szemet a Magházban. A hol mód van benne, a dupla fasindel legjobb, utánna a nád, gyíkin, és sup.

9. Ha a Magház alsó Emeletje Cséplő, vagy szíró: akkor az Épület belső világa öt öt, és szorultságból négy lóval is lehet benn nyomtatni.

10. A nagy Majorokban a Magházat Cséplővel együvé kötni nem kell: hanem az elébbi szélesség szerint hosszabb egy Emelelű Cséplői építeni, és két végére kerek Nyomtatószerőt állítani, a mellynek az övedzője 6 öl. így 8 ló megforoghat benne.

11. Ha a Magház 5 öl széles, a falat 2 ½ láb vastagon kell rakatni, és hogy az Emeletek le ne törjenek a teher alatt: a fájók vagy keresztgerendák 8 — 9 tzolra meghagyassanak. Két öl szélességén túl 12 tzol vastag Mestergerendát kell a fájók gerendák alá húzni: de a Mestergerenda is 3 ölnél inkább rövidebb legyen, és soha Tölgyfából ne készüljön. A veres, feje, és fekete fenyő, szilfa legtöbb terhet bírnak.

12. A Magházak alá nagy pintzét állítani okos költség: de akkor a Bolthajtást egész téglára kell tsinálni, két lábra homokkal megteríteni, és kivált ha Cséplő, vagy Szíró az alsó emelet: ennek fenekét nem deszkázni, hanem 6—8 tzol vastag Tölgyfa-pallatokkal kell beborítani.

13. Azomban akármelly okossággal építse is valaki a Magházakat: azok mégis a Czellnak meg nem felelnek, mert: a) Igen költségesek. b) Kevés szemet lehet benne kár nélkül tartani. Ez okon —

A Gabonatartásra, az újabbak a Faggót kéményjeit kezdik bevinni. Az igaz, hogy ezekben kitsiny helyen nagy szám szemet le hét tartani a tűz veszedelmén kívül, és kevesebbe kerülnek: de meg kell vallani, hogy egy nagy hibájok van mégis: és e miatt őket közhasznúkká tenni nem lehet. A hiba ez, hogy sok esztendő van nedves; sokszor a gabona sengésen arattatott, s rakatott Asztagokba, sokszor itt is bé - áznak. Így hát a szem is sengés, lágy. Ezt a Faggót - kéményyibe feltölteni, annyit téssen, mint a Gabonát megdohosítani. Így hát csak ugyan kell Magház, a mellynek padlásain a vékonyabban terített szem meg-szikkadjon: hogy a kéményeibe tölthessék. Ez egy igen okos Gazdatisztet kíván, és száraz napokat. Némelylek a Magházakat kívánják úgy építtetni, hogy azoknak fele hosszát töltésnek tartassák meg, fele pedig szaggattassék több keskenyebb, vagy szélesebb, de egyenlő magas téglá vermekre, vagy kéményekre. Ezekbe el lehet a gabonát soká tartani; ha amott jól kiszáradtak: és ez így mondván igaz is: de a praxisban nem így van: mert ha a sengés gabona a padláson a sisik ellen épségben megtartathatik addig, míg jól kiszárad, azután is meg marad, és így kő-verem nem kell.

Ezt az újításra nézve Iténtelen voltam megjegyezni: de azért nem az a czélom, hogy a Faggót - kéményeket megvetésbe hozzám; nem! hanem az, hogy a Gazdatiszteteket figyelmetesekké tegyem a szemnek jól kiszáraztatására. Így a Kőkeményeket szintúgy lehet használni, mint az Alföldi földvermeket, a mellyekben a száraz szem épségben soká megáll: de ha sengés: bizonyosan megromlik, és ez

az, a mit így mondanak a Magyarok: Dohos búza, vagy Veremszag.

§. 3 6.

III. A Birkaaklok állítására ezeket kell megtartani főképen:

1. Birka akolnak magas Épület nem kell, a mit a szél annál inkább ront, mentői fel» emeltebb a hely a mire vigyázni szükség.

2. Az Akol udvara úgy jó, ha tágas, és száraz. A menedékes talajok, a mellyekről a víz kifelé foly, és nem a Barom alá, legjobbak: és a hol tsak ilyen magosságot se lehet találni: ott Birkát nem is kell tenyésztetni: kivéven a homokos Határt.

3 Az Aklot soha se kell ollyr helyre állítani, a honnan a Birka másként ki nem mehet, ha tsak a falunn végig nem úszsza asárt, vagy állóvizet.

4. A Birkás-lakást úgy kell az Akol Udvarához fordítani, hogy mind az ajtóból, mind az ablakon is megláthassa a Sereget, és segítségül lehessen minden pillantásban.

5. Nagyságát az Akolnak a szám, szélességét a kereszt gerendák kaphatóssága állítja meg. Ha fa van: 4—5 öl szélessége legjobb; de Mester gerenda kell a kereszt gerenda alá. Az igen keskeny, és tsak 3 öl széles Akéok nem fedezhetik eléggé a Birkát a hó fuvatagtól. A számra, vagy tágasságra nézve ez a számszer (proportio) hogy egy Birkára 4 □ lábat kell venni legalább is, noha két birka 7 □ lábón is megfér. Eszerint ha az Anyasereg 800—1000 darab, az Akolnak 30 öl hosszúságot lehet adni bátran.

6. Az Akol falát, ha telik vagy egészen téglából, vagy 3—4 láb magas téгла fundamen-

tomra, vályogból kell építeni. A Sár vagy vályog falat a Birkák elszokták nyalni. Magassága a falnak legfelebb 7 láb, és vastagsága kettő.

7. Az Aklot közfallyal is el kell legalább két helyen rekeszteni, hogy mind a betegek, zmind a későn - ellettek külön lehessenek.

8. Az Udvar téressége ezer Birkához 2000 □ öl, és ez ingyen sem sok: ha a ganajos Állásból, száraz helyre akarja a Gazda a Sereget hajtani, a minek pedig meg kell lenni:

9. Formája a Birka akolnak már ma több-féle. Némellyek az L. mások a H. betű formára, mások pedig, egészen kereszt formára építik. Az első tartós, és együgyű, hosszszű oldalával Északnak, a röviddel pedig a Fekete tengerről jövő téli Napkeleti szél ellen fordítatik. A második, és harmadik igen költséges és tartatlan: mert amannak fedelén 8, a harmadikon pedig négy hajtások vágynak, a mellyek mind a záport, mind a hófermetegyet rakásra sodorják.

A Cél ezen építésben az, hogy a Birkákat egyik oldalból a másikba lehessen hajtani a zivatag elől. De ezért nem szükség tartatlan költséges Épületet tenni: mert ha az L. betű forma aklot megfordítjuk, az az, aNapkeletre fekvő oldalt az Északihoz JNapnyugott felől ragasztjuk, és hosszszát egy fallal végig két részre, és két udvarra hasítjuk, és a birkát a szélvész ellen egyikből a másikba hajtjuk azokat semmi fermeteg nem érheti, és fele költségbe kerülvén sokkal tovább is tartanak. Az így épült Akolbán a Spanyol kosok se szenvednek hideget.

§. 37.

IV. A Ló Istállók minéműsége, a Méhesek, és Serlészízalók a Practicus Tenyésztőtőben előladvá lévén, itt az ökör, göboly, és Csira Istállók építéséhez adatnak tsak elől némely gazdaságos fogások u. m.

1. Mindenféle Istállókat véggel kell Északnak fordítani, és szájjal-éppen nem. Így fedelek tovább tart, és melegebbek is.

2. Valamint a Birkaaklot, úgy ezeket is vagy téglából, vagy téglá Fundamentomra vályogból kell építeni. A falak vastagsága két láb, magassága pedig kilentz, tíz láb.

3. Sokan azon okból, hogy az Épület igen széles ne legyen, a Jászolt az Istálló közepére hosszszat nyújtják el. Ez akár ki vesse fel nem keskenyíti, hanem szélesíti az Épületet: azért is a Jászlok tovább is megtartatnak a két oldal falak mellett végig.

4. Szélessége a Jármos, és Göboly Ökör Istállóknak áltáljában öt öl. Ebből innen is, túl is, 3 láb szélesség jászolnak, a szalmának be, a trágyának pedig kihordására, és az ökrök faránál útnak, 7 láb kiméretvén: látnivaló, hogy az ökör állására és lefekvésére 8 láb fel marad. A Csira teheneknek 7 láb szélesség elég, útnak pedig tsak egy öl hagyatih fent. Melly szerint a Csira Istálló belső szélessége $4\frac{1}{2}$ öltre megyen.

5. Hosszúságát ezen Istállóknak a Marhák száma állítja meg: mert az ökörnek is hogy le is fekhessék, a Csirát pedig fejni, és szoptatni lehessen, és a borjúzásra is minden darabnak elegendő térje maradjon: legalább négy láb szélességet kell számlálni.

6. Az Istállók feneke vagy téгла, vagy tölgyfa padlat. Amahoz fa tsatorna kell végtől; ehhez pedig húgyárok.

7. Hogy ezek az Istállók szárazak legyenek, a fajok gerendák mellett egymással által ellenben kissebb, és könnyen bedugható Szelelőket kell hagyni.

8. Jobb gazdaság ha a Béresek, és Csírások hálására minden ilyen Istálló egyik végén, egy szobátska, és tüzelő kandalló építetik; mintha az említett emberek a Rerekjászolban feküdvén, az Istállón mindéi; lyukakat bedugnak, a szénát özsze keverik, és a pipából a tüzet is sokszor elejtik.

9. Az Istállókban a széna, szalma, és trágyahordás kedvéért egy öl széles kereszt-utat is kell hagyni, minden 20—25 darab marha közt, a mellyeknek ugyan annyi Kerekjászlok, és ajtók felelnek meg. Az ajtók szélessége két szárnya, öt láb.

10. A felső padlást, vagy vékony téglával vagy sárral meg kell tapasztani: így tovább tart.

11. A Keresztútakon Csigátskákon állhatnak a lopások.

§. 38.

V. A Kukoritza igen ritka esztendőben száradhat meg jól a szárán: sengésen pedig, ha Magházba, vagy Padlásokra töltetik: megpenészedik, és megkeseredik. Ilyen okból a szegény Gazdák fűtött Szobájok vékony padlására szokták teríteni, a hol pedig nagyobb a Termés - Veszszöből font Kasokra töltik.

Az újabb tapasztalás a metszett létz Górékat legtartósabbaknak, és jobbaknak találta. Építésekre ezek a fogások:

1. Az Épület fundamentuma, vagy harmedfél láb magas téglalábok, vagy pedig négy szögeletűre faragott vastag tölgyfa törökök, és a Góré hosszúságához képest 6—8 darabból állván, élire fektetve lábak helyett szolgálnak.

2. Minden két öltre egy ilyen torsok fekszik, és ha a Góré kettős, a darab talp hosszúsága 10 láb, vagy téglaláb van kettő egy mással állaellenben. A téglaláb, két □ láb.

3. A törökbe, vagy téglalábokba 9 tzol vastag koszorú gerendák süllyesztetnek bé, a szél ellen.

4. A koszorú gerendák talp helyett szolgálván, 8 tol vastag szöglábok állítatnak rajok, két öltre egymástól: a mellyek tartják egyszersmind az egész fedelet.

5. A szöglábok pántokkal erősítettnek két felől a szél ellen, és a kukoritza nyomása ellen kereszt gerendákkal egymással szemközt derékbann is, és fent is, a fedél alatt özsze-köttenek.

6. AGólának oldalai köröskörül metszett létzekből állanak, és végeik az alsó és felső koszorú gerendákhoz szegeztetnek, közepeik alá pedig két helyen minden öt láb magasságra karfák, vagy korlátok vésetnek be köröskörül a szöglábokba.

7. Egyik létz a másiktól fél tzolnál is valamivel keskenyebben szegeztetik fel, hogy a szél ugyan bé fújhasson: de a veréb be ne férjen.

8. Függő fenekek a Góréknak dupla deszka, hogy a szem bent tartassák.

9. Ajtó a mi fejes - kukoritza bé szokott töltenni, kettő van egymás felett a Górének éjszaki végén deszkából, déli végén pedig sűrű létezésből.

10. A fenek alatt az alsó koszorú gerendák minden lábra vékonyabb kötő gerendákkal foglaltatnak özsze: másként a teher a deszka feneket özsze törné.

11. Ha egyes a Góré, az épület szélessége belülről 3 láb, kívülről pedig a szöglábak vastagsága miatt $4\frac{1}{2}$ magassága az épületnek $2-2\frac{1}{2}$ öl, hossza pedig a termés nagyságához nyújtatik ezen számszer sserint. Minden három Cubik láb üredékben el fér 1 köböltsmás, vagy fejes Kukoritza jól tetézve könnyen. E szerint ha a Góré hossza 66, szélessége 3, és magassága 12 láb: lessz az egész üredék 2160 Cubik láb, a mellében elfér 720 tetéz köbölt fejes kukoritza.

12. A nagy Majorokban az egész Góró Ingyen sem elég, és minthogy az épület igen keskeny és magas, és e miatt a szél könnyen feldönti, ha tsak két felől meg nints támasztva: két Góré-t szokás egy fenékre, és egy fedél alá állítani: De hogy a szél a feltöltött bukoritzát minden oldalról szabadon fújhassa: a két Góré egymástól végig, $2-3$ láb széles úttal el van választva. Az ilyen épületnek legelső Rajzolatját Keszthelyen 1794-ben készítvén, építettek a Gazdatisztek: de szokott okoskodások szerint, nem a mértékhez, szabva, melly miatt az egyiknek két középső lábát (minthogy azokat elmúltták összekötni) kinyomta a Kukoritza: a másoknak pedig a létezése is ritka: de belső világa is öt láb, három helyett. Nem szárászt igazán, és a Verebek a Magtartónak esztendő-táltal több köbölt hijánosságot tsinálnak. A honnan az a következés, hogy a mértéket szorossan meg kell tartani, és száraz léttzel kell az oldalokat, fél tzol távol egymástól, beállongatni. Ha az

létez nyers, és ezentúl fog száradni a Góréen egyik létezet a másiktól tsak egy fertály tzolra kell szegezni. Ha meg szárad: fél tzol lessz könnyen a két létez közt az üredék. Ha az építő erre nem vigyáz, a Verebek bele fognak járni.

Meg említem még itt a Iíncoritzatartónak azt a nemét, a mellyet 1818-ban T. Somogy Vármegye Indsellérje Török Ur talált, és formájára nézve az alól tsapó malmok lég nagyobb vizkerekjéhez hasonlít, és benne a kukoritzát meg lehet tetszés szerint fordítani.

§. 39.

VI. A Pintzék ásatásában ezek rendeltetnek:

1. A Lakóházak alá (a mint fellebb mondatott) nagy Pintzéket építtetni nem kell: kisebbeket mindazáltal, minéműek a Zöldség, Tejes, vagy asztali bor Pintze, az épület egyik vége alá ásatni nem tiltatik. A nagyoknak helye, a száraz Hegyóoldalak, a Gabonás és Szénás - pajták allyai. Az agyag föld többnyire igen nedves. Ha a Magház száraz természetű homokból áll, gazdaságosan, és kár nélkül lehet alá végig Pintzét ásatni, mint Zákányban láttam.

2. A téгла Pintzék magassága rendszerint másfél öl: szélessége pedig aliordóknak nagyságához képest 3, legfeljebb 4 öl. Ha a Pintze 4 öl széles, és a magassága a bojthajtással együtt 2 öl: két sorral álhatnak benne a 45-60 akós hordók: Végűl pedig 100 akós, s nagyobb is állhat magánosan.

3. Ha teher fekszik a bolthajtáson, vagy a Pintze fundamentomán Gránárium, vagy Gabonás-pajta áll: a Pintze falát 3 láb vastagra

teli hagyni. Ha pedig a Pintze terhet nem hordoz, vagy hegyben van ásva, és szélessége csak $2\frac{1}{2}$ vagy három öl: a fal két lábnál ne legyen vastagabb.

Ákár hol ásattassék Pintze: a bolthajtáson fellül legalább 5 — 6 láb vastagon feküdjék a föld, hogy hús legyen.

5. Minthogy sok úton hamar vizet ér az ásó: elég a Pintze mélységét 6—7 lábnyira ásni, de hogy meleg ne legyen: a bolthajtás egész téglára, és a fal $2\frac{1}{2}$ láb vastagra rakassák mindenütt mésszel, és az egész Pintze egy öl vastagon meghordatván földel, tsuál-tassék rá a helyhez képest gyíkinnyel kötött seggenülő fedél. Leánygödriben a Nádat keli ide fordítani.

6. A Pintzék ha lehet farral, a lélek lyukkal, vagy ablakkal fordítassanak észak felé. Ha az ajtót délnek kell ez, vagy amaz okból fordítani: úgy intéztessék a dolog, hogy a Pintze torok végén fordulás essék (Repetir Platz). A mely Pintze oldalhosszat fekszik észak, és dél közt mindenkor nedves a két felől járó hideg, és meleg levegő miatt. Azért is jobb illen az oldal ablakok helyett a pintze napnyugotti farán, és keleti száján csak léleklyukat hagyni.

7. Ha a Pintze két öl melly: a Pintzetrolt lóláb hosszú, és egyik léptső a másiktól 8—9 tzolra emelkedik fel. A léptső talp szélessége rendszerint 10—12 tzol. Ha a Pintze mélysége más felől, ukor a Pintze torok hossza 13 láb.

8. A torok szélessége a kissebb hordókhöz 3 a nagyobbakhoz pedig legfelebb 6 láb. Ilyen a bolthajtás magassága is.

9. A nagy pintzék fenekén, a hol lehet, a hordó mosadék kieresztésére Csatornát Kell végig vinni.

§. 40.

VII. A Téglakementzékre nézve abban határozta meg magát az Uraság:

1 Csomboron, téglagyag, víz, és a Sz. Iványi vén bükkös, és gyertyán fás Erdő kézen varinak, s a két szomszéd Városbeliek atéglát, és tserepet jól fizetik egyolyian Téglakementze állíttassék, amellyben egyszerre 40 ezer téglakementze, Cserépen kívül megfér, és jól kiég,

2. A Kementze három szájjra, és boíthajtásra fog épülni. Hoszsza akementzének négy öl, és 2 láb; szélessége pedig 5 öl és 2 láb. A fal magassága 2 öl és 2 láb, és minthogy a kementzét semmi partba nem lehet beásni a síkság miatt: a falat fél lábbal vastagabban és így 3 láb vastagságra kell rakattatni: különben 2 ½ láb elég volna.

3. A Kementze szájjakat elválasztó lábak 5 ½ nyom vastagok, és ötödfél láb szélesek.

4. A téglapadok, a mellyekre a nyers téglák állongattatnak (Mauerbank) körül mennek a falak mellett a kementzében. Ezeknek vastagsága 18 tzől, és magassága is annyi. A Téglakementze közepén is hosszszat, szükséges ilyen padokat a középső szájjak jobb, és balja felől rakatni, szélessége egyik-egyik padnak 3 ½ láb, és magassága 18 tzől.

5. A bolthajtás egész téglavastag, és három sorban csak igen keskeny, úgy mint 16 tzőlos kéménykének állanak rajta. Kilentz ilyen kémény mindössze elég, másként a meleget elereszti.

6. Az egész épületben sárral van a téglá öszve foglalva.

7. Minthogy a Kementze nagy, és emiatt a téglát mind ki, mind behordani szaporátlan, a két hoszszú fal oldalán, sőt végtől is olyan keskeny ajtókat kell hagyni, a mellyeken a Talyitskás ki, s be járhasson

8. Ha a bolthajtás pusztán állana, atsak két három égetés után is szélt repedne, azért is azt szükség földel és gyeppelel 4—5 láb vastagon megtéríteni.

9. Az ilyen kementzének a szájjak felett üstököt is kell tsinálni, és tseréppel megborítani, szélessége az Üstöknek 2 öl, és a hoszsa egyezik a kementze szélességével.

10. Altaljában hiba ugyan az, de kivált a bolthajtásos Téglakementzéknel, hogy a Gazdatisztek, vén tölgy, és egyéb nyers törsököt két, és tőkétet hordatnak téglát égetni. Az ilyen fa tüze az alsó téglákat üveggé olvasztja, öszsze folytatja, és görbiti, fentebb pedig, és kivált széltől égetetlen hagyja. A lángoló nád és szalma után, sokkal jobb a téglá. Az éger, száraz vén gyertyán, hársfa tilsak, bikkfa, és nyárfa, legjobban égetnek, mert lángolnak, és felényi is többet ér eből, mint amaból két annyi.

11- A Szilvási Majorban, az újonnan állítandó gazdasági épületekhez téglát szabadon kell égetni (Feldbrundt) és ezt minden idén folytatni, az esős esztendőket kivévén. Itt sok a nád, és szalma; tehát haszonra kell fordítani, és lassanként mind állandó, és kemény épületeket tétetni.

12 Hoszszú úton ellenben kő elég van, és az erdő kitsiny. Tehát itt a Téglakementzék meg-szűnik, hanem kőből építsen mindaz Uraság, mind a Jobbágý.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Az Eladásról és Vevésről,

§. 41.

1. Minden nagy Summák eladását fenn tartja az Uraság magának: azért is a Gyapjú, Méz, Égettbor, Hamúsír, Dohány - vevőket egyenesen hozzá kell igazítani.

2. Így a Gabona és Borok eladása is az Uraságtól függ; mihelyt a Kereskedők 500 köblön, vagy 200 akón felül akarnak vásárolni. Különösen pedig a Kukoritza mindenütt, a hol tsak Disznóhajtás van, egy Summában adattassék el kótyavetye által. A melly Esztendőben makk nints: a Kukoritzát Július elején leggazdaságosabb elkótyázní.

3. A kissebb eladások eránt a Gazdatiszt keze ugyan meg nem lesz kötve, mindazáltal magát ahoz tartani tartozik, amint az Uraság a Gabonának, vagy Bornak folyó - árát hónaponként, két hetenként, sőt a legközelébb eső Jóságokban minden héten is meg fogja állítani; és az eladni való Summát meghatározni.

4. Hogy pedig az Uraság a Terméseknek folyó-árát, és az eladhatónak Summáját világosan tudhassa; a Gazdatiszt, kötelessége eről, vagy arról tudósítást tenni.

5. Ezen végre a Kereskedő Városokban bizonyos Levelező-barátokat is kellett tartani. A kik hogy Vevőket is tudjanak igazítani; az eladó Termésekről őket tudósítani szükséges. Az úgynevezett házi, és bejáró sidók ezenel az Eladásokból kitiltatnak.

6. A távol való Gazdatisztek egymás közt, sőt a szomszéd Uraságok Tisztjeivel is Levelezést tartoznak, a Termékek folyó - árra, és a szavahihető, és esméretes Kereskedők eránt folytatni; és egymásnak az ilyen dologban barátságosan szolgálni.

7. Annyival inkább hogy ezek az eladásra egészszen meghatalmaztatnak azzal az egy megszorítással, hogy minden árúban botsátandó Termékek, és Tenyésztetések árra a Tiszti ülésben közönségesen határozottassék meg a jövő hétre. Melly meghatározásról (hanem ha nagy a Summa, és azt tartani nem tanátsos) alá szállani nem szabad.

8. Hogy Vevőjök legyen a Kereskedőket felkeressék mind közel, mind távol, és akik Hitelekről esméretesek: azokat szívesen befogadják, ha semmit nem vesznek is. Az illyes asztali, és egyéb költségeket az Uraság nem fogja soha is neheztelni.

9. Mentől többen vannak az ilyen esmeros, és szótartó Kereskedők, annál jobb. Azért is meg nem engedtetik, hogy minden portéka tsak egynek kezére jádszatván; a többiek üressen, sőt kártehető szándékkal botsátassanak el; a felelet terhe alatt.

10. Nagyon lekötelezi a Kereskedőket az olyan ártatlan kedvezés, melly szerint valamit (a járhatatlan utak miatt) 5 —10 nappal későbbben vitethetnek el; és e miatt sem a Szerződés meg nem másoltatok, sem pedig drága károsoknak fogadására nem szoríttatnak.

Illyen lekötelezés az is, midőn a betsületes kereskedőnek valami az, hébenkorban, valamivel oltsóbban, vagy jobb minéműségű Termés adattatik el, hogy néha ő is nyerjen: mert ha mindég veszít; hozzánk ugyan többet visz-

sza nem jó. Ennek a kedvezésnek leginkább ott van helye, midőn valamelyik a nem kel-
lő, sőt hibás portékát is megveszi.

11. A rendes kereskedés a Hitelen áll
ván, a meghívésre nézve az Uraság rendelése
ez: hogy a megalkudott Termésnek egy 4—5
részit a Kereskedők a Szerződéskor letegyék,
ugyan annyi részét az elvitelkor, és az utolsó
4 — 5 rész lételére (ha a szükség úgy hozza
magával) egy hónapi várakozás engedtessek.
A Szerződés megbánása által az Előpénzt a
Kereskedő elveszíti; de ha épen a napra, egy
vagy más ok miatt meg nem érkezhetik: azt
megbánásnak magyarázni nem kell: ha pedig
levele által jelenti áthatatosságát (a mint e-
lébb mondatott) 5 — 6 napot is kell utánna vá-
rakozeni.

12. A mi készen nints, arra sem az okos
kereskedő nem szokott alkudni, se pedig a
Gazdatiszt azt előre el ne adja. A nagy Sum-
ma Gabonára nézve ez a rendelés többször ki-
vételt szenved.

13. A Gabona eladásában a távol eső
Gazdatiszt azt a Rendet tartsa meg: hogy az
egész eladható Termést hónapok szerint ősz-
szafel, különösen vigyázzván az olyan hóna-
pokra, a mellyekben a Vevők rendszerint
meg szoktak jelenni. Az apró Vevők Augustus,
és Septemberben legtöbben jelentik magokat,
a nagy Kereskedők pedig Januárius, és Fe-
bruariusban vesznek őszsze nagyobb Summát
először; és Május elején másodsor. A Kuko-
ritza termést ha a Sertés kereskedők helyben
akarják felétetni: az Uraság hizlalóját is oda
lehet nékik addig engedni, míg az Uraságnak
nem kell.

14. A borok eladásában az a gazdasági fogás tartassák meg: hogy az erőtlen és Kotsmaborok folyvást, és jutalmas árra botsáttassanak: mert ezek a tartással gyengülnek is, fogynak is. A jóféle borokat tovább kell tartani, kivált a jó esztendőből valókat.

15. Azoknak a Helységeknek, amell vek Vendégfogadókat tartanak árendában, két hónapi hitelt is kell adni.

16. A Gyapjú eladást az Uraság magának ugyan fenn tartja, hogy azt az első kezekbe adhassa: de minthogy a parlagi Jóság igen távol esik: a Gazdatiszt ott jó Vevőknek, és jó Szerződés mellett adja el.

17. Mind a jobbféle gyapjú külön nyíressék, mind pedig a testen való gyapjúk külön rakassanak, és mindenikből ;skatulyákban mustra gyapjú küldessek ez Urasághoz.

18. A távol való Gazdatiszt is megtartsa azt, a mit az Uraság követ, hogy t. i. a Vevők állítsanak sákokat.

19. Ugyan ilyen helyen a gyapjút fiótyavetye által rendeli az Uraság eladatni.

20. Így kell a jóféle kosokat, anyákat, és bárányokat, a többet Ígérőknek eladni.

21. A többi aprólékos dolgokat minden Gazdatiszt igyekezzék folyó árrán eladni 3 és a fenntartással ne engedjen semmit kárba menni. Azt azomban minden Gazdatiszt feljegyezze magának, hogy a nagy eladással a Fundus Instructus soha egyik esztendőben is meg ne gyengíttessék: hanem egyenlő rakott ma radjon.

22. Az Árendás házak, vagy Magvaszadattak kótyavetyére botsáttassanak.

23. Ha Szőlők adatnak el: a nagyobbak többfelé hasítva adassanak el. A Kótyavetye

ilyen dologban nem a leggazdaságosabb: azért is esméretes iparkodó embereknek, ha jobban fizetik, hitelben is oda lehet adni olly módon, hogy a Vevő a Szőlő árát, és Interestel, ha pénze elegendő nints, Terméssel is lefizetheti, bizonyos 2—3 esztendők alatt.

24. Általjában akármilyen adatik el, Termés, vagy Tenyészet: azt a Kereskedő maga szállítja, és a Gazdatisztnak meg nem engedetik, hogy a Jobbágyok valamit Robotban szállítsanak. A legnagyobb kedvezés a Kereskedőkre nézve ebben határozatik meg, hogy a Gazdatiszt folyó árrán megkínálhatja a Jobbágyokat a Szállítással, és velek Szerződésre lépven, az eladott portékát felrakódthatja, de semmi kárról magára kezességet nem vállalhat. Az ilyen szállításra, minthogy az pénzhozó: a Jobbágyokat bátorítani kell minden módon, kivált pedig azzal, hogy az ilyen Kereskedőket tőlöfe semmi némű Tartozásban, vagy Adósságban el ne foglalja a Tiszt.

25. Egyedül a Gyapjú lesz az, a mellynek szállításához a hoszszú fűrt megengedi az Uraság lekötöni.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Az Árendába - adásról,

§. 42.

Minden Beneficiumok (Haszonvételek) Kótyavetye által adassanak ki a többet ígérőknek. Ezt úgy kell érteni, hogy az Árendákat azomban soha se kell úgy feltségázni, hogy az Árendás ki ne jöhessen velek; külömben az Árendába adás meg fog tsökkenni. Az Árendába adásnak ezek a Sarkalatjai:

1. A körül eső Vidékben mindenkor egy Fertály, sőt a nagyobbak Félesztendővel adasanak hírül kidobolás; sőt az Újság - toldalékokban is, hogy mikor, mi fog kótyavetye alá botsáttatni.

2. A lepetsételt levelekben is el lehet fogadni a többet ígérést, és ez jobb a kikiáltásnál.

3. Akik a Kótyára botsáttatnak bizonyos Summát tartoznak előre le tenni a Gazdatiszt-ségnél: és azt vissza kell adni azonnal, ha valamelyiknek valamit elütöttek a kezéről. Így a nyerekedő Collicitánsok el fognak maradni. Ezek tsak azért vesznek pénz nélkül valamit Arendába, hogy másnak haszonnal eladhassák. Ez az Arendának rontása, és özszebeszéléstől következik.

4. Azt is hírül kell adni előre, hogy ha valaki Arendába akarja, ugyan ezt, vagy amazt venni, de maga el nem jöhetvén, azt a kit küld, mind pénzel, mind hiteles meghatalmazással készítse ki: külömben a kiknek ilyen Bizonyosságok nem lesz; a Kótyavetyélje nem részesülhetnek.

5. Ugyan a Feltételeket is előre szükség a Közönséggel közölni, a mellyek alatt fog valami kiadattatni.

6. A ki igazítás (Reparatio) azon tárgyakat illeti, a mellyeket őrzeni lehet: de a Fedeleket, elrothadt Ajtófeleket, Ablak rámaikat Gerendákat, Kapulábfákat, és Kerítéseket a rothadástól, s a Csapásoktól is meg menteni lehetetlen lévén, az Árendások arra ne kényszeríttessenek, hogy ezek helyett újat tsinaljanak; mert más valamit ki - igazítani, és más valamit ójjonnan tsinaltatni.

7. Mikor valami Árendába kiadatik: a Gazdatiszttség által kiigazítottassék; és minden, mitsoda karban találtatok, papirosra írássék; és párban is az Árendásnak a végett kiadassák, hogy az Esztendők elteltével mindent hasonló állapotban tartozzék vissza botsítani, kivéven a 6 szám alatt megjegyzett elrotkadásokat.

8. A Csapásokról egy Árendás se köteleztessék felelni, mindazáltal a Vigyázatlanságból származható tűzi, és egyéb károkat megteríteni tartozik.

g. Sőt a ki-igazításokra nézve legjobb úgy szerződni, hogy mindeneket a Gazdatiszt építtessen, foldoztasson, és igazíttasson helyre: de az Árendás az árendán fellül a ki-igazításra bizonyos 5—10 percentet fizessen esztendőnként.

10. A Kortsmáltatás jussa altaljában Árendába adassék. Így szinte a Malmok is, Serházak, és Pálinka - égetés.

11. A Kortsmáltatásra különösen e következő fogásokat meg kell tartani:

a) A Vendég - fogadósoknak a Fajészás a hol mód van benne, ne tiltassék külömben a Vendégszobák üressen és hijjában fognak lenni, kivált a Falukban, az Országutak mellett.

b) Minden Kortsmához, bizonyos mérsékelt fizetésért Földet és Rétet is kell adni, és a képes legeltetést épen nem kell tiltani: külömbben ezek az emberek a Csappénzből el nem élhetvén, tolvaj, vagy orgazdaságra fognak vetemedni.

c) Egy Uradalomban minden Csapszékeket, és Borárúlhatás jussát együvé foglalni nem kell: hanem külön külön kótyáztassék minden darab. Ezt a Malmokról még szorosabban meg kell tartani.

d) Minden ilyen Haszonvételek 3 esztendőnél hosszabb időre ki nem adattal hatnak az Uraság tudta nélkül. A Vendégfogadók és Csárdások szerződéseibe béiktattassék ezen három pont:

aa) Ünnepek napokon, míg a délyesti Isteni tiszteletnek vége nints: a musika meg nem engedtetik; és az is éjfélnél soha tovább nem tarthat, és addig is a Gonoszbírák, és éjjeli vigyázók kézen legyenek, az udvaronn Pipázók, Veszekedők, s Verekedők ellen.

bb) Semmi lopott, vagy rabolt portékának helyet ne adjanak; de ha féltekben ellent nem állhatnak: a Tisztségnek azt halasztás nélkül béjelentsék.

cc) Semmiféle Termésért, Lenért, Kenderért, Kukoritzáért, Zabért, Gabonáért s a t. Bort, pálinkát a Jobbágyság vesztegető feleségeiknek ne merészeljenek adni.

12. Ellenben a Puszták, Legelők, és szántóföldek 6 esztendőre adathatnak: mert kevés időre Marhát se szerezhethet az Árendás, és a Szántóföldek elsóványodnak, ha az Árenda kevés ideig tart. A Földeket nem egyféleképen szokás bérbé adni. A Dohány és Lenföldek legdrágábbak, és többnyire több esztendőig tartó Censuban bíratnak. A melly szántóföldekhez erő nints: azok drága Cseléd- és Ökör-tartás helyett hat időre adattatnak ki, és Holdjától néhol adnak 3 nap számot és kilentzedet; másutt pedig 4—5 napot gyalog szolgálnak tőlök, és kilentzedet nem adnak Legközönségesebb a Felében való kiadás. Ez a mód sokkal hasznosabb a Bérestartásnál. Tehát ezt használni, el nem kell mellőzni.

15 A Bordézmát, vagy Hegy vámat is 6 esztendőre kell bírni engedni.

14. Az egész Falukat, és a hozzájuk való Allodiáturát 10—12 esztendőre is kész az Uraság Árendába adni, ha valaki az egész árendát mindannyi esztendőre leteszi előre, melly Summából minden esztendőben egy tized rész az árendában lehajolván, az Uraság az Árendásnak a 9/10 résztől 4 — 5 percentot fog fizetni.

15. A Birka-sereg sehol se fog árendába adatni. A Homoki pusztát mindazáltal valami Birkatenyésztetőnek kész az Uraság kiadni 6 esztendőre, minthogy ide közel szalma nints, se valami Uraság Majorja.

16. Az Erdőjit az Uraság Hamúsir égetésre, vagy Fűrész-malmokhoz épen senkinek nem adja: mert a nyereség az erdőket leöli. Egész Vágást mindazáltal Csengeten lehet Árendába adni. Az esztendők számát a kötésben, a kiárendált, és kijelelt Szakaszok száma határozza meg. Ugyan ilyen a lapos erdő is Atád szomszédjában. Azt azért, mint tseres, nyíres, és nyárfás sűrűséget 36 esztendőkre fel kell osztani, és több szakaszonként a Városnak árendába lehet ereszteni; de a Vágás törvényjeit tartoznak szorossan megtartani.

17. A Mészárszékeket a Marha drágasága miatt igen mérsékelt Summáért lehet és kell árendába adni. Általjában megjegyvezvén azt hogy a Mészárszék, Vendégfogadóks a t. Sidónak ne adattassanak. A Mészárosok továbbá arra semmi módon ne kényszeríttessenek, hogy az Uraság Tisztek, vagy akár ki dög-mafbáját is kivágni tartozzanak. A mi egészséges, de vagy lába törött, vágy másik keresztül öklelte, ide nem értetik. Különösen tiltva legyen az, hogy a fagygyút zabért, és kukoritzáért ne merjék adni, hanem pénzért limitatio sze-

rint: és addig a szappanosnak se adhassák azt el, míg a Helység ki nem elégíttetik.

18. A Malmokat, ha Compániába állott emberek, vagy egész Helységek akarják kivenni: elsősegek legyen azért: mert az árendás, és ennek kártételei idején, nagy erővel jöhetnek egyszerre segítségül.

H A T O D I K S Z A K A S Z .

A Szerződésekről. (Contractus)

§. 43.

1. Se eladás, se Árendálás ne tétessék puszta szóval; hanem minden megegyezés írásba foglaltassák; és a mellyek nagyobb mennyiségről szóllanak; vagy több esztendőkre terjednek egynél: az Uraságnak a Helyénhagyás végett párban megküldessenek.

2. A Szerződésekben altaljában egyenes szívűség kívántatik: De minthogy minden Szerződés két oldalú, és ha szinte az Uraság részéről minden egész szentséggel megtartatik: is: a másik Fél mást gondolhat, és tselekedhetik; és e miatt a Szerződésnek Per a következése: a Fiskális befolyása nélkül Szerződések, kivált olyak épen ne köttessenek, a mellyek az Uraság Jussait valami módon illetik.

3. A Termékek és Tenyészetek eladásáról szólló Szerződések is pedig, legalább több Tisztek tudtával, és jóvá-hagyásával készüljenek; és a Helybe-hagyás az Uraságtól megérkeztén, a Szerződés folyó Numerus szerint, minden esztendőben írássék be a Protokolomba.

4. Minden Szerződéseknak Árendái terhei fél esztendőről félesztendőre fiztessenek le a Cassába.

5. Az Uraság semmi Cautio neve alatt le tenni szokott Summát nem kíván senkitől, (mert így tsak a Capitalisták fognának árendálhatni) és mások nem. E pedig, minthogy minálunk kevés a Capitalista, tsak az Árendát rontja: minthogy a Concurrentiát kizárja.

6. A Szerződésnek részei ezek:

a. Világosan megírassék, kik a Szerződő Felek.

b) Mi adatik el, és minémű? vagy Árendába az Uraság részéről: mitől fogva, meddig; és

c) Mitsoda feltételek alatt?

d) Mikor, és hány részben tartozik az Árendás, vagy Vevő a megállított Summát letenni? és

e) Mitsoda kötésbeli büntetés alatt.

7. Mind azon eszközök, szerszámok, és edények, a mellyek az Árendás kezére botsátatnak, felírassanak a Szerződések hátára.

8- Az Uraság az Árendásokat ugyan az Árendált Haszonvételek bírásában megtartani fogja: mindazáltal a Semlyesütőnek meg nem engedi, a hamis mértékre való sütést, és a Sütő aszszonyok eltiltását, azért hogy ő Árendát fizet. Így a Molnárok is semmi just ne formáljanak az Árendátorságból magoknak arra, hogy a nyereségre vett gabona örletése miatt t aszegény embert eligazítsák, s várakozó tassák sat. Így azért, hogy a Sidó ez, vagy amaz Boltot árendálja, a Jobbágyokat a dohánnyal, lennel, kenderrel, vajjal, mézzel való kereskedésből, amellyeket az Urbárium

ezeknek megengedett, semmi módon ki nem zárhatja.

9. Minden Szerződésbe bele iktattassék ez a Czikkely; „Ha pedig egyik, vagy másik rész „ezen Szerződésnek valamelyik pontját megsértené: szabad légyen a sérelmes félnek ez, „vagy amaz, közelebb eső Törvényszéket (Fo- „rum) ltélőhiróul választani a Dicasterialis „Táblák előtt; ha azok távolabb esnének, és „a hova a Szerződésbeli Perek Törvény szerint tartoznának.

H E T E D I K S Z A K A S Z .

A Kereskedésről.

§. 44.

A Kereskedésre mitsoda előre való készülés kívántatik: a Hazagazdálkodásában elől adva van. Arra a Gazdatisztnak nints sem ereje, sem érkezése: azért is ezen tárgy körül ez a sinórmérték tartassák meg;

1. A Gazdatisztnak Termesztőnek és Tenyésztetőnek kell lenni főképen, a mellynek Míveit, ha jó áron el tudja adni, az elegendő kereskedés azért is

2. Gabonát, Bort, Mézet, Viaszt, Hamu sírt, Gubatsot, a mellyeken hijjánosság esik (Cá ló) és már vagy a Sidók, vagy az Örmények, és Rátzok kezén van, mind addig nyereségre özsze venni nem kell; míg a Gazdatisztség tanítására a kereskedés princípiumi özsze kaptsolva nem lesznek, és a Váltó, vagy Csere-szék (Fórum Cambiale) fel nem állítatik közönségelsen.

3. Mindazáltal az olyan Helységekben, a mellv ek a Dohányról híresek, és az Appáltó

a maga Factorát hozzájok minden idén elküldi, lehet a Dohánytermesztőknek 1000 forintig előre: termesztésbeli segédet kiosztani, és a Dohányt az Appáltistának öszseséggel eladni.

4. Ilyen a Malomkövekkel való kereskedelem is, csak hogy tudni kell, hol vágatnak azok akövek, a mellyeket a Molnárok leginkább szeretnek, legközelebb? mibe kerül hozatások, és mitsoda áron szoktak elkelni?

4. A Duna, Vág, Dráva, Mura, Bodrog, és Tisza mellyékén kell talpakkal, deszkákkal, létzekkel, sindellel sat. Kereskedést folytatni, 2—3 ezer forintig.

5. Így lehet a Vashámorokkal Cserekereskedést, állítani, és a Vasszerekért maga termesztésbeli gabonát és bort felszállítani.

7. A hol makkos erdők, vagy a melly esztendőben makk nints: a közel eső Uradalmaiban lehet tallóra Sertéseket is öszsze venni, és Sz. Mihály nap tályra kukoritzán meghizlalni: de a hol, és a mikor makk van, Sertéseket makkra venni nem gazdaság mindenütt, mert ilyen esztendőben a hízott Sertés megtódul; a megtoldulás pedig a portéka árrát leszállítja. Jobb a felesleg való makkot a Kibérelőknek, vagy altaljában, vagy darabszám szerint kiadni.

8. Már fellebb is mondatott, hogy az Uraság a Kenderföldi Pusztán rúgott borjú, és Tinó-gulyát kíván állítani; azért is, hogy abból illendő haszon legyen, szabad a Nevendékeket eladni, vagy Jármás, sőt Göböly Ökrökért is, a hol a dolog érdemes, kitserélni.

9. A Hoszszú - erdőnek egy részére lehet, és kell Meddő teheneket is öszsze venni. A Felső Vármegyéknek a Marhahúsbeli fogyatközások tudva van, a kik ide közel esnek.

10. A Balaton mellyéki, Veresvágási, Bükösi magas Hegyekben fája, és mészköve bőven lévén az Uraságnak a Mészégetéssel, a Hegyallyján pedig dugá, és másutt a sóval, és oltott mészszel való hasznos Kereskedést el nem kell felejtteni,

N Y O L T Z A D I K S Z A K A S Z .

A Cselédekről és szegődött Mesteremberekről.

§. 45.

Cselédnek neveztetnek a Béresek, Kotsisok, Hajdúk, Erdőkerülők, Méhészek, Hizlálók, Csikósok, Lovászok, Gulyások, Csirások, Birkások, Kanászok s a t. a kiknek számát, vagy fizetését a Gazdatiszt, az Uraság különös jóváhagyása nélkül a maga fejétől nem nagyíthatja.

Ezek körül megtartásra valók:

- a) A Cselédeknek Szegődsége.
- b) Fogadása, Szolgálat felmondása, és a változás.
- c) Személyes kötelessége kinek kinek.
- d) Megfenyítése, és
- e) Eleresztése a Szolgálatból.

§. 46.

I. A Cseléd Szegődségében ezek a Rendelések:

- a) A mit az Uraság pénzen veszén magais, és nem terem: azt neki fizetésben ígérni nem kell: ha mindazáltal van valami olyan, a mit az Uraság, ha mindjárt vette is azt, másoknak is szokott eladni, mint a Só, Szalonna, Mész, Vas, Deszka, Hordó, Butskor s a t.

abból ő nekik is Kell eladni azon az árron, a mennyiben az táraságnak áll, és a szegődségből fertályonként lehajtani.

b) A Szegődség állhat kész - pénzből, szemes gabonából, vagy vetésből, szarvasmarha, és sertés tenyésztetésből; a szerént, a mint valamellyik a vidékhez képest szokásban van. A kész-pénz mennyisége, a mint az idő szőkébb vagy oltsóbb; változó, és megyen 30—50 forintra, a többi pedig állandóan megtartásák- Ezért is a Gazdatiszt már Sz. Mihály napra az Uraságnak Előterjesztést tegyen (Projection) az eránt, hogy mennyivel kívántatik a pénzbeli fizetést emelni, megkissebbíteni, vagy meghagyni.

c) A kész-pénz mellé egy Béresre, vagy Kotsisra 8 köb. Rozs, és 4 köb. Búza egy hold őszi vetés, két kaszás rét, fél hold Kukoritza, fél hold Kolompár föld, és egy fertály Kender s ugyan annyi káposzta föld (a mellyeket az Uraság megszántat: de növelésére és Letakárására magát nem kötelezi) két darab szarvasmarha, és 0 sertés nyári legeltetése.

d) Az Alföldön a szemes gabona mellé, két hold őszi földet szoktak a Gazdák fizetni, és két darab marhát teletetni.

Ez a Szegődség sok; de a belső tartás még több, és sok válogatással, zúgolódással, panaszszál, ruha fejeítéssel, foltozással, és a kenyér sütés sok fával jár. A Marha és Sertés-teriyesztetés leghasznosabb része az egész fizetésnek, és azomban az Uraságnak nem a legterhesebb. A szegény ember, mind a maga, mind afelesége vesztegetése előtt, kitsiny Értékjét Marhába veri; annyival inkább, hogy az a test növésével a Tőkepénzecskeket is bátor-ságba helyeztetni; s hasznos kamatot is hoz,

a miből ruházkodik, tejel, vajai, és síroz. De minthogy a köz-legelők ez által egy egy Majorban 40 — 60 darab Marhával megterhelhetnek, s ezen felül még az Árendások is ide hajtának: rendeltetik, hogy az Uraság semmi Marháji a mondottakon felül a köz-legelőkön ne legeltessenek: hanem ha azok igen bővekek és termékenyek.

e) A Fás helyeken lakásul Cselédházak építetnek, a tüzelésre pedig esett fák engedtetnek egy személyre szekérrel, és ezt az arra rendelt napon, és vidéken, a Cselédek egyszerre magok megvágják, és haza viszik. Az Alföldön míg erdők nem nevedkévén, az építés meg nem könnyítetik, az úgy nevezett Putrikat kéntelen az Uraság készíttetni.

f) A kész pénz minden fertály esztendő végével kifizettessék,

§. 46.

II. A Cselédfogadásra legalkalmasabb a Sz. Mihály, és újj esztendő közt eső idő: és a szolgálat mindenütt új esztendőkor kezdődik. Tehát

a) A ki változni akar, vagy a kin ki kell adni: Sz. Mihály napja rendeltetik a szolgálat felmondás idejéül. A ki ezt elmellőzi úgy tartatik, mint a ki a szolgálatot folytatni Akarja.

b) Bizonyosság levél, vagy kezes nélkül, kivált a meszsziről jötteket és esméretleneket be nem kell fogadni, mert a Bujdosók is elszoktak télre szegődni.

c) Erős, egészséges, serény, és feleséges Cselédeknek kell egész esztendőre fogadni, és kinek kinek szegődött bérit, és a keze alá adandó dolgokat írásban kell kiadni. A fizető Tisztek is a pénz, vagy Termésbeli fertályt a

Szegődségre is különösen felírják. A Termésről megkívánja az Uraság, hogy az hasznavehető, nem szemet, rosta-allya, és üszög legyen. Az ilyen hűséget az Uraság nem köszöni meg: hanem azt iparkodásnak fogja igazán tartani; ha a Gazdatiszt olly jót, és tisztát természet, hogy azzal mind a Vevő, mind a Cseléd ditsekedjék. Ha az esztendő olly mostoha, hogy minden Iparkodás mellett is, Üszög, Vadótz, és Konkoly termett: a mitsoadás a termés, ollyannal lesz a fizetés is.

§. 48.

A Csikósok, Gulyások, Birkások Szegődését, e következők szerint kell elintézni, és mind egyforma lehet;

1) Egy Birkásnak, Gulyásnak, Kanásznak, vagy Csikósnak négy ökör, és két borjas tehén, és 10 darab Sertéstartás engedtesél a közlegelőn, ha négy Bojtárt tartani kötelesek. Fél Sessióhoz való föld és rét is mutattassék ki nekik, és minden egy személyre 8 köből Rozs, és 4 köből Búza fertályonként, és így öt személyre 40 köből Rozs, és 20 köből Búza: és minden egynek kész pénzül ezüstben 30 forint, vagy ennyit érő papiros-pénn adassák ki. Ez a fizetés nagy: de a praxisban így találtaik, és néhol jóval is fellebb.

§. 49

III. Személyes kötelességekre nézve ezeket kívánja az uraság a Cselédektől megtartani:

1. Jó erköltsűek, józanok, és kötelességekben szorgalommal eljárók legyenek.

2. A kezek alá bízott marhát tisztítsák, ételét, italát, és legelő fűvét kiadják, kárba

ne ereszszék, mellőlük semmi időben eltávozni ne merjenek, a marhát ne verjék agyba föbe; és akiknek ökrein ostorvágások látszanak, az ilyen embert a Gazdatiszt fenekeltesse meg, és ereszsze útjára.

3. Hogy a Béresek, Rotsisok, és Marhapásztorok éjtszakázók, tántzosok, részegesek, kortsmások, tolvajok és orgazdák legyenek, semmi módon el nem nézetik. A kinek seregében idegen marha találtatik, és a nélkül, hogy azt a Gazdatisztnek tüstént hírül adná; mint Orgazdát, vagy tolvajt pártfogás nélkül törvényszék eleibe kell állítani.

4. A marha pásztorok az alatt a szín alatt hogy marhájok veszett el, a Gazdatisztől Utazó levelet szoktak kérni; és e mellett 10—20 rnérföldehet is özsze járnak, Czimborássaikat útasítják, velek prédálni mennek s a t. Erre nézve soha egynek se kell a nélkül Utazó levelet adni, hogy valamelyik Erdő - kerülő melléjek a keresésre ki ne rendeltetne: aki a Gulyásnak, vagy Kanásznak hol jártáról, és tselekedetéről a Gazdatisztnek elhihető tudósítást tartozik tenni.

5. Ugyan a marha-legeltetőktől megkívánja az Uraság, hogy a marha - itatókat tisztítsák, a Vallókat vízzel megtöltsék, s a külső sebet orvosolni tudják. A zöld Galitzköves etzet minden sebet a vele mosás után hamar begyógyít; a Terpetin-olaj a kukatzt ki-öli a sebből s a t.

6. Ha a seregben valami nyavalya mutatja magát: a Gazdatisztségnél az eránt, azonnal jelentést tegyenek.

7. A Béresek a szekerekhez lötsöt, nyújtót, járomszoget, bélfát; az ekéhez pedig kor-

mánydeszkát, rudat, vánkost, téslátsat. magok tartoznak faragni.

8. A marha nyakára, köröm kisarjazásra, körmök elsütésére, kipállásokra különösen vigyázzanak. Ha az ökör nyaka megdagad, sós vízzel mosni, ha kitserepesedik sírozni; ha a körme közi kipállik, sós etzettel kimosni, sós hájjal betömni, ha kisarjazik, vagy békavaras, kék kalitzkövessirral kell kötni: ha pedig inát rántotta, meleg borseprővel éjjelre azt többször egymás után be kell dörgölni, sőt tapasztani. A bor-seprőbe Agyagot kell elébb keverni.

9. Vagy van reá szükség, vagy nints: nyárban az ökrök és fejős tehének szájját sós etzettel kimosni minden Holnapban egyszer szükség.

10. Ugyan minden tavasszal pályinkával, s büdöskő virággal hintett sót kell a szarvas marhákkal nyalatni. Hogy a szántó ökröt a légy ne tsigázhassa, fa olaj sárjába mártott ruhával azokat a részeket meg kell húzogatni, a mellyeket a bogarak lepni szoktak minden nap. Az ide tartozó szereket a Gazdatiszt kifogja parantsolni.

11. A Kotsisok közzül, ha valamelyiknek keze alatt roszsabbak a lovak: az azt mutatja, hogy a kotsis szeles, nyargalódzó, korhely, abraktolvaj, álmos sat. Az ilyen embert útnak kell eresztetni.

12. A Lovakat nyárban meg kell mosni, s ha folyó víz van, minden két hétben meg is úsztatni. Ez a Lovakat frisseit, és erősíti.

13. A Patkoltatást legjobb volna ha a Kotsisok magok költségén tétetnék a szükséghez képest, mint a Katonák. Ezért is a mellyik felválja: Esztendőt által patkó pénzzül

a mostani pénz szerint minden napra egy garas rendeltetik, és így esztendő által 18 főr. vagy ezüstben napjára 1 kr.

14. Ugyan így a kotsi kenésre 6, és a szerzszer szám négyszeri kenésére két lóhoz 6 font hájznak az árrát ki vehetik folyó árr szerint.

15. A Birkások a himlő - béoltást, kosznak orvoslását; a Csikósok, Gulyások, ftánászok a herélést, és bebélyegezést jól értsék és ezekért Herélőknek ne fiztessenek az Urasággal.

§. 50.

IV. A Cselédek megfenyítésére ezeket kell megtartani:

1. A Gazdatiszt a Tisztüllésben ítéltesse meg azon Cselédek, a kik testi büntetésre méltók. Erre nézve:

2. Meg nem engedi az Uraság, hogy a Gazdatiszt (ha meg - haragszik) parantsolhasssa, húzd le: annyival inkább, hogy maga verkedjék.

3. Amelly Cseléd kétszeri testi megfenyítés után meg nem jobbul; harmadszor el kell szolgálatból küldeni.

4. Harag, vagy nem szenvedhetésből mindazáltal a jó Cselédet, és kivált az Urasághoz való hűségéért, meg nem engedtetik, hogy vajamellyik Gazdatiszt elereszsze, vagy eltsapja.

§. 51.

A Csirások kétfélék, vagy Befejők, vagy Árendások. Itt a Befejőkről van szó: mint-hogy a Csirának árendába adása, vagy az Uraságnak: de többnyire az Árendásnak veszedelmes. Azért is az a rendelés;

1. Az Avasi Tirolisi Csira, az oda való Ispánnak felvigyázása alatt léssen. Ez okon, a mit fej.

2. A Csirás minden nap, az Ispán ittze szerint megméri, és a Csirás is felrójja, hogy az Ispán számadásának bizonyságául szolgáljon.

3. A Csira áll 50 fejős - tehénből, és ez ne szaporíttassék nagyobbra, hanem a felesleg esztendő, vagy időssebb borjúkat pénzzé kell tenni. A téli tejelés kedvéért mindazáltal hat bival tehenet lehet ide által hajtani, minthogy ide N. Város közel esik, és télben a bivalok jól tejelnek.

4. Ezen Csira mellé két fejős, és egy legeltető - bojtár engedtetik: és fizetések a Gazdával együtt azon a lábon áll, a mellyen a három bójtártartó Gulyás a földre, rétre, gabonára, és kész-pénzre nézve.

5. A Pénzesi nagy Pusztán, a melly alacsony, sőt bozótos, és a trágya szükséges: állíttassék egy 40 darabból álló bival tsorda de minthogy itt a tej nem kiellő, a tejet kövér sajtnak kell nyomatni, és ez hasznosabb a Vajtsinálásnál.

§. 52.

A Méhészek szegődségére tartozik, hogy

1. Értelmes emberek választassanak. A babonás, és tudatlan ember, a legjobb Méh házat is elpusztítja.

2. Ha ilyenek nem találatnak, tanítani kell őket. Ezen végből

3. A Horpási öreg Méhész fővigyázó módon, többször megjárja a többi Méhházakat; a hibákat orvosolja, és a tudatlanokat oktatja, mind a Méhekkal való bánásra, mind a

Szalmakasok fűzésére őszi, és téli napokon. Mellyért is az ő fizetése 20 forintal nagyobb légyen a többieknel.

4. A Rajzás idejebeli hat hetekre a mondott nagyobb Méhházokhoz a Méhészek mellé holnapos segédeket rendeljen a Gazdatiszt.

5. Fizetések a Méhészeknek két hold őszi, és annyi tavaszi föld, k kaszás rét, két fejős tehén, és mindenestől négy darab Sertés legeltetés. 6 Köből Rozs, 4 köből Búza, és 10—15 forint ezüstöt érő papirosban.

§. 53.

A Szegődött, vagy Conventiósz Mesteremberek a Kádár, Kováts, és a Kerékgyártó.

Ezeket az Uraságok nem egyféleképen fogadják, és használják. Némellyek, kivált a Városokban darabszám szerint, és megalkudva dolgoztatnak velek; és azt is vagy amagok, vagy az Uraságok materialékjából. Mások pedig szegődséget adnak nekik, kivált a melly Majorban sok a szekér, talyiga, szán, bor, ló, és kotsi.

Ez az utolsó az N. N. Majorban elkerülhetetlen; azért is mind ahárom Mesterembet Szegődségbe kell fogadni, illy feltételek alatt altaljában:

1. Mind a háromnak maga ád az Uraság matériálét.

2. Az Uraság ád mind a Kovátsnak, mind a Kádárnak egy egy Legény fizetést: és így a Gazda, és Legény egyenesen is az Uraság számára dolgoznak. Ha a Gazda másnak is akar dolgozni: azt a maga matériálékjából, és különös Legény és Inas által tselekedtesse: de a nélkül hogy az Uraság munkája hátra

maradást szenvedjen, vagy Matériáléje feldolgoztassák.

5-A Kormányozó Tiszt Meghagyása nélkül, semmiféle embernek Tisztnek, vagy Cselédnek kívánságára nem dolgoznak semmit.

4. Mindeniknek különös Könyve legyen, a mellynek egyik oldalára a Meghagyásokat sorban egymásután írja be a Gazdatiszt, a másakra pedig a tsinált munkát, és az arról szóló menedéket. (Quietantia)

5. A Matériálét mérték, font, és számszerint vegyék mindenkor kezekre; és az erről szóló könyveket az esztendő végén a Számadó könyv mellé mint Tanúságot bé adui tartoznak.

§. 54.

A Kádároknak megkívántatik, hogy

a) Írást tudjanak, hogy a Magtartó kiadásit, és Bévevésit hitelesen bizonyíthassák. Ezért is fel is szokás őket esketni, mint a Pajtabírókat.

b) Kötelessége a Kádárnak a Pintzékkal és Borokkal való bánás, töltögetés, lefejtés, megtisztítás, orvoslás, hordók feneke felverése, ki-zárastása, a brontsolása, dugafa készítés, és hordók állítása.

c) Hordótsinálás neve alatt jönnek a kútvedrek, Csebrek, vagy dézsák, tonnák, általagok, és a hordók egész 100 — 150 akóig: a mellyekhez való fa döntés elszaggatás, halogatás, és ki-faragás, a Kádár kormányozása alatt esik meg: a szerint, a mint az Uraság parantsolja, hogy eladni, vagy házi szükség-re való hordófákat kell fűrészelni, hasogatni, kiragni, és özsze-állítani.

d) A G. és Cs. nagy pintzékhez 45—120 akós hordók tartassanak vas abrants alatt: de tsak annyi számmal, mint a jóféle Majorság termes sokasága, és további szükséges tarthatása kívánja: mert a Dézma és Hegy vám borokat az Uraság drága hordókban tartogatni nem akarja. Ellenben ha a Hegyallyján ezt bé nem lehet vetetni, hogy a borok lefejtve, és hordó nélkül adassanak el, noha valóban gazdaságos dolog volna: a Gazdatiszt a felebb adatott rendeléshez tartsa magát.

e) Ha a nagy pintzékéből bor adatik el: az ahószám az Uraság igaz mértékre tsinált, és a Vevő előtt is megmért hordójinak akó számához, és nem a Vevő szedett vedett hordójihoz alkalmaztassák. A Vevő jó szerentséje, ha neki több akó hordója telik meg, mint a vett bor volt.

f) Gyertya - pénz altaljában adatik a, kádárnak; a mellyből a pintzét világgal tartani köteles. A kissebb, és nagyobb pintzékhez 25 - 50 font faggyú ára határozatit meg. Szegődsége is a szerint szabatik ki a Kádárnak, és Legényének szemes gabonában, őszi, tavaszi földben, rétben, és szarvas marha s sertés tartásban, mint a Cselédekről felebb egy személyre meg - állittatott. A kész pénz pedig a munkának nagyságához képest változik, vagy darab szám szerint fizettetik.

9. Minden Edények és Hordók, a mellyek az Uraság számára megtartatnak: két bélyeggel süttessenek meg oldalt, és fenékről. A mellyek pedig pénzre készittetnek egyes bélyeggel égettessenek meg végről.

§. 55.

II. A Kovácsokban megkívántatik, hogy al Lovak nyavalyája közül a leg - közönségessebbeket, mint a körömszorulás, teletalpúság, egere megmozdulás, megerőltetés, érvágás, ina megrántás s a t. az ide tartozó házi Orvosságokkal együtt értsék: a patkolást, kotsi vasazást, fejsze tsinálást, kivált pedig a szántó vasat nádolni, élesíteni, és a földhöz igazítani kitanultak légyen.

§. 56.

A Kerégyártókról ezek rendeltetnek:

1. Jó előre kérjenek alkalmas szerszámfa készítésre Commissiót: mert a nyers fából való munka meg nem engedtetik. Azért a Gazdatiszt is jókor meghozassa, a mit a Kerégyártó elkészített.

2. Ezen Mesteremberek darab, és alku-dott árr szerint fogadtassanak a falusi Jóságokban, és nem áltáljában. így ha megáliitatik mennyiért Isinél az Uraság fájából egy ök« rös szekeret, lovas kotsit, egy pár kereket, oldalt, nyújtót, fergetyüt, talyiga kereket, szánat, talyitskát, bordélyt, s a t. minden hónapban ki kell fizetni; és ha neki tetszik, pénz helyett, folyó árron Termést is adni. A maga fájából annyit dolgozhatik, a mennyit megbír, az Uraságmunkája hátra - vetese nélkül. Földet, rétet, szint úgy kell ennek is Censushoz adni.

§. 57.

A Cséplőkre, és Nyomtatókra nézve ezek rendeltetnek azokhoz képest, a mellyek felőlük már felebb megrendeltettek:

1. Hogy nekik a szarvas marha tartáshoz mértékletes taksa szerint rét adassák, és Kolompár föld.

2. Számokra, a mint mondatott, ki vált a magános Majorokban házak építtessenek; és azokba nem tsak tulajdonképen való Cséplők, hanem Téglások, földművesek, Átsok, Árokmetszők, és Supozók, vagy Nádkötők szállíttathatnak be olly leltétől alatt, hogy téiben, a midőn az Ég alatt nem dolgozhatnak, mint Cséplők a pajtákban szolgáljanak, és keressenek.

3 Virradtától fogva Alkonyodásig dolgozhatnak a pajtákban.

4. Cséplő - részeket, vagy a Gazdatiszt vegye meg, agy adjon Commissiót ennyi, vagy annyi köbölnek szabados eladhatására; és ez a faluknak előre tudokra adassák, ne hogy írás nélkül valami elidegenített gabonát vévén meg, Orgazdasággal vádoltathassanak.

5 Ha árkokat, vagy Szetskát kell metszteni, ezen embereknek az egészen Idegen felett elsőségek legyen: ha a Cséplés elfogy.

6. Altaljában hogy a Cselédek száma nőjön, és a Falusi Mesteremberek szaporodjanak, az Uraság a Cselédek gyermekeiről azt arendelést teszi, hogy minden esztendőben négy gyermeknek ad 50 forintokat különösen; és így mindössze 200-at, hogy azért őket mint Inasokat a Mesteremberek bé-vállalják: negyet pedig, Kotsis, Méhész, és Erdőkerülőségre, s a Szakátsságra maga fog nevelni.

7. A melly Cselédek huzomosan szolgáltak, és el tálalnak nyomorodni, az Uraságnak bejelentessenek, hogy élelmekről rendelést tehessen. Akik pedig elhalnak: egészen az Uraság költségén takargassanak el, vagyonká-

jok őszeírassék, pénzé tétessék, és az Árvák Cassájában betéttvén, interesre kiadassék, s a t. a mi az Özvegynek, vagy Árváknak minden esztendő végén múlhatatlanul kifizettesék; sőt az illy Árva - gyermekek legyenek az elsők a felebbi tanításra kinevezettek.

K I L E N T Z E D I K S Z A K A S Z .

A Jobbággyokkal való bánásról.

§. 58.

A Jobbággyokkal való Gazdatiszti bánás magában foglalja:

1. Azon rendtartásokat, a mellyek szerint a Földes-Úr a maga Jobbággyi eránt, keresztényeni kegyességét, oltalmát, és Igazság szeretetét gyakorolja.

2. Azokat a Szabadságokat, amelyek az Urbáriomban a Felsőg által a' Jobbággyokra nézve törvényesen megállítottak.

A Jobbággyokat úgy kell gondolni, mint a Földes - Urasággal két oldalú Szerződésben élő embereket. Ezt a Szerződést legelsőben Sz. István állította fel, és ő utánna III. András 1298« Nagy Lajos, Sigmond. 11. Ulászló I-ső Ferdinánd, Mária Therésia, II. Jósef, és II. Leopold Királyok, újjították, szorították, és jobbították azt meg, mint az egész Ha fának Attyjai. Erre nézve a Jobbággyi tartozásokat rossz pontból nézik, kivált az Idegenek, midőn azt állítják, mintha a Nemesség minden igaz Jus nélkül, tsak a maga fejtől tartaná a' Földnépét valami olyan Rabságban, a melly az Emberiséggel ellenkezne. Ez hibás állítás. A Jobbággyás a mi Hazánkban

a Haza gazdálkodása szerint felállítatott olly Szerződés, melly szerint egy részről a Földes - Úr köteleztetik a Földnépének, az élelemre megkívántató elégséges Föld, Rét, Legező, Házhely, és Fájészásnak a szabott mérték szerint minden pénz nélkül való kiadására: más részről pedig a Jobbágyok is ezen haszonvételekért bizonyos rendtartás, és Urbáriom tartozás alá rekesztetnek.

§. 59.

Az első rendbéli rendtartásaik a Földes-Uraknak több helyeken kerültem, sőt egyebütt is e következőkben fejeződnek ki jobbára:

1. Értésekre kell azt a Jobbágyoknak adni; és a Lelki Atyákkal adatni: Melly jót tett a Királyi Felség ő velek azzal, hogy nekik a Földes-Urakkal minden pénz nélkül, annyi Birtokot adott Firól fira, amennyiből tisztességesen élhetnek, ha megmunkálják s Fiaikis élhetni fognak. Több ezer szegény INemes embernek nintsen ennyi, mégis adózik es katonáskodik. A mije volt, régen füstbe ment; mert azt el is adhatta, s a Leányoknak is részt adott belőle. Ha a Jobbágy földjét, rétvét eladhatná, s azokkal Leányi is egyenlően osztozhatnának: a Jobbágyság régen koldus botra jutott volna. Ebben állhat a Jobbágyságnak legnagyobb kintse: hogy az ő Házhelyje a Jobbágyoknak, vagy Férfi ágának van engedve, és hogy azt elidegeníteni nem szabad. A Jobbágy név tehát annyit téssen, mint Férfji, vagy Jobb Ág: a mellyet a Leányság, vagy bal ág, meg nem gyengíthet.

Illy állapotban élhetni, és ollyan szabadsággal, hogy azt, a ki más módon szint il-

lyen jól élhet: le is teheti, mind a Felségtől, mind a Földes-Úrtól nagy kegyelem Annyival inkább, hogy az azért való tartozás, tsak felebeli munka; és az sem egészen. Pedig felelben földet, rétet mívelhetni: sehol a világon nem tartatik igazságtalanságnak.

2. A Gazdatiszt, és a Hajdúk a káromlást, és verekedést egészen elkerüljék a felelet terhe alatt. Ma a Jobbágya Roboton rendetlenkedett; a Tisztülésben Ítéltessék, és büntetessék meg.

5. A Szomszéd Uraságokkal, és ezek embereivel mindenkor, és minden rendetlenségekben barátságosan, és költsönösen kell bántani, a Földes Úri Jussok megsértése nélkül. Innen a Tromfolások, Erőszakok, és Verekedések tiltatnak. Az érdemesebb dolgok úgyis a Fiskust, és nem a Gazdatisztet illetik.

h. A Könyörületlenség, annyival inkább pedig a Kegyetlenség, nem tsak hogy a jó erköltsel; de még a Gazdálkodással, és Felséges rendelésekkel is ellenkezik: azért is. a ki az ilyenekkel Hivatalát, és emberiségét megmotskolja: az Uraság pártfogására ne bízzék.

5. Az a Gazdatiszt, a ki az olyan Urasághoz hűséges Jobbágyot megvered, vagy Házhelyéből kiveti, a ki ez, vagy amaz Gazdálkodó Tisztnek rosszszba keveredését igazán feladja Hivatalát elfogja veszteni; és magát a törvényes büntetés alá rekeszti.

6. Altaljában a Jobbágyoknak panaszszajkat békességes tőrèssel nem tsak kihalgatni; hanem Panasz - leveleiket (ha azok szinte maga a Gazdatiszt ellen vannak is feltéve) elvenni, és megorvosolni szükséges. Ha pedig maga eleget nem tehet: a Panasz-levelet egyene-

sen az Urasáéhoz maga küldje fel, a szokott Híradások útján. Az Uraság a Gazdatiszt Mentését be fogja venni: de ha a Panasz-levél el nyomatik, vagy elszikkad: a Tiszt magát bűnösnek fogja bizonyítani.

7. Kérő levelüket is a Jobbágyoknak kegyességgel el kell fogadni; és ha a Kérés a Gazdatiszt hatalmát fel nem mülja, és igazságos: haladék nélkül segíteni kell. De ha a Hérő az Uraság kegyességéhez folyamodik: Levelét a Gazdatiszt, Vélekedésével, s jó lelki-esmerettel kísérve, hasonlóan az Urasághoz küldje fel, és a Kérő a járkálással ne terheltessek.

8. A Panaszoknak és kérelmednek elintézésére ugyan a Szombati Tisztülés van rendelve: de ha valakinek halasztást nem szenvedő ügye van (mint a házfelverés, Cseléd elszökés, verekedések, gonosztevők bejelentése, veszedelmes nyavalyák, veszett kutya meglövetés, farkas kergetés, s több ilyen félek) a Tiszt ajtója a szegény ember előtt bezárva soha ne legyen.

9. Az Uraság Gabonájának robotban behordásakor azzal az egyenlőséggel kell élni, hogy a szekerek ugyan üresen ne járjanak: de meg se terheltessenek annyira, hogy kivált a fíjatal Csikók abban megromoljanak, vagy szekerek törjék; hanem úgy rakódjanak mint magoknak. Ezt parantsolja a Felsőges Rendelés Nro 5693. 1773. Innen a keresztszámot meg nem engedtetik, hogy vagy Házhely szerint, vagy egyenlően vethess ki a Gazdatiszt kire kire.

10. Vannak olly mostoha esztendők, hogy a Szegénység a Dézmálás napját se várhatja meg. Illyen esetben helye van a Könyörü-

letességnek az Uraság kára nélkül. Azért is az illy Éhezőknek, vagy a Magházból kell új feljeljen valamint azt adni; vagy ha az üres: a Termést kell számba venni; és úgy engedelmet adni, hogy egy keresztet, vagy kettőt haza vihessen a Jobbágy a dézmálás előtt.

11. A Kukoritza, és Lentse dézmálás a legveszedelmesebb: mert nem egyaránt érik, szárad, és tisztíthatik fel. Ezért is, kivált ha az idő erős, meg kell engedni, hogy azt a Jobbágyok bekapkodhassák; és a dézmálás a háznál essék meg, a hol az éretlent az érett fejektől külön választhatják, és hányhatják, vagy pedig meg kell engedni, hogy az eső részt vagy megváltásák, vagy általjában vámot adjanak belő e. Jobb kevés jó, mint a több rossz.

12. A szüret, és préseles végeztével a dézma alatt való Hegyeken a Termést hitelesen őszsze kell írni; és a hol az a praxis mikor a must heves fonását elvégezte az eső részt ki kell választani; és petsét alatt bé vitetni. De (a mint már két helyen is mondatott) az Uraság gazdaságosabbnak találja; ha a Termesztők a dézmát megváltják, ott mindenütt, a hol borra az Uraságnak nints szüksége.

13. Az őszsze írásban is, de a kikóstolásban még több hűségtelenségek történnek: azért is az. elsőhöz mindenkor Gazdatiszt, a másodikhoz pedig egyenes emberek választassanak. A kik dohányt, kalátsot s több eféle ajándékokat elmerészelnek venni: mint megvesztegethető embereket nem kell többször az Ilyen munkára kirendelni.

14. A Haidúk, mikor a Jobbágyokat ki-parantsolják: világosan megmondják hová, mitsoda szerszámmal, és gyalog, szekérrel, vagy ekével álljanak ki az emberek? A melly Hajdú

részeg fővel lárházik a Faluban, az Uraság előtt részre hajló embernek tartatik, és eleresztetik.

18. A sínlődő Háznépre, és az olyan Jobbágyokra várakozni kell, a kiknek a Katonáság, vagy egyéb terhek szállításában megromlottak a Marhájik, vagy eldőglöttek. Ezt tartja a Fels. Rendelés Nro 2552. Anno 1770.

16. A Robotoserő felosztásában arra keli vigyázni, hogy az erősebbek az erősebb munkára fenthagyassanak ugyan: de a négy rendbeli szántásra minden Polgár, amint tőle kitelik kiálljon mindenkor egy napra, és az illy erős munkát duplázni a Királyi Rendelések nem engedik. A gyenge marhájának ha másképen nem lehet; más gyengékkal özsze fogva parragoljanak.

Nagy könnyebbségére szolgálna aMarhá-nak, ha a Jobbágyok Nap-költekor kezdenének szántani, XI. órakor pedig a Marhát Merezstenék megétetni, és délutánni két óráig pihenhetnek. Mellyhez képest ahoz a táblához közel, a hol a Jobbágyok szántanak: tilos legelőt is kell mindenütt, és mindenkor tartani, a hol a szántó marha jóllakhassék. így az etetés, és itatás valóban használna, és azért a munka semmit se késne. Ez valóban jobb volna, mint a hogy az Urbariom rendeli; a" jövést menést lefaragtatja, és délben a legelő, vagy itató távolságához képest egykét órát enged tsak pihentetni. De erre erőltetni senkit se kell, hanem tsak javasolni.

17. Meg nem kell engedni, hogynemelly Jobbágyok előre majd egész Tartozásokat le-szolgálják; mások pedig hátra maradjanak. Ellenben; ha valamellyik felesleg talált szolgál

ni azt folyó árron ki kell fizetni, és a jövő esztendőből lefaragni nem szabad. Úgy az seengettetik meg, hogy a Gazdatiszt a jövő esztendőre való tartozásból legkissebbet is leszolgálni parantsoljon (anticipet).

18. Az olyan Falú Kovátságára, vagy Czigányra, a ki jól érti a szántó vasat a földhöz igazítani; és az olyan faragó embere különös tekintettel legyen a Gazdatiszt, a ki könnyen járó, és jól barázdoló ekét tud a Jobbágyoknak tsinálni: mert tapasztalt dolog, hogy a rossz szerszám szint annyi kárt téssen mint a rossz mívelés: és az elvásott vas, kivált anagy szárazság idején, vagy tsak horgolja a földet, vagy a Szántó mulat; ha az élesítés miatt a Faluba futos. Illyenkor a Tábla végén jobb gazdaság a Fúvót, és ülőt a Czigánnyal együtt megtelepíteni, és neki szenet, segédet adni, mint éetlen vassal roszzúl szántani.

19. A Robotot meg - kéméli az okos Gazdatiszt; és inkább több helyeken kevesebb erővel dolgoztat, mint egy helyre az egész erőt özsze parantsolván: a Munkások a napot tsak az ide oda való menéssel töltik el.

20. A gyalog munka idejére, jobb egy kissebb tiszta vizes hordót tartani, alú szekeret, éstöltögetőt parantsolni; mint 20—30 víz hordó robotos Leányokkal a napot eltol telni.

21. A robotot, a Tisztek, Hajdúk, és egyéb illyek földje megviselésére fordítani az Uraság azon felül meg nem engedi, a mint kinek kinek szegődségében vagyon; és ezt az Uraság kinek kinek taxa szerint, vagy amint a Szegődség van, ki is adja.

22. A Haszonvételekért kötött Napiszám soha az Urbarial Robottal özsze ne kevertes-

sék: amint ezt a Felséges rendelés is parancsolja: de a Gazdaság is kívánja.

23. A Vajat a Gazdatisztek áltáljában Deputatumra fordíthatják, és a felesleg valót megváltatják ott, a hol azt az Uraság maga átengedte.

24. A fonás, a Sákok, és Ponyvák készítésére használtassák, és a szála kendert pénz-zé kell tenni, és nem elrontatni az Urbarialis rossz Fonókkal.

25. A Tojás, Csibe, és Kappana B. Kastély szükségére fenthagyatik. Egyébütt pedig a Gazdatisztek Urbáriális taxa szerint megválthatják.

26. A Gazdatiszt kötelességei közzé tartó, zik továbbá a Jobbágyok Helységbeli, és Házi - állapotjuk javítása is: mert mentői jobban bírja magát valamely Helység, vagy Jobbágy: annál jobban is meg teszi tartozásit, mind a Felség, mind a Földes Úr eránt.

27. Ahol a Gazdatiszt a Jobbágyok közt forog: el ne mulassa őket mind a Termesztésre, mind a Tenyésztetésre nógatni; és különösen oktatni: nevezetesen velek a Kolompár, Bűzír, és Dohány termesztést, és aselyem hernyók tenyésztetését elkezdetni; amaz eledelre, e pedig pénzre fogja őket spgítani. Erre nézve egy darabban kell nekik e végre Földet, mértékletes taxáért, vagy Napiszámért kiadni, de semmi kilentzedet nem kívánni.

28 Meg nem kell engedni, hogy a Jobbágyok földjeiket és Rétjeiket szorult állapot, jókban a Tehetőssebeknek Interes fejében tsak egy esztendőre is lekössék, Erre nézve az Órásszág Cassájából kell nekik Marha, vagy Szőlővételre mértékletes Summát költsön adni, olly móddal, hogy 100-tól 8—10 gyalog mun-

kást adjanak Interes helyett; magát pedig a Tőkepénzt részenként is lefizethessék, rúgott borjával, borral: és dohánnyal, sat. Ezt azonban az Uraság tudtával kell tselekedni.

29. Semmiféle adósságban el nem kell venni, se elvétenni engedni Vonós marhájakat, és szekereiket. Sőt inkább azonn legyen a Gazdatiszt; hogy a szarvas marha tenyésztés az Uraság minden faluiban még jobb lábra állíttassák, mint most van. Erre nézve a Marhátartóknak az ősze vett Gulyabeli tinókból minden esztendőben, egynéhány pár eladásék hitelben; vagy használásra engedtessek 3 esztendeig bizonyos 10 vagy kevesebb marha Napiszámért. Úgy nem különben az Uraság Ugarján, mikor a Tarló felszabadul, és a Réteken való legelést Sz. Mihály nap után, a Polgároknak tilalmazni a Királyi rendelések ellen nem szabad, Mindazáltal hogy mindent egyszerre Marháikkal le ne tapodtassanak; és az Uraság Marháji is őszi legelőben meg ne Szoruljanak: bizonyos rendel szükség azt felszabadítani. A vetett Rétek ide mindazonáltal nem értetnek. így szinte el legyen tiltva a Sz. György napig, szokásban lévő káros legeltetés is mind az Uraság, mind mások marhajira nézve, akár az Uraság, akár pedig a Jobbágyok rétjein.

30. A Cséplésben és Nyomtatásban a Jobbágyoknak legyen elsőségek a Külsők előtt; és ha mellyik a maga részit pénzzé nem tudná tenni: azt tőle meg kell venni, de szorítás, és vesztegetés nélkül.

31. Ugyan az Aratást isegyel alább az egész Községnek kell adni, mint az Idegeneknek és ha a részt nem tudják kinek eladni: folyó árron meg kell tőlök venni.

32. A Megégetteket, Jégverteket, Döggártvallottakat, és Vízelőntötteket a Gazdatiszt írja össze, jelentse be az Uraságnak; és tegyen előterjesztést, kit mivel, és mennyivel szükség gyámolítani. Sőt a Fiscális az illyenekért a Dornesztica-Oszszeírás előtt is Könyöröggjön, hogy rajtok a köz teher is egy két idén könny itessék, a mint a Fels. Rendelés 1774. Nro 1630 kívánja: sőt a Deperditákra nézve is, a melly Somodorban mind a Szállók, mind az ott lévő Stáb miatt a Helységet mások felett nyomja, a T. Vármegyéhez folyamodjon, hogy ezen Helységnek terhét a Stáb máshová tevésével, vagy a több azon Vidéki Helységek által megsztva könnyíteni méltóztasson.

33. Ha kik úgy elégnék, hogy éppen lábra nem állhatnak: azoknak a Gazdatiszt adjon Utazó levelet az Uradalom petsétje alatt; melly mellett legalább Marhátskára valót össze kéregethessenek: addig a földjeiket is felében ki lehet osztani, de elvenni meg nem engedték. Ha többen vannak az illy megnyomdottak, kettőt vagy négyet kell köz névvel közölök kéregetni küldeni, és mellettek a Ns. Vármegyéhez is folyamodni, hogy a Honnyi Cassából is segítsenek, és Ajánló - levelet nyerjenek.

34. Különösen a megégettekre nézve azt a rendet kell behozni, hogy az épen-maradtak, vagy Szomszédok köz erővel építsék fel néki a házat; és a falu Cassájából is valami az illyeknek adassék segédül.

35- Az Árváknak akár azok a Helyesek, akár pedig a Sellérek után maradnak, a Fiscális, vagy ennek nem lettében a Gazdatiszt dolga, azoknak Vagyonjaikat össze íratni, és melléjek Tutort rendelni. Különösen a sellé-

rek árváira nézve rendeltetik, hogy az Anyák ugyan legyenek Természeti Tutrixjai ezeknek de hogy Férjeknek hagyott Szerzeményjét fel ne tzi frázzák; vagy mentői hamarabb Férjhez menvén, az Árvák örökségét más Idegen házba ne vihessék; minden Vagyont fel kell írítani, a pénzt pedig kamatra adni.

36. Különösen arra is kell a Jobbágyokat bírni, hogy a Helységnek valamelyes Cassája is legyen mindenütt, a mellyből kivált a szűk esztendőekben a katonaságnak tartozó Kenyeret, Lisztet, Abrakot s a t. meg lehessen szerezni.

37. Azért hogy a szegény ember hosszas betegeskedése, vagy a nagy éhség, vagy valami Csapás által elmarhátalanodik; a Helytől megfosztani meg nem engedtetik; hanem inkább az Uraságnak bé kell jelenteni ase gít ség végett. Az illeti őt ilyen esetben a Szántástól, és Hoszszúfúrtól feloldozni legalább addig, míg magához jöhet, és neki a fellyebbi módon Tinókat hitelben napi számos Interestért kiadatni.

§. 60.

Az Urbárium, és e részben jött Felséges Rendelések szerint való bánás a Jobbágyokkal, altaljában (generaliter) véve főképen ezekben határoztatik meg:

I. A T e l e k e r ő l (F u n d u s .)

a) Szántóföldekre nézve.

Az Urbárium az a Felséges Rendszabás, a melly a Jobbágyoknak személyes Jussait, és Haszonvételeiket, az ezekért megállított Szolgálatok, Tartozások, és Adózásokat a

Földes-Úri Jussok megsértése nélkül, magában foglalja. Kezdetét vette 1767 esztendőben.

Jobbágyoknak (Colom) azok neveztetnek, a kiknek Szántóföldjük, Rétjük, és esgy Hold belső Telekjek van, közönségesen véé.

Házas Sellérek azok, (Inquilini) a kiknek fel hold belső Telekjek, és $1/8$ Házhely, nél kevesebb, vagy épen semmi Földjük, és Rétjük nints.

Házatlan Selléreknek (Subinquilini) azokat nevezik, akik más Helyet bíró Jobbágyoknak hajlékában laknak, és semmi Föld, és Rét, nints rajok kimérve.

Egész helynek neveztetik az, a mellyhez 16-40 Hold Szántóföld, és 0—22. Hold Hét van kimérve: és ezt hívja az Urbárium Sessiónak, vagy Constitutumnak.

A Legelők mind ez óráig sintsenek, sem a Legelő marha számszerint kiosztva; sem a Marhaszám nints a legelő Holdszámához meghatározva közönségesen.

1. A Jobbágyoknak Földjeiket, vagy Rétjétkét szabad tetszés szerint (arbitrarie) kitserélni meg nem engedtetik. Azért is, a hol valamit illyest kántelen az Uraság tselekedni, azt a N. Vármegyék Tisztjei Közbenjöttével kell tselekedni; és az elvettek helyett mást, szint annyit, és jót adni, a mint a Felséges Rendelés tartia Nro 4283. 1793. A mi pedig a belső Fundus kitserélését illeti, azt kényszerítéssel elvenni épen nem lehet. Ha mindazáltal mind a két rész megegyezik a Cserében a dolog nem tilalmas, Ibid

2. A Jobbágyokat az ő Felekjeikből kibetsültetni (abaestimare) tsak akkor lehet, ha azok a magok hibájok miatt tellyességgel elégtelenek (propria culpa inhabiles) a Köz, és

földesúri terheknek viselésére, vagyonterhes kitsapongásokban (*Gravium excessnum reus*) bűnösök, hogy őket a faluban megszennvedni lehetetlen. Ez a kibetsülés a N. Vármegye Ügyésszének mellett állása alatt, vagy az Uri széken vétetik fel, és ítéltetik meg: fenn hagyatván a megítéltnek a N. Varmegyeszé-kére való Ügyfelvívés (*Appellata*). A hol is, ha az Úrszék ítélete helyben hagyatik a Szolgabíró Esküttjével együtt a bűnöst kibetsüli; a Telekbe más Jobbágy szállítatik bé, és az Uraság az ilyen elbetsült Teleket magának nem használhatja.

3. A Házhelyet (*Sessio*) eladni, megvenni, és eltserélni az Uraság engedelmé nélkül a Jobbágyoknak, az alkúár elvesztése büntetése alatt meg nem engedtetik. Ezt még a szabad eladás, és vevéssel bírók is tartoznak a Földes Úrnak bejelenteni.

4. A fenn maradt földeket (*Terrae Remanentiales*) nem mindenkor az erősebb, hanem inkább azoknak, a kiknek arra legnagyobb szükségek van, az Urbariomhoz mérsékelt szolgálatért ki kell adni. *Inst. Ex. Mag. c. v. §. 18. Item Nro. aul. 13184 1816.*

5. A pusztán maradt házhelyekét a Gazdatiszt megtelepíteni köteles, és ha maga Felvevőket nem talál: a Nemes Vármegyén is tegyen jelentést az eránt, hogy itt, vagy ott, hány és minémű pusztá hely találtassék. *Nro 1105. 1771.*

6. Meg nem kell engedni, hogy a Jobbágyok házhelyeket, és földjeiket félre, fertályra, vagy alább eloszszák; és ez által elsze-gényedjenek. *Nro 10453/22890. 1794.*

7. Nem szabad a Jobbágyoknak, hogy Helyhez való földjeiket kertekké, Gyümölcsösökké vagy Szőlökké tsinálják. Inst. Ex. Mag. C. V. §. 12.

8. A Jobbóagyok az Uraság tudta, és engedelmé nélkül semmi féle Irtásokkal kiljebb nem terjeszthetik Szántóföldjeik, és Rétjeik határát. Kimért földjeikből, és Rétjeikből mindazáltal, minden kártékony bokrot, és lát szabadon, és tartozásképen kiirthatnak.

9. Irtás által az Uraság engedelmé nélkül semmi új Földeket vagy Réteket nem tsinálhatnak ezentúl a Jobbágyok; és ha tsinálnak: a kárt is megfizetni tartoznak, s munkájok is hijjában el vész.

10. Az Uraság engedelmével tett Irtásokat az Uraság a Feltételek szerint a Jobbágyoktól vissza veheti maga hatalmával.

11. De ha az Irtások végiek, és a Sessióba Hintsenek befoglalva, a N. Vármegeye közbenjöttével, és meghatározásával lehet tsak vissza váltani.

b) A Legelőkre vagy Pástokra nézve (Pascua.)

1. A Legelőket az Uraság nem kissebbítheti: sem a Jobbágyok abból Vetés alá semmit fel nem szánhatnak. Tilost mindazáltal az Uraság tudtával, és engedelmével a Vonós Marháknak abból szakaszthatnak. Inst. Ex. Mag. C. 5. Melly tilosnak, egy részét az Uraság Vonós marháji rövidsége nélkül megkaszálni is meg lehet engedni az olyan Helységeknek, a mellyek a Szállóknak (Transenna) ki vagynak téve Praxis.

2 A Közlegelőkből a Jobbágyok az Uraság Marhájit ki nem zárhatják ugyan: mindaz-

által az Uraságnak is meg nem engedtetik, hogy a Közlegelőket szer felett számos seregeikkel akár mi módon megszorítsak. Nro aul. 75g. 1811.

3. A nyereségre, vagy kereskedésre ősz sze szedett Meddő teheneknek, rúgott borjúknak tinóknak és göboly ökröknek, vagy Sőréknek a köz legelő nem engedtetik: de a Mészárszékre szükséges marháktól azt megtiltani nem lehet.—7 Nro aul. 3792 1772 in Processu Szigethiensium,

4. A Sellérek, a mitsodások a Molnárok, Borárosok, Boltos Sidók, és Uraság Cselédjei; hanem ha Helyet is bírnak, a sovány köz legelőn több marhát nem legeltethetnek, azt is pedig tsak a magokét, mint egy egy 8-do9 Polgár. Inst.Ex.Mag. C. V. Az árendába adás, és Szegődségkor erre a Gazdatiszt vigyázzon: és a Tisztek is Deputatumon felül a köz legelőt marháikkal ne terheljék; vagy a köz legelőkből a magok marhájinak tilost ne szakaszszanak, hanem a Helységbéliekkel köz pásztor alatt együtt legeltessenek. Ez a Deputatum a Tisztartókra, és mindenféle Papokra nézve annyi lehet, mint egy Egészbelyes Jobbágy marha számja. Az alsóbb Tiszteké, Mestereké, és Nótáriusoké egyezik a Félhelyes Jobbágyéval. Nro 262. 1785. Egy Egészhelyesnek a Véglesi Uradalomban engedtetik 8 ökör, 4 tehén, 10 sertés, és birka a mennyit az Uraság enged.

A Regnicolaris Urbar. Deputatio egy Egészhelyhez kíván engedtetni, ott, a hol a Helység határának egy harmad része mind legelő: 30 darab marha, és baromtartást: ahol pedig a Helységnek negyed része tsak legelő, 25 darabot, és így alább Monorban Pest Vár-

megyében a Tisztartónak és Papnak 3 ökör, 4 tehén, 4 ló, 20 birka, és 10 sertés állíttatott meg.

5. Valamint egy részről az Uraság a közlegelőket nem kissebbítheti: úgy a Jobbágyok is más részről azokat az Uraság engedelmé nélkül nem nagyíthatják.

c) A Rétekre nézve.

1. A Falu határjában való Réteken: de nem a kerítettekben, vagy Vetettekben a Jobbágyok marháinak az ingyen való legelést sárjú takarás után nem lehet eltiltani. Nro 4235 1775.

2. A kárból behajtott marhákra nézve az 1720. eszt. 42. articulus 7. § át. meg kell tartani, és a kár betsülésnél felebb fizettetni értek, meg nem engedtetik. Ha azomban a Gyerköztzék Lóhátról készakartva etetik a Vetést, és Réteket; mértékletesen mint Tolvajok, a kár megtérítésén felül meg is veszszöztetnek. Praxis.

A mi pedig az Elhajtást (Abactio) illeti, arról az 1771. Circulare sub Nro. 558. azt parantsolja, hogy

A Földes-Urak Határjaikat a Törvény útmutatása szerint, minél előbb elintéztetvén, a Jobbágyoknak illendő elégtételt szerezzenek: és a Vármegye az ilyen Pereket minden tétozás nélkül végezze, és hogy az illyes esetben az Adózó-nép szerfelett ne terheltessék; s ha kik mégis tselekednék, azok ellen Magistratualis Actio kezdessék. Nro 2670. 1771.

3 Altaljában mind a Földekről, mind a Rétekről meg kell tartani; hogy ha azokat a víz elmossa, fővényyel előnti, kiluggatja, és így haszna vehetetlenekké teszi: helyettek az Uraság, másokat adni nem tartozik: hanem

tsak az elvitt vagy elromlott földeken felívó terhet és szolgáltatokat a proportione kissebíti. Nro 5039. 1771. és 5814. 1775.

§. 61.

II. A Jobbágyok személyes Jussaik.

1. Ha a Jobbágy Helyét le akarja tenni: azt hz Uraságnak körülállásosan bejelenteni, és tőle az elmenetelre Írásbeli engedelmet kivenni köteles. Ezen engedelmet tőle megtagadni nem lehet: ha az

a) Mind köz adóját, mind Jobbágyi tartozásait, és magános adósságait a Helységben kinek kinek elébb lefizeti.

b) Sz. Mihály napkor kell elköltöző szándékát bejelenteni, és Gergely napkor elköltözni.

c) Épületjeit, és Javításait a Szolgabíró által, az Uraság Tisztjével egyetértőleg megbetsültetvén eladhatja. Az Uraság által az épületekhez ingyen adott fa, a betsüből levonatik.

d) Végre az Uraságtól elmenő szabad levelet kivévén (amit meg nem lehet tőle tagadni) a kihez, és a hova tetszik minden portékájival együtt elhordozkodhatik. Art. 31. 1791.

2. Tsak igen terhes okok miatt lehet, a jobbulhatatlan Jobbágyot, a Faluból és Ház helyéből kiverni (eliminare). Erre a dologra a Felsőges Rendelés azt tartja Nro 12.926. 1802. hogy

a) Akár Úrszék, akár Szolgabíró, és Esküit által, Úriszék nélkül ki lehet a haszontalan Jobbágyot Helyéből betsültetni.

b) Mindenik esetben a Vármegye Ügyvédjének jelen, és a Jobbágy mellett kell lenni.

c) Három hónapot kell neki engedni, hogy helyet kereshessen magának, és holmiját pénzé tévén, mindenekről eleget tehessen.

d) Ellenben az Uraság is tartozik Őt minden Javításaiért, és Épületiért kielégíteni. Ez a Szolgabíró gondja, a ki is a miképen a dolgot elintézte, a szerint azt referálni tartozik a Vármegyében.

3. Szabadságokban áll a Jobbágyoknak, hogy a Mestert egyszersmind Nótáriusoknak megfogadják-é vagy nem Nro 1642. 1774.

4. Szokások a megszorult Jobbágyoknak hogy a költsön pénzért magokat nagy Kamatra kötelezik pénzben; vagy Termésben. Ezt a törvényes Interesen felül meg nem kell engedni, és azt is tsak pénzben Nro 4821- 1775:

5. A Jobbágyokat a szófogadatlanság, veszekedés, szitkozódás (akár a maga háza népe közt, akár szomszédjával) nyelveskedés, Uraság parantsoló emberének goromba megtámadása, és több illyekért, a Vétéknek mivoltához képest, elsőben 1,2, legfelebb 3 napi robotra parantsolja az Urbar. p. 8. §. 3. 4. büntetni: de ha a bűn nagyobb is, és a robotra való büntetés fogatlan: az erősebb testű bűnös Jobbágy legfelebb 24 páltza, és az illy Aszszony ugyan annyi korbátsra büntettetik.

6. A Jobbágy a Törvény útján kívül semmi pénzbeli Bírásra nem büntettethetik, kivévén azt, ha aMezőben kárt tett a marhája. Illyenkor, a Törvény szerint tett kárbetsút, a hajtó garast, és a Betsülők petákját pénzben tartozik megfizetni.

7. A vasra vert Jobbágy vasváltságúl 15 xr. fizet, ott a hol az Uraság *Jus gladii*vel bír.

8. Ha a Jobbágy az Uraság Erdőjében élőfát lopva vág, nyes, liánt, sat. a kár meg-

térítésen felül, 5 napi gyalog Robotra büntet-
tetik. Ha e nem használ; az Úri szék, vagy a
Ns. Vármegeye, például keményebb büntetést
is rendel. Ha a Jobbágy illyest, a más Uraság
Erdőjében elkövet, és rajtérlik; azt a mi nála
van, elveszti; és a maga homágiumát per 40
fl. lefizetni tartozik.

9. Ha a Jobbágy restség, vagy más vétkes
okból, parantsoltatván a Robotra ki nem áll:
12 páltzával büntettetik: de a későbbi meg-
jelenésért ez a Hajdúknak, és Tiszteknek meg
nem engedtetik a mezőn.

10. A hús bevivésért, más idegen Helység-
ből, vagy pénzre való Húsárulásért Contraban-
dával, és harmadnapi munkával büntettetik a
Jobbágy; de ha, ugyan a maga Földes Ura, de
másik Faluban lévő Székjéből viszen bő húst
magához; nem büntettetik, minthogy ott is a
maga Urának tézsen hasznot, és nem másnak.

11. Ha a Paraszt fegyvert hordoz, vagy
Vadász ebeket tart; mindenkor 3 napi Kézi-
munkára büntettetik.

12. A megholt Jobbágy Özvegye akkor
férjhöz mehet a Helyéből; ha a Gazdaságot Fi-
ainak által adta, vagy a Házhelyet az Uraság
tudtával másnak engedte.

13. Itt meg kell jegyezni, hogy a Helyet
felvett Nemes ember, a Házhelyre, és Tartó-
zásira nézve, a Földes Úr Jurisdictionja alatt
van: de személyét követő Nemesi szabadsá-
gait azzal, hogy robotol, el nem veszítvén, a
Törvény meg nem engedi, hogy a Robot el-
mulatásért, vagy későbbi megjelenésért, sok
negédes Tiszteknek parantsolatjára, mint a
Jobbágy testében megbüntethessék. Ha Tar-
tozásának meg nem felel: van Aristom: és a
Helyből való kibetsülés.

14. Ha a zenebonáskodó, és engedetlen Parasztoknak megzabolázására, a közadónak behajtására, és a Csendesség vissza állítására a Vármegye Hajdúji elegendők nem volnának: a Vármegyék a Fő Commandóhoz folyamodjanak. Nro 6221- 1782.

15. Ha a Jobbágyok Jobbágyi kötelességeket a Földes Uraság, vagy Vármegye Tisztjeihez a tartozó Engedelmességet félre teszik: öt — tíz esztendei; holtig való tömlöztre, sőt gonoszságok nagyságához képest halálra is ítéltetnek. Circulare Anni 1776.

§. 62.

III. A Földes Úri Jussok.

1. Ha a Jobbágy mag, és Testamentom nélkül meghal, minden keresett vagyonja az Uraságra száll: az osztályban jutott vagyonok mindazáltal, a megholtak osztályos Attyafiaira szállanak. Azért a Magvaszakadások elintézése az Úriszék Végzésétől; és nem a Tisztek önnön tetszésétől függ: a mellyből mindazáltal a temetési költséget megtenni, és a Jobbágy Adósságait kifizetni tartozik.

2. Az Uraságra szállott Magvaszakadásokból, és az elszökött Jobbágyoknak hátrahagyott Vagyoniból, az Adósságokat ki kell fizetni, és a Magvaszakadást eltemetni.

3. Ha a Jobbágy a kegyetlenség miatt elszökik: hátra hagyott Vagyonja az Uraság kezére száll: de abból az Adósságot kifizetni, és Helyjét, más Jobbágnak engedni tartozik. Art. 18 1723.

4. A Kegyetlenségért a Földes Urak Magistratualis Actio alá vannak rekesztve.

5. A Jobbágy a maga Ingó - keresetéről szabadosán tehet Testamentomi rendelést. Az

apai ingatlanjok, a Földes Úré egészen, és erről nem tehet Testamentumot: de ha azokat maga szerzette, feléről hatósan utolsó rendelést, s Törvény szerint tehet.

6. A robotos helyen lakó Nemes ember Ingatlan javai, ha maga után Maradékot nem hagy, se Testamentumot nem teszen, a Földes Urra szállanak. Ingó javaiban pedig a királyi Fiscus részesül. Praxis.

7. Ha a Jobbágy Árvákat hágy: a Földes Úr a Tútor: de ezt a számadás terhe alatt másokra bízhatja. Az Ilyen rendelt Tutoroktól, ha az Uraság minden idén számot venni elmulatja: őt a Ns. Vármegye, kötelessége végbevitelére kényszeríti.

8. A Földes Úri Jussok, és Jövedelmek közzé tartozik:

a) A Vendégfogadókban való Bor, Ser, és Pályinka árúltatás, és ezen két utolsóknak készítettése is:

b) A Vadászat, Halászat, Madarászat, Hús vágatás, Mész, és Tégláégetés, Malom állítás, és engedés; mint szinte a Kalmár - boltok. építése, és engedése is.

IV. A Jobbágyok Haszonvételei.

a) Borárulásra nézve.

§. 63.

A Jobbágyok pedig, ha Falu határjokban Szőlőhegy van: Sz. Mihály naptól, Sz. György napig árulhatják a bort: a hol pedig a határban Szőlőhegy nints: Sz. Mihály naptól Karátsonyig. Meg kell itt jegyezni:

a) Akár a magok borát árulják a nevezett idő alatt a Jobbágyok, akár pénzen vegyék azt: szabadságokban áll.

b) Ha a Falu nagy: két, három helyen is árólhatják boraikat. Praxis.

c) Ezen kortsmáltatás jussát árendába is adhatják tetszések szerént, és a Jövedelmet a közterhek viselésére fordítani tartoznak. Nro 1376, és 28,528. 1785.

d) Ha az Uraság a maga borát valamellyik Jobbágyja által, és annak házában árultalja: a Jobbágy (míg árul) robotra nem hajtathatik.

e) Míg a Falu bora kél: a kármellyik Jobbágy szabadon viheti bé, akár hol termett borát; sőt ha pénzen veszi is azt, és abrants alatt el is adhatja. A hol Szőlőhegy nints: a Falu kortsmáltatása idején kívül, bort csak az Uraság engedelmével lehet bevinni: de a hol Szőlőhegy van, a maga termését a maga italára mindenkor beviheti. Nro 2010. 1787.

b) A Pályinka égetésre nézve.

1. Ha a Jobbágy a 2 forintot egy esztenőre az Uraságnak lefizeti; a maga törkölyjét és szilváját, almáját, baratzkját Urbariom szerint kiégetheti. Urb. C. 4. §. 7. De minthogy

2. A Pályinka égetés: és árultatás, a Regálé Jussok közzé tartozik: az Uraság szabad tetszésén áll: ha meg akarja e Jobbágyinak a Pályinka - égetést 2 forint fizetésért engedni. Nro 14,206. 1784. 6-ta Decembris. Item Nro 28,923. 1784-23. Decembris. Innen a következők, hogy azt árendába is adhatja.

Ha pedig a Jobbágyok akarnak égető kazánal élni: és a Fels. Rendelés, hogy minden Jobbágy, akár a maga, akár a másik Jobbágy kazánjába égessen: mindenik külön külön az Uraságnak 2 forintot fizetni tartozik. Innen az is világos hogy ha mindnyájan, vagy az egész Hely-

ség akar is égetni: nem annyi kazántól kell két forintot fizetni: a mennyiben égettetik, hanem mind annyi Lakos tartozik különösen 2 forintot fizetni, a mennyit éget, vagy más által égettet. Nro 9523. 1785. 17. Mart.

c. A Fájészásra nézve.

1. Mind a Helyes Jobbágyoknak, mind a Selléreknek az Uraság erdőjében szabad fá-jészások van nem csak a magok Falujok határjában, hanem az Uraságnak más erdejében is száraz, és esett fából, a magok házi szükségekre. Sőt ha száraz, vagy esett fa nem volna: gyümöltstelen nyers fát is kell nekik ingyen adni. Vas Vármegyében a Vépi Uradalomban 9 szekér nyers fa, a mellyet a Jobbágy a kimutatott helyet maga tartozik meg vágni, és télben elhordani, engedtetik egy egész helyesnek. A Csáktornyái Uradalomban 4 ölet kap az egész helyes. A Gróf Széchényi Sopron Vármegyei Uradalmiban az Erdőnek minéműségéhez képest, 8, 10, és 15 hold erdő méretett egy egész helyhez, és egy hold, egy Sellérházhoz.

2. Az épületnek való fát házaik fedeléhez, ablak és ajtóképekhez, istállókhoz, pajtákhöz, (ingyen kapják a Jobbágyok: de az Uraság mutatja ki, és Decemberben, vagy Januariusban elhordani tartoznak. Lásd Decret. 1807. Art. 21

7). Hogy Udvaraik békerítéséhez, karót és vesszőt ingyen kellessék nekik vágni engedni, 1785. 1785 Borsod Vgyének parantsoltatott.

4. Mindenféle a falusi Gazdasághoz szükséges szerszámfát hasonlóan ingyen kapnak a Jobbágyok: de Pintze házaikhoz, és Szőlő ka-

róna, ingyen épen nem adatik. Nro 1308. 1811 et 5836.1773.

5. Karátsonyi ölfá bevitellel tsupán a helyes Jobbágyok tartoznak, és a Sellérek, ha szinte marhájok van is, de egy nyoltzad házhelynyi földjük, és rétjeik nints: ölfát hordani nem szoríttathatnak. Mindazáltal minthogy az Uraság az egy ölfát bevinni tartozó egész, tét fél, négy fertályos, vagy nyoltz nyoltzad részes Jobbágyok egynapi ölfá bevivését, akár egy napi marhás, akár két gyalog napi számmal leszolgáltathatja: a Praxis azt tartja, hogy ölfát bevinni leginkább az egész, és félhelyes jó marhájú Jobbágyok fordíttatnak, a fertályosok, octáváltak, és Sellérek pedig ketten, ketten egy ölfát vágnak. Nro 8128. 1786. 3407. 1784.

A hol pedig sok az ölfá, és tevés az ölfát bevinni tartozó egész, és félhelyes Jobbágy, mind a fertályosok, mind a nyoltzadosok ölfá bevivésre szoríttathatnak. Melly szerint két egy - fertályos Jobbágy össze fogva fél, vagy különösen $\frac{1}{4}$ ölet beviszen Így a nyoltzadosok négyen egy egy lovat össze fogván ugyan fél, vagy ketten, két két marhát össze fogván $\frac{1}{2}$ rész ölet raknak fel, és beviszik: de ez a két utolsó mód rossz Gazdaság lévén mind az Uraságnak, mind a Jobbágnak, vele nem igen élnek.

6. Minden egy egész, két fél, négy fertályos, vagy 8 nyoltzad rész helyes Jobbágy, egy ölfát, a mellynek széle és magassága hat Posonyi láb, és hosszúsága is az igaz mértéket felül nem haladja. Instr. Ex Mag. C. 5. §. 22. az Uraság udvarába, vagy máshová, az Uradalom határján belől, a hova a Gazdatiszt parantsojja ingyen; nem szinte karátson napra,

hanem a fa vágás ideje alatt első November-től utolsó Februariusig bevinni minden idén tartozik.

7. Ha az Uraságnak nints: vagy nem vágat ülfát: az egy ölfá bevivés helyett, egy marhásnapot, vagy két gyalog munkást egy napra kívánhat a Jobbágytól.

8. A Jobbágyoknak a mindenkori szabad tetszések szerint való fajészás az erdők rendbehozásával ellenkezően, a fajészó napokat, a N. Vármegye helybenhagyásával kell megállítani.

9. A hol a száraz és esett fa nem lettében a Jobbágyoknak nyers tűzi fát kell állandóan kiadni: a mennyiséget Úriszéken, és a Nemes Vármegye által kell meghatároztatni.

10. A hol az Uraságok fa helyett, nádvágást engednek a Jobbágyoknak tűzre, minden egy helyes Jobbágy 40 hévét aratni, és az Uraságnak karátsonfa helyett bevinni köteles. Instr. K.v. Mag. C. 5. §. 16. Ahol pedig se erdő, se nád nints: a karátsonfa bevitel is elmarad.

11. Ha az öjfát Uraság az Uradalmon kívül, valamelly piatzra akarja Karátsonfa számba a Jobbágyokkal vitetni: a tartandó Úriszéken kell a meszszeséget, vagy az időt kidolgoztatni, és a Nemes Vármegye által jóvá hagyni,

12-A Vágásokban 10 esztendeig, sőt néha tovább is semmiféle marha legeltetés meg nem engedtetik. Circ. 1770. 14. A Kovátsoknak ingyen szénfát adni nem tartozik az Uraság.

15. Sem a fiatalokat, sem a fanni való veszszőket vágni engedelem nélkül, annyival inkább ezzel kereskedni nem szabad.

14. Fáklyának való fát ingyen, annyival inkább az erdők kárával adni nem tartozik. Circ. 1770.

d. A Makkoltatás és Gubats szedésre nézve.

Az Urbárium világosan meghatározza p. o. §. 7. hogy mind a Makk, mind a Gubats egyenesen a Földes Urat illeti, és ha a Jobbágy több disznót hajt a kibérelt makkra, mind az eggyesség volt: a felesleg disznótól dupla makkbért tartozik fizetni büntetésül: de ha Ser-tésse vigyázatlanságból az erdőbe szabadulván, makkal jóllakik, tsak a kárt köteles megfizetni, mint h más marháktól betsü szerint.

1. Makkoltatásért a Jobbágyok, Lakóhelyek Határjában, minden darabtól hat krajtzárral kevesebbet fizetnek, mint a Vidékiek: de az Uraság egyebütt való erdőjiben, a ként tartoznak fizetni, a mint megalkhatnak.

2. Ahol valamelly Helységnek, vagy egygyütt, vagy Házhelyekre felosztva erdője van kiszakasztva: ott is a Helységek tsak az Uraság ki - jelelése, felvigyázása alatt, és a megrendelt időben vághatnak teher nélkül épület, és tűzi fát a magok szükségére: de a makkot fellelgethetik, és a Gubatsot szabadon felszedhetik. Lásd az 1770. esztendeji Felséges Cirkularet. Illyen helyeken az uraság se tartozik a Jobbágyoknak ingyen a maga erdőiből épület, tűzifát, és makkolást adni. Ha mindazáltal erdőjikben épen semmi makk nem volna: akkor a makk megvásárlásában elsősek van a külsők felett: de azon az áronn mint a külsők készek volnának azt megvenni.

3. A Kimért erdőjökben sem szabad a Helységüknek, vagy a Jobbágyoknak Irtásokat tenni.

4. Az Illyen köz erdők, vagy a mellyek Házhelyek szerint kimérettek, hogy el ne pusztuljanak, Vágásokra parantsoltatnak, több esztendőkre felosztatni, és hogy a fa inkább szaporodjon: a földes Úr a Jobbágyokkal ültettesseu azoknak udvaraikba, a hova tsak férj többféle szál élőfákat. Circul. 1770.

5. Ha a Házhelyek után kimért rétekben, elvénült, haszontalan, sőt kártévő élőfák találatnak: a Jobbágyok mind a fát, mind annak termését szabadon használhatják. Praxis.

6. A Gubatsot lopva szedő Jobbágyok, a Gubatsot is elvesztik, és három napi kézi munkára büntetteinek. Urb. p. 8. §. 11. A külső tolvajok pedig rendes Törvényszék elejébe állítatnak.

e. A Jobbágyok kereskedésére nézve.

1. A Jobbágyok mindennemű Termésekkel és Tenyészetekkel szabad kereskedést folytatnak Urbáriom szerint. Lásd. Instr. Commis. §. 36. akár az magoknak teremjen; akár pedig pénzen vegyék össze. Illyen a Dohány, Len, Kender, Vaj, Viasz, Méz, Sajt, Túró, Gomolya, Kenyér, nyers Bőr, Gabona, Főzelék, Gyümölts, Bor, Széna, Szalma, Sup, Gyikény. Kasok, Kosarak, Szakasztók, Vékák, Eke, Eketalyiga, Járom, Tésla, Szóró - lapát, Villa, Seprő s a t. Producta et Mcinufacta Rusticana. Ezen kívül szabadon eladhatják a magok szötte - fonta - vásznat, fonalat, tzérnát, madzagot, a magok Sertésse szalonóját, Sírját, és hájját darab számra, és mindenféle marhájokat.

A boltokban való árultatás, és a Vásárpénz, helypénz, szalonna, szappan, gyertya, só, és Vaj árulás egyenesen a Földes Úr, és ennek Királyi jussai közzé tartoznak Nro 1957. 1777. és 11945. 1780. nemkülömben a Malmok is, a mellyeket akárkitől a maga birtokjában, hanem ha a felől Privilégiuma, vagy régi Ususa volna, annak módja szerint elbe-tsültethet Nro 20822, 1774.

2. A Földes Úrnak Vevésbeli elsősége van az Idegenek előtt: de csak annyiban, a mennyiben valamire, tulajdon Házi - szüksége van (quibus pro proprio usu indiget) és megalkudott árrát kész pénzben leteszi. 1725- art. 75.

V.A Jobbágyok Tartozásai.

a. A Gabona Kilentzedre nézve.

§. 64.

Mindenféle Termés, és Tenyészet, a Selyem Hernyókon kívül kilentzed alatt vau közönségesen. Urb. p. 5.

A kilentzedre nézve a más Uraság földjén, sőt a tizedre is szintúgy köteles a Nemes, és Szabados, mint a Jobbágy. Mellyre ezek a különös Fels. Rendelések:

X. Mihelyt az őszi, vairy tavaszi aratás végeztét, a Helységbeli Elöljárók bejelentik; a kilentzedléshez legfelebb 8 nap alatt hozzá kell látni. 1802-art. 7. külömben minden Termesztő, termetét haza viheti, az Uraságnak járó részt a földön hagyván. A szokatlan esőzés, vízáradások, és hidak elszakasztása miatt való későbbi kilentzedelés nints az említett büntetés alatt.

2. A Házhelyhez kimért Szántóföldekbe őszi, vagy Tavaszi helyett vetett Lóher, Luczerna, Lerideh s at. Szénából Törvény szerint Kilentzed jár: de a Sarjúból, vagy utóbbi kaszállásokból nem. A ki pedig Ugar földjében akármit termeszt: aból kilentzedet nem ad.

3. Ha a Jobbágy Helyhez tartozó földjében. Őszi, vagy Tavaszi helyett kendert, vagy lent termeszt: mind a Virágosból, mind a Magvasból magjával együtt Kilentzedel adni tartozik. A hol pedig a Földes Úr a Kilentzed helyett a Fonást választotta, minden egy Egészhely 6 font fonalat az Uraság tiszta, és jó Kenderből elkészíttetni, vagy a mint a szokás van, e helyett 56. xr. fizetni köteles. Res 1768 item Urb. p. 4. Ha megesik, hogy a Jobbágyok Kenderjét és Lenjét a Jég, Árvíz, vagy szárazság semmivé tette is (a hol a Földes Úr kilentzed helyett a fonást választotta) a Fonás, számszer, vagy Házhelyek szerint el nem maradhat. Nro 3943. 1775.

4. Az Ugarban, Belső funduson, és az olly földekben termelt Kenderből, és Lenből, melyek a Kilentzedet pénzüi szokták kiadni, se hilentzed se Fonás nem jár.

5. Különös Kender-földek adására az Uraság nem köteles: de ha szokás szerint 1 fl. 12. xr. Censusért egy Egészhelyhez egy Holdat itt, vagy ott, a Jobbágyok kérésére kiméret: a Kilentzednek, vagy Fonásnak nints helye: de az Uraság Gabonáját a piatzokra a Jobbágyok, tulajdon Sálíjaikba vinni tartoznak, Nro Arc). 6831. 1812.

6. Az Uraságnak eső Kilentzedet a Majorba a Jobbágyok ingyen bevinni tartoznak.

7. A melly hegyen Szőlőnél, Kilentzed, Tized, vagy Hegyvám terhe alatt hold vagy kápás szám szerint kiadattattak, de a Birtokos, (noha a hegyoldal egyenesen Szőlőnek való, vagy alkalmas) azt nagyobb, vagy kisebb részben Szántó, vagy Kender földnek, agy pedig Gyümölsősnek használja: aból, a mit Szőlő helyett benne termeszt; kilentzedet, Tizedet, vagy Hegyvámot adni, vagy beültetni tartozik. Nro 5088 1772. A Gyümölsöstől pedig, vagy réttől, a melly a Szőlő helyén van 30. xr. egy holdra véve, fizetni esztendőnként tartozik. Nro 3101. 178h.

8. Sok helyen megesett hogy a Jobbágy Házhelyhez kimért Rétyjét, a Szőlő gyepűn belől, szőlővel beültette. Kérdés tartozik-é a Termésből Kilentzedet, vagy mit adni? F. A Rétyből, ha Gabona vetés alá fordittatik, Urbárium szerint nem jár kilentzed: ha tehát szőlőt terem is, azzal nem terheltethetik.

De más részről a Fels. Rendelés meg nem engedvén, hogy a Helyhez tartozó földeket, és réteket a Jobbágy a Földművelésnek Kárával más végre fordítsa: a Földes Úrnak meg van az a jussa, hogy az illy Szőlőket eltörölje. E szerint némellyek azt kivágtják. De ez valóban a szegény Jobbágyinak nagy kártétel, annyival inkább, hogy itt az Uraságis hibázott, a rétbeültetése elnézésével. Azértis a hol illy Szőlők találatnak, a Gazdatiszt, hogy vagy meg kilentzedelhesse, vagy eltörölhesse, a dolgot Úriszéken megítéltetvén, a Felsőség elejibe terjeszse, a melly is ezeket hitserélni parantsolya. Rés. 1772.

9. Azon földektől, amellyek a Jobbágy Rétyje, vagy Házhelye pótolására adatnak, kilenczed nem jár: de azon Rétektől, a mellyek

a Sessióhoz kimért Szántóföldeknek hijánossága kipótolására adattak, és felszánthatók; hanem a Jobbágy azokat, mint Réteket egy vagy más okon továbbié használja: igazságosan kilentzed jár a Földes Úrnek.

10. Ma a Jobbágyok a Házhelyhez tartozó földekben Dohányt természetnek, kilentzedet tartoznak adni: de a belső fundusbeli termésből, vagy azon Szántóföldből, a melly a Házhely hijánosságát pótolja, Kilentzed nem jár. Nro 19143. 1811.

11. A Kukoritza közt természetni szokott Babból és Tökből kiveszik a Kilentzedet. Praxis.

12. Minden kilentzedik Bárány, Gida, Raj, a Földes Úré. Ma pedig valamelyik a kilentz számnál kevesebb: aból Bárány, Gida, Raj, nem vétetik, hanem egy bárányért 4. egy Gidáért három, és egy Rajért 6. xr. fizettetik.

b. A Gabona Tizedre nézve.

1. Az 1481. 1. Art. szerint a Jobbágy, a borból Búzából (Frugibus), bárányokból, rrehekhől, kölesből, Rosból, Árpából, és Zaból Tizedet adni tartozik.

2. A melly Terméseket a Törvény meg nem nevez, mint a Dohány, Kukoritza, Tenkely, Tatárka, Kolompér s a t. azokból Tized nem jár.

3. A melly Földek, vagy Termések a kilentzedtől mentek, azoktól Tized se fizettetik; ide nem értetvén azon határok, amellyekben az Uraságnak 9-ed helyett 10-edje jár.

4. A hol az Uraságnak az Irtás földektől a Kientzeden felül Tized is szokott járni: ott az tovább is meghagyatik. Nro 3972 1771.

5. Az Ugarban termett Gabonákból, valamint kilentzed, úgy Tized se jár. Nro 647. 1774. De minthogy ezen Mentességgel sok helyen vissza élnek a Jobbágyok, minthogy ez által, kivált a hol trágyázni szükség, a föld elsoványodván, a tartozó kilentzedben, és Tizedben az Uraság veszít: de magok a Jobbágyok is az Ugarokat felszántván a nyári legeltetésben rövidséget szenvednek, és ez által a Tenyésztetést hátráltatják, átaljában a 3dik Nyomásnak (Calcalura) bévetését nem lehet közönségessé tenni: ha mindjárt a Kilentzedet, és Tizedet örömet kiadnák is belőlök a Jobbágyok.

A melly Föld egyidén két Termést hoz, tsak az egyikből vetettethetik Tized, vagy kilentzed. Nro 16372. 1806.

6. A Tizedet a Jobbágyok nem tartoznak más különben behordani, az Árendás Földes Uraknak is; hanemha az, a Robotba beszámálztatik Urb. p. 3. §. 15. Ha mindazáltal valahol kilentzed helyett az Uraságnak Tized jár Urbariom szerint, vagy a Jobbágyok a kilentzedet pénzül szokták kiadni; de azomban a Tized is az Uraságé, és nem a Papoké, még pedig Termésben (in natura) a Jobbágyok a Tizedet ingyen bévinni tartoznak.

7. A Tized kivételét szint akkorra határozza a Törvény, a mikor a Rilentzed kivételét.

8. A Nemes ember a maga örökjéből Tizedet nem ad.

c. A Bor kilentzedre, Tizedre, és Hegyvámra nézve.

1. A Borból járó Kilentzed vagy Tized, ahol ez szokásban van, a féléből, és azon mértékkel, a mellyel a Termés megakoltott, úgymint Pagonyi akóval, a melly 32. pint, vagy 64. ittze veetődik ki.

2. A Hegyvámot feljebb emelni nem szabad, és hogy ez meg ne essék, minden Szőlők laistromba íratván, a tartozó Hegyvám mennyisége is, minden darab Szőlő után kitétessék, és így a Laistrom, a N. Vármegye által meg petsételtetvén, egyik párban a Földes Úrnak, másban a Jobbágnak, harmadikban pedig a Vármegye Archivumába adasák: ha a Szőlő egy idén nem teremvénis, a Hegyvámot a kor kiadni lehetetlen volna: azt a jövő esztendei termésből is tartozik a Szőlősgazda lefizetni.

3. A Főtisztelendő Jobbágy és Papi rend Jobbágyjai borából elsőben a Tizedet, azután pedig mint Földes Úr a Kilentzedet veszi ki Lud. 1. art. 6.

4. A Világi Földes Urak mindenféle termésből elsőben a magok Kilentzedjeket kivesszik és úgy aból a mi fentmaradt a T. Papság a Tizedet. Decr. 1500. art. 29.

5. A mint a N. Vármegye a Szüretelés Idejét a Földes Úrral egyezőleg meghatározza, a Földes Úr a Szüretelés ideje alatt, a Kilenczedet, Tizedet, vagy Hegyvámot, amint itt, vagy ott szokásban van, azon seprőstől megakoltatni, kijelelni Nro. 5580. 1773. és kivenni tartozik; és azt az 1647. eszt, 95. art.

kirendelt büntetés alatt tovább halasztani neutt engedtetik. Decr. 1802. art. 7.

6. A Szőlősgazdák egész Terméseket a Désmaszékra vinni nem tartoznak: hanem a Küldési Urak a Termés helyjére küldjék ki Embereiket, a kik az eső részt ott kijelelvén, a mmt a szokás van, az eső részt a Dézma Adók által, a Dézmaszékra vitessék el, de hordóikat akaradjok ellen ott fogni nem szabad; hanem ki kell tölteni.

7. A Kilentzedct, vagy Hegyvámot minden ingyen tartozik a Határban lévő dézmaszékra beállítani.

8. A kilentzedet pénzre, a Hegyvámot Kilentzedre, és megfordítva változtatni, sem a Földes Úrnak, sem a Szőlősgazdáknak egyezés nélkül nem szabad. Nro. 4065. 1785.

9. Az Aszszú, vagy Teppedt szőlőből (annyival inkább a Törkölyből) Kilentzedet, vagy Tizedet venni nem szabad. Nro. accl. 13447 1813.

10. A Nemes ember is tartozik Kilentzed, Tized vagy Hogy vámmal, a mint valamelsük szokásban van, ha valamelly más Uraság földjén Szőlőt bír.

Ha a Szőlősgazda két esztendeig megmíveletlen hagyja Szőlőjét, azt tőle elbecsültetni lehet, ha pedig Termését eldugván, vagy eltagadván, az attól járó Kilentzedet, vagy Tizedet be nem adja; megengedi a Törvény, hogy Szöllőjét ingyen elveszítse.

11. A Szőlőket az Uraság szüret után elbetsültetheti akárkitől a maga Földjén. Dec. 1625. art. 28.

12. Hogy a Szőlősgazdák szőlőjükből semmit árulni ne vihessenek, meg nem szabad tiltani. Di-

scretus botrorum usus non impediatur. Nro. 6125. 1771.

13. Hogy akárminemű Kilentzed, Tízzed, és Hegyvám kivevésében semmi hijjánosság, vagy szabadtetszés, az Adózó népnek terheltetésére ne történjen a N. Vármegye Tisztviselőjinek afelelet terhe alatt megvan parantsolva Nro. 14164. 1814. 1815.

d. A Robotra nézve.

A Robot hat féle, úgymint:

- a) A Közönséges, vagy Héti robot.
- b) A dupla robot,
- e) A Hoszszúfuvar,
- d) Az ölfa behordás.
- e) A Vadász gyalog három napok, és
- f) A felesleg, vagy, Tartozáson felül eső

Robot (Supererogatio) Az ingyen való roboté ról már felebb a Dézma bevitelben megmou- datott, a mi megtartani való.

a) A Heti Robotra nézve ezek az Urbáriá- lis Rendelések:

1. A Jobbágy minden héten tartozik a Földes-Úrnak egy napot Marhával, vagy ket- tőt gyalog szolgálni: míg egész tartozását, úgy mint az Egész, 52. a Feles 26, és aFertály helyes 13- napot marhával, vagy ha aFöldes Úr úgy kívánja, két annyi gyolog munkával le nem szolgálta.

2. A Nap, kelettől fogva, nyugtáig tartó ugyan; mindazáltal beleértődik: a munkára- való jövés, menés, és az etetés ideje. Ete- tésre 1-2 órát szoktak engedni, a minta le- gelő és itató közel, vagy távol van és ezt a Fels. Rendelés Nro. 1843. 1781. rövidíteui é- pen nem engedi.

3. Mennyi, vagy hány órából áll a jövés, menés, és etetés ideje: az Urbárium megmondja, azt parantsolván, hogy az elánt a Földes-Úr a Jobbágyokkal egyezzen meg: de ha nem lehet, a N. Vármegye fogja azt Kiszabni mindenféle meszszeségre nézve.

4. Ha a Jobbágy a Földes Úrtól félnap járó távolságra lakik: a Földes Úrnak szabad minden Hónapban egyszer őket (előbb megtudósítván a felől, hogy mikorra, és mitsoda munkára, s minémű szerszámmal jelenjenek-meg) kiparantsolni így a rendelt napra megérkezvén, egymás után négy napot tartoznak robotolni azzal a két fél nappal együtt, a melly a jövésre és menésre szükséges, és így igazán szállván három napot, kelettől fogva Napnyugtáig. A Gyalogmunkára ketten kelten szoktak menni minden Háztól. Míg a meszszi-re való Jobbágyok e szerint az Uraság dolgában fáradsanak az Uraság nyárban a Marháknak legelőt, és télben Istállót, és a Jobbágyoknak hajlékot adni tartozik.

Meg kell jegyezni, hogy az Urbárium nem parantsolja itt, hogy télben a Marhának széna, és a Jobbágyoknak étel adassék: mindazáltal ezt sokszor, és sok helyen maga a körülállás megkívánja. Azértis ezt a Földes Urak többnyire mind a kettőt vagy egészen, vagy azon napokon, amikor már sem a Jobbágyoknak, sem a Marhának nints mit enni ki szoktak adadni; és ez igazság, s egyenesség.

5. Az egy vagy másfél órára lakó Jobbágyok, November, December, Január, és Februárban olly idején tartoznak Marhájikat megétetni és magok is olly korán früstökölteni, hogy mikor a nap felkel, már a munkához hozzá fogjanak, és azt míg a nap el nem nyugszik (az

etetés idejét kivéven folyvást folytatják. Ez a Rendelés itt legalább, a hol én lakom, ilyen igen szorosán sohasem vétetik.

6. A Házass Sellér 18. a Házatlan pedig 12. napi gyalog munkával tartozik esztendő által a Földes Úrnak.

7. Megezik sok helyenn, hogy a tehetőbb de ravasz Jobbágyok mihelyt a nagyobb munka következik: ökreiket lekötik, és megjavítva eladják; és így mind a nyári hosszú napok, mind a dupla robot terhét a szegények viselik. Az ilyen tsalárdságot az Urbárium meg nem engedi, és mind szántani, mind hosszú fuvarba parantsolja őket hajtatni: és tsak azok után rendeli várakozni: a kiknek Marhájok eldöglött. Nro 2552. 1770.

8. De ha szegény Ugarlásra, a mi rendszerint négy marhával szokott tétetni, marhája gyengesége miatt, más erőtelennel özsze fogva jelenik meg: azért büntetni nem lehet, hanem szántani egymás után kétszer tartozik. Instr. Ex Mag. C. 5. §. 16.

q. A négy rendbeli szántás idején kívül, a Jobbágy a Heti marhás napokra, tsak két marhán tartozik kiállani azértis, ha az Uraság az ilyen munkákra négy marhás szekeret parantsol, azt két napi marhás robotba tartozik be; s venni. Nro 2160. 1775

b. A Dupla robotra nézve,

1. Kaszálláskor, és Aratáskor, némellyel pedig Szüretkor, egy hétben a robotot duplán kívánhatják, olly módon, hogy az Egészhelyes egy Marhás napot, és két gyalog munkást adni tartozik: a félhelyes pedig és alább, vagy

egy Marhás, vagy pedig két gyalog munkást állít az Uraságnak a szükséghez képest.

2. A duplán vett robot úgy számláltatik mint ha azt két különböző héten szolgálta volna a Jobbágy. A mellyből önként következik, hogy azt a szorgos munka idején szer-, felett, és az Urbáriomellen kívánni tilalmas, és egy nap kettővel parantsoltatik bevetetni. Nro. 2179. 1772.

3. Az egy vagy fél nap távolságra lakó Jobbágyok, az első Tzikkely szerint egy Hónapban kétszer állanak elő négy-négy napi munkára, vagy világosabban szállván, Aratás, vagy Szüret idején két Hétben egyszer, jövet menettel együtt, négy napra. Természetes, hogy ha dupla gyalog munka kívántatik, két két szemellynek kell egy Háztól kiállani.

4. A Sellérek se Marhás napi munkára nem kötelesek, se dupla robotot nem adnak.

5. A Robotot mind nyári munkával le-szolgáltatni nem szabad hanem az egész Tartozásnak negyed részét, téli Hónapokra kell halasztani.

6. A Földes Úr a Jobbágyokat pénzért akarattjok ellen nem kényszerítheti: de robotban tartoznak előállani, és ha alku szerint magok jó szántókból fuvarozni akarnak, azt tőlök megtagadni sem szabad. Nro. 4581. 1772.

c. AHosszú Fuvarra nézve.

1. A közönséges Robottartozáson felül, minden négy Egészhelyes Jobbágy, és így proportio szerint, a Fél, és Fertályosok is, egy, négy marhás szekeret tartoznak az Urasig akármikori parantsolatjára, (a Szántás, Kaszállás, Aratás, és Szüret idejét kivé-

vén) minden idén egyszer két napi útra teher alá kiállítani.

2. Ha két napi járó földnél meszszebb kell a terhet szállítani, vagy az Uraság a lerakodott szekereket, vissza jövetre ujja valamivel megakodtatja: mind az egész vissza jövet idejét, mind az oda vitelben két napon felül szolgált időt, a rendes robotba bé kell venni.

3. A Hoszszúfuvart rossz utakban kívánni, pénzel megváltatni, más munkával elszolgáltatni, vagy egyik esztendőről másra halasztani meg nem engedtetik.

4. A melly költséget a Jobbágyok ilyenkor az úton Vámokra, Révekre, Hidakra, vagy Állásokra tesznek: azt az Uraság erszénye viseli.

5. Hány Mását tartozik a Jobbágy Hoszszúfúvarban vinni: az Urbárium meg nem háta-rozza ugyan, de az egyenesség hozza magával, hogy annak a tengely, és vonó marhák erejét felől múlni nem lehet. A ki ezzel be nem elégszik, Úriszék, és Vármegye által meghatározathatja a Mása számot, jó és rossz útban, nyári, vagy téli időben.

d. Az Ölfa, vagy Karátsonfa Behordás

A Karátsonfa bevitel, a mint feljeb mondatott al Közönséges Robottartozáson felül való munka, a tűzi, vagy esett fával való szabados élésért.

e. Az Urbárium a Vadászatra nézve

A kártévő Vadaknak kiirtására, minéműek nálunk a Farkasok, kóborló Vad disznók (vagy inkább a Csavargók, Bujdosók tartoznak a Job-

bágyok Roboton kívül három nap, amikor parantsoltatik, az Uraság fegyverével, és töl-tésével vadászatra kiállni: de semmi más mun-kát vagy pénzt, ehelyett tölök kívánni nem szabad. Nro acd. 3942. és 9461. 1806.

f. A Felesleg Robotra nézve.

1. A Jobbágyot az Urbáriomban mégha-tároztatott Robottartozáson felül valamely mun-kára, vagy teher vitelre szorítani nem enged-tetik: hanem ha megalkudott bérért azt ön-ként, vagy megkínálva magokra vállalják.

2. Ha mindazonáltal némelly Jobbágy-házak olyan Népesek, és Marhásak, hogy pénzfizetésért akarkinek kapálni, kaszálni, vagy akármű munkára elszoktak járni: az Urbári-om megengedi, sőt az Igazság kívánja, hogy folyó Napiszámért, és készfizetésért, az Ura-ság munkáira inkább álljanak ki, mint más-nak.

3. A jövő esztendőre eső Robottartozást se előre be nem szabad kívánni; sem a Job-hagy, ha észre nem vételből Tartozásán felül szolgált, azt a jövő esztendei Tartozásába be nem számlálhatja: hanem a Földes Úr minden ujj-esztendőkor kivel-kivel számot vetvén, azt amit felesleg szolgált, kész pénzzel folyó na-piszám szerint kifizeti.

4. De hogy illy felesleg szolgálatok ne történjenek, a Felsőges Rendelések egyene-sen parantsolják, hogy a Napot kiszolgált Job-bágyoknak minden estve a haza indulás előtt, a Tiszt, vagy Hajdú, egész, fél, vagy Fer-tályos bartzát (Blech) adjon, amellyet Vasár-nap bemutatván, az Uraság, vagy annak Tiszt-je, a mennyiséget a maga Lajstromába be-

írja, és a Jobbágy rovássára is felmesse. Nro 18482. 1784.

5. Ha a Jobbágy a Mezőre Szőlőjébe, Malomba, Földes Úrának Vámútján menni kénytelen: azért semmi Vámot nem fizet, se nem robotól: de ha fuvarba, vagy egyéb dolgában meszszebbre megyen, vagy Vámot fizet; vagy pedig a Híd, vagy Töltés-tsinálásban egy hét napot szolgál.

6. Mindenféle robotozó napról meg kell tartani, hogy ha az eső, vagy havas szél, a Robotost a munkából dél előtt kiveri: az időt fél napi robotba be kell venni. Ha délután szakasztatja a munkát félben: az illy hijjános Robotnapot egész napba kell számlálni. Hogy ha pedig a Jobbágy tsak a munka helyen jelent meg: de még a munkához nem fogott: mikor rősz idő lett: ilyenkor a megjelenés semmiben se vétetik.

VI. A Jobbágyok Adózásai (Datiae)

§. 65.

Minden házas Jobbágy, vagy Sellér fizet esztendő által Füstpénzt a Házától 1 fl. felét Sz. György, felét pedig Sz. Mihály napkor tévén le, a Földes Úrnak. Ha a Jobbágy több Sessiókat bír, és belső fundus van bozzájok, vagy van rajtok Ház, vagy nints, annyi füstpénzt fizet, a mennyi a Sessio. De ha az egy Sessióhoz tartozó belső Teleken több házak vágnak is, tsak egy Füstpénz fizettetik.

2. Udvarától az Egészhelyes, és így (a portione) a Feles, fertályosan adózik, két Csirkét, vagy ehelyett, amint a Földes Úrnak tetszik, Pünkösd és Jakab nap közt, 6xr.

két Kappant ősszel; vagy helyette 18 xr, (Ezeket se hizlalva kívánni, se kítsinységeként vissza vetni nem szabad,) és 12 Tojást, Tavasztól fogva Kisasszony napig, vagy helyette 4 xr.

3. A Legelőtől egy itte kifőzött vaját Május közepétől fogva, Sz. Mihály napig, vagy helyette 20 xr. és az egész Helység közönségesen egy borjút, vagy ehelyett 1 fl. 50 xr. külön külön pedig minden Jobbággy 3 xr. ősszeséggel 51 xr.

4. Mitsoda esetben tartozik a Jobbággy Földes Úrnak Urbárium szerint való fonással: felebb a Kilentzed Rubrikájában megmondattott. Itt tehát tsak arról tétetik szó, ha a fonás mint Adózás úgy gondoltatik. Ezen tekintetben, hol a Jobbággyok a Kender termesztést rt fonni szoktak, ott az Uraság gabona át az önnön Sákjokban vinni nem tartoznak: de a hol valóságos Kilentzedet adnak a Kenderből, vagy ha azt Urbárialis taxa szerint pénzel megváltják is, mikor gabonát vinni robotban parantsoltatnak, azt az önnön Sákjokban tartoznak beméretni, és elvinni.

Rendkívül való Adózások a Jobbággyoknak

1. A Földes Úrnak magának Házasságilakodalmára valamellyes eleség.

2. A hadi fogságból való maga kiváltására valamellyes pénzbeli segedelem.

3. A Diétái költségekre, ha oda a Földes Ur különös Királyi Levéllel meghívatik, egy Egész helytől 15 xr. ezüstben: de ezekről a Földes Uraságok többnyire elmellőzéssel lemondtak.

A Kalmárok, és Mesteremberek Adózásai.

1. Ha a Nemesek, Kalmárok, Boltosok, és Mesteremberek Házhelyeket vettek fel; a zoktól úgy adóznak, mint a Jobbágyok.

2. Ha pedig az Uraság Curiajin, az Uraság Házában laknak, és Boltjában árulnak, vagy pedig az Uraság engedőiméből, ugyan a Curiaikon Házat és Boltot építenek; az Adózás az egyességtől függ.

VII. A Tartozások, és Adózások behajtásáról.

§. 66.

1. Mindenféle Tartozásokat és Adózásokat barnásként nem lehet, Executio által is megvehet az Uraság.

2. Az Executióra kiküldött Hajdúk, vagy egyebek annyi egy-egy Garast kapnak napjára, ahányan valósággal kiküldettek: de nem úgy hogy minden Tartozó, vagy Adós külön-külön egy-egy garast fizessen nekik. Instr. Ex. Mag. C. V. §. 30.

VIII. A Belső Rendtartásokról.

§. 67.

A Bírói hivatalra Mindszent napkor minden Esztendőben az Urasig hármat nevez, a kik közzül a Község egyet választ. Melly Hivatal ezeket foglalja magában:

1. Hogy a Közadót (kire kire személyesen kiíratván) annak idejében be is szedje, és a Vármegeye Cassájába beadja.

2. Vontatóba, és Szállításokra, mind a Katonaság, mind a Vármegeye Tisztjei, es egyéb Hazadolgában járó Személyek alá Lovakat, és ökrüket a Bíró rendel egyenes, és következő sorral. Melly dologban neki az Esküdtek is, a Kisbírókon felül segédül lenni tartoznak.

3. A Vontatás taxáját, vagy a Quif tantiét a Vontatásokról, a Bíró veszi a kezére, és számot is ad rólok.

4. A Szálló, és Quártélyos Katonaság számára hajlékot, és Istállót a Bíró mu at.

5. A Helységnek minden jövedelmeiről, és Költségeiről, minden esztendőben Számot ad.

6. A Szálló, és Quártélyos Katonaság élelmet, szénáát, szalmáját és abrakját a Bíró kötelessége kiparantsolni.

7. Computusra, mind a Katonasághoz, mind a Szolgabíróhoz, a Bíró megy a Notariussal együtt.

8. Ha mi parantsolat a Szolgabírótól érkezik, akar valakinek megingatására, akár új Katonák állítására: azt végezni a Bíró kötelessége.

9. Az Utak, hidak, tűz, és vizedények a Bíró felvigyázása alatt vágnak.

10. Az Útban, vagy faluban megholt gyármoltalanokat, a Bíró temetteti el közköltsegen.

11. A rossz embereket, Gonosztévőker köteles a Bíró befogatni, és kézre adni.

12. A helység nevében a Bíró vészén Esküttjeivel együtt, Makkot, Legelőt, s egyebet árendába.

13. A Házakat, Konyhákat, a nagy szél és szárazság idején köteles a Bíró megjárítani, és a tüzelést letiltani, kéményt sepretni, és a vizedényeket megtöltetni parancsolni.

14. A Helység Csordássá, Ökör, Ménes, és Borjú - pásztor fogadása s a t. a Bírótól függ, és ezek az ő páltzája alatt vágnak, mint szinte az éjjeli Vigyázok, és Strásákis.

15. Ha valami állat megvesz (dühödik) a Bíró kötelessége az Uraságtól puskát, és fegyvert kérni.

16. Ha dögöt vészén észre: az Uraság Tisztjének a Bíró tüstént jelentést tenni tartozik.

17. A gyanús Idegen - emberektől, Koldúsoktól, az Utazó - levelet előkérni a Bíró kötelessége, és a Nem igazjártbelieket letartóztatni.

18. Az Uraság minden Urbarialis parantsolatjainak hűségese végbehajtása a Bírótól megkívántatik.

19. Ha valamit a Helység számára az Uraságtól kérni kell, vagy valaki ügye mellett igazán szólni szükséges: a Bíró küldetik Esküttjeivel.

20. Ha a Faluban Égés van, a Bírónak jelen kell lenni, és legelsőben is Oltókat, és Strásákat rendelni.

21. Ha a Marha a Mezőben kárt teszen, azt a Bíró betsüli meg, két Eskütt-társával együtt.

22. Ha a Faluban valaki Testamentomot akar tenni, a Bírónak, Nótáriusnak, és egy Esküttnek azon jelen kell lenni; jó ha a pap is megjelenik.

23. Ha a Bíró rosszul viseli magát: az Uraság leteheti; és helyette hármat kinevezvén mást választathat.

24. A Nótáriust, és Eskütteket a Község a Földes Úr nélkül választja, és el is botsátja.

25. A Bíró az ő Hivatála a ftúzadó alól lii nem veszi.

26. Az Uraság a Bírótól minden idén számot tartozik venni, m ind a Közadónak igazságos Kivetése, s Beszedéséről, mind pedig a Helység magános Cassajáról; és ha az Uraság ezt elmellőzi: a Vármegye Tisztje íog számot venni.

27. A Földes Úr híre nélkül a Község maga nevére semmi Pénzt fel nem vehet.

28. A Jobbágyoknak, ha egymás közt panaszszok van; a Földes Uraság, vagy ennek Tisztje benne a Bíró.

29. Ha kinek a Tisztek ellen van panaszsz; egyenesen a Földes Urnai keressék legelsőben, is Sérelmek orvoslását; a ki-is ha eleget nem tenne, a Vármegyénél tehetnek panaszt.

30. Aban az esetben, ha a Jobbágyoknak maga a Földes Úr ellen van panaszszok: a Földes Úrhoz tartoznak legelsőben is folyamodni. Hogy ha pedig a Földes Úr Igazságot nem tenne: a Jobbágyok egyenesen a Vármegyéhez folyamodhatnak.

31. A melly Földes Úr vagy Tiszt, a Jobbágyokat, a Felsőséghez való folyamodásért megbünteti: szintén ugy ítéltetik meg, mint az, a ki a Jobbágyokkal kegyetlenül bánik.

32. A Jobbágyoknak minden ügyes bajos és panaszos állapotját az Uraság ingyen folytatja. E végre.

33. Meg nem engedi az Urbárium 24 páltza büntetés alatt, hogy a Jobbágyok magok közt pénzt szedjenek, vagy Collectát tsináljanak, a végett hogy titkos úton-módon panaszt tehessenek vagy az által rossz szándékjóknak kivitelét előlsegíthessék.

MÁSODIK RÉSZ.

A Fel v i g y á z á s r ó l

ELSŐ SZAKASZ.

A Végrehajtások Megnézéséről;

§. 68-

A Felvigyázásnak tárgya.

I. A Végrehajtásoknak Megnézése.

II. A Számadásoknak, ezek holnapos Kivonásinak, és a Tabelláknak a rendes időre való elkészíttetése és az Urasághoz béküldése.

§. 69.

A megnézésre fezeket szükség megtartani:

1. Az Uraság épen meg nem elégeszik azal; ha a Gazdatiszt tsak a szobából gazdálkodik; és szemeivel nem látja, mint hajtatnak végre az ő Rendeléseit.

2. Tehát a Munkásokat mindennap sorral megjárja, akárhova rendelte is őket; és akármi kedvetlen idő legyen is. És az Uraság be nem fogja venni az olyan mentséget: hiszem én megrendeltem: de a Gazda az Ispán, vagy Hajdú ellenkezőt tselekedett.

3. A külső Majorokat, és Ispánokat minden héten ugyan sárban meg kell járni: mind-

azonáltal azt, a hol valami épül, készül sat. mentül gyakrabban meglátja, annál jobb. A Szántás - vetés mi Karban van Kint? a Gazdatisztnek szemeivel látni kell.

4. Különösen utánnok nézzen a Gulyásoknak, Csikósoknak, és Birkásoknak; és ha mi orvosolni való van Legeltetésben, vagy Teleltetésben tüstént rendelést tegyen; és a dolgot ne halaszsa a Tisztulás napjára. Kivált pedig az Itatók, Kutak, és Víz, mi karbanléttét annál szorosabb kötelességének esni érje; mentül nagyobb a szárazság.

5. A mikor a Mezőn akármi ok miatt Munkások nintsenek: akkor a Magházakat, PINTZÉKET, Cséplőket, és a Vetéseket vegye szám alá.

6. Úgy szinte arra is időt szakaszzon legalább minden Holnapban egyszer, hogy a Pénztárt megszámlálja, és azt a Számadókönyvvel összevesse.

7. Ha a Levelezők a Termés folyó árráról a Tudósítást elmulatják; vagy azok felől méltán gyanakodni lehet: a közelebb eső piatzokra elmenjen. De a Vásárookra (vagy kell, vagy nem) elkotsikázni a Gazdatiszti Hivatal ellen való dolognak tartatik.

8. Végre mindazokról, a mellyeket látott, tapasztalt, Tisztulásben relatiot tegyen; és innen, a hol a dolgot minnyájan tudják, az érdemeseket az Uraságnak is minden 14 napban Körüllálásosan tudtára adja. A mellyel; pedig sijetők, azoknak 14 napot várni nem kell; és akkor, mikor megírhatja.

M Á S O D I K S Z A K A S Z .

A Számadó-könyvnek, Kivonások, és Táblák készítése, és az Urasághoz való beküldésnek idejéről és módjáról.

§. 70.

A ki magának gazdálkodik is, tartozik magát megbírálni, annyival inkább a mások helyett való Gazdálkodástermésete hozza magával, hogy a Gazdatiszt minden cselekedeteit szem, és a megítélés eleibe állítsa.

Ezen dologban a Gazdatiszt vagy egyedül forog, vagy pedig Segédjei vannak, úgymint a Pénztartó, Magtartó, Ispán, Gazda, Kultsár, és egyebek.

Mit tselekesznek ezek? az Uraság bizonyos idő szakaszonként ki vánja magának bemutatta tni: vagy a Conto currentet időről időre bevarja.

A Számadó-könyv egyszerre, és egy tso-móban bizonyoságot teszen ugyan a Gazdaságnak folyamatjárói; és így ez elég is volna a kívánt dolog előmutatására: de minthogy ez sok részekből áll, és sok kezek által vezetetik; és emiatt a dolog helyes megítélése hosszú és nehéz; az Uraság pedig az egész Gazdálkodás mivoltáról már előre is hitelesen meggyőztetni akarván, ekövetkezendő Rendeléseket teszi, a mellyeknek Végrehajtásokra való Felvígázás a Gazdatisztet szorossan nézi:

§. 71.

1. Minden Tiszt, a ki a Termést, vagy a Pénzt kötelessége szerint keze alatt tartja, (minthogy az a másé) arról számolni is tartó-

zik időről időre. Mindazáltal hogy a dologban egység és rövidség legyen.

2. Bogláron, és Atsiban rendeltetnek két fő számadók, úgymint a Pénztartó, és Magtartó; a kiknek számadó-könyveikhez mint Toldalékok (Adnexa) járulnak a Csobántzi, és Dentre!-i Ispánok, mint fíjók Pénztartók, és Magtartók holnaponként való Számodásai.

3. A Számadó könyvek minden Toldalékokkal, Bizonyításokkal, Meghagyásokkal (Commissio) Tanúságokkal (Documentum) és Menedék levelekkel (Quietantia) kísérvé minden Esztendő első napjára adattatnakbé az Uraságnak,,

h. De hogy mind az eladni való Termések, és Tenyészetek mennyiségét: mind pedig azt, mi pénz van a Tárban, vagy kiknél van kint, és mennyi? megkívánja az Uraság, hogy mind a két fő Számadókönyvekből, Holnapos-kivonások küldessenek hozzá minden Holnap utolsó napján, mindenféle Bevételek, és Kiadásokról. Különösen pedig a Pénztár Kivonása mellett az Adóssaknak és Hátramaradtaknak Névszám Laistroma is megküldessék. Hogy pedig az Uraság a nélkül, hogy a számadókönyveket felhagyassa, megtudhassa, mi volt mind a 12 Holnapban, mind egész Bévevése, mind kiadása, és mi maradt kint? mind a 12 Holnap Bévevéseiről és Kiadásairól szükséges, minden Uradalomban különösen egy egy Summás, vagy közönséges kivonást (Summarius Extractus) az Esztendő végére az Uras ágnak a számadó Tisztek által úgy elkészítve beküldeni, hogy ez a Kivonás, az egész számadó könyvekkel pontban megegyezzen.

Mihelyt a számadó-könyvek bezáratnak, hogy meg lehessen tudni, melly megrakottan, vagy üressen megyen a Pénz, és Terméstár, egy Esztendőről a másra által; és hogy valószínűsége van-e mind az, a mit a Számadó-könyvek, mint Maradékot előmutatnak: mindenek felhányatni (inventari) parantsolatnak: a miben ezeket kell megtartani:

1. A Felhányáson, vagy maga az Uraság, vagy pedig ennek Birtossai fognak megjelenni, és így a Felhányásra két személy kívántatik t. i. a számadó, és a Biztos felhányó; és a mit mennyinek találják, kinél, és mi karban? akár Pénzben, akár Adósságban, akár pedig Termésben, és Tenyészetben: felszámoltak, megméri, öszszeszámlálják, felírják, és hitelesen alólírván, egy példában az Uraságuak megküldik; más példában pedig a jövő Esztendőbéli számadás mellé megpetsételve, és alulírva, mint hiteles Tanúságot által adják.

2. Eszerint minden számadó - könyv a Felhányáson kezdődik, és ugyan azonn is végződik.

3. Egyúttal a Felhányó az Adósságoknak, Tartozásoknak, és Hátramaradásoknak szorosán végére járván, a mit veszedelemben lát: az eránt a Gazdatisztet, és Fiscalist tudósítja. A mi pedig Megvehetetlenné vált, megjegyzi: és az Uraságnak bejelenti, hogy végére járhasson: ha nem gondatlanság miatt letté ez, vagy amaz Adósság megvehetetlen. Ha az eset szerentsétlenség: azt a Számadásból ki kell hagyatni (exassignare) ne hogy vele a számadó idővel terheltethessék, haladék nélkül.

4. Ugyan így kell azon gazdasági Eszközöket, Készületeket, Házibútorokat, Edényeket, és szerszámokat s a t. darabról darabra lelbányi, és mi karban van ez, vagy amaz, feljegyezni; hogy a Gazdatiszt a Felhányás Lais-troma szerint azt, a mi a használásban elkoptott, elvásott, elszakadt, eltört: a Cselédek s egyebek keze alól a számonadásból ki hagyni meghagyhassa, (committere). Amelleyek pedig gondatlanságból, vagy hibásan elvesztek: azoknak árrát kinek kinek fizetéséből a Pénztartóval fenttartathassa,

§. 73.

Az Uraság kívánván időről-időre tudni: mennyi a Jobbágy, a Jobbágyi Erő, Tartozás, és ezeknek Adózások? azt rendeli, hogy

1. A Gazdatiszt minden Esztendő elején Januáriusban ezekről egy Tabellát készítsen, Urbariomi Tabella név alatt; és az Uraságnak a Hónap végével küldje be. Készítésére szükséges, hogy ezen Tabella egyúttal

2. Házi (Domestica Conscriptio) özszeírás is legyen, hogy belőle az Uraság ne tsak azt láthassa meg, mi a Jobbágyok Tartozása, és Adózása; hanem azt is, hány a Lélek, a dolgozó kéz, a marha, a barom, mennyi kinek kinek a birtoka, és hogy az megvan-é valósággal a Jobbágy kezén, a minek Urbáriom szerint ki kell adattatni; vagy mit zálogosított el ezekből a Jobbágy, vagy mi adósságot tsinált rá? és végre hány az iparkodó Ember ez, vagy amaz Faluban, és hány a szerentsétlen, sok gyermekes, magtalan, vagy korhely?

§. 74.

Hasonló kötelessége a Gazdatisztnek, hogy Februárius végére azon Tabellát is elkészítse, Megállított Jövedelmek (Fixi Proventus) név alatt, a mellyből az Uraság bizonyos pénzbeli Jövedelmét megítélhesse; és tudja magát a költségre nézve mihez tartani. Készítésére ezek szükségesek:

1. Ezt á Tabellát a Pénztartó is alólírja, hogy azzal ne menthesse magát, hogy nem tudta légyen mit, kitől, és mennyit kell beszédni (incassare).

2. A Tabella végére az okokat is fel kell jegyezni: miért nagyobb vagy kisebb most a Jövedelem, mint tavaly? De minthogy ezen Tabellában az összehasonlítás kedvéért a végén, a Summa után mindenkor, a múlt Esztendőről való Megállított Jövedelmek Summáját is által kell írni; azomban pedig megesik, hogy a múlt Esztendőnek kezdetétől fogya, annak végéig egy, vagy más okból, az ígért Summa nagyobbodott, vagy kevesedett; azért is a különbözésnek okát az ujj Tabellában is elől kell adni.

§.75.

Minthogy a Robot, mint Munka a Számadó-könyvekben, se mint készpénz, se mint Termés vagy Tenyészet sehol bé nem iktattathatik; azomban pedig Jövedelem, és annak hoválett fordítását tudni az Uraságnak Jussa van: ezt a Rendelést teszi, hogy

1. A Robotról minden Gazdának, Ispánnak, a ki Robotban dolgoztat, rendes számadást kell vezetni. Melly számadásban a dolgozóknak neve, tartozása, hátramaradása s a

mint Bebevés, és ennek, hol, s mikor, és mivel lett szolgálása, mint Kiadás szükségesképen elől kell számláltatni.

2. Hogy ezt a Jövedelmet az Ispánok, és Gazdák igazán, és vesztegetés nélkül fordították a Gazdaságra: a Gazdatiszt ielvigyázása alá tartozó nagy dolog.

3. Erre nézve minden Gazda, és Ispán az Ő számadása alá bízott Robotok Bevételét, és kiadását Februarius közepére elkészíteni, s a Gazdatisztnek alá írva beadni tartoznak A ki is a részes számadásokból eg szét. tsinálni, és Februarius végével az Uraságnak beadni köteles. Melly Tabella utolsó rubrikájába az is beirassék, hogy: kitsoda, hány, pénzül kifizetett Robotot szolgált, és mivel fizettetett gyalog, vagy marhas munkája napjában?

§. 76.

A Szegődség Tabellája készítése egyenesen magát a Gazdatisztet nézi, minthogy ő fogja, vagy ereszti el legalább a Cselédeket Készítésére ezek rendeltetnek:

1. A Tabellát December első Hétjében be kell már az Uraságnak a Helyben hagyás végett küldeni (pro Ratificatione).

2. Ezen Tabellát a Gazdatiszt, és a Pénzel, vagy Terméssel fizető Pénz és Magtartó tartoznak alólírva, és három példában elkészíteni. Az egyik az Uraságnál marad; a második, és harmadik pedig a számadó-könyvek mellé Tanúságul mellékeztetnek.

3. Ha mi változás esett benne a Sz. Mihály napi bejelentés után: az a Tabella végire feljegyeztessék, az alatt a szám alatt; a melly alatt a Helyben hagyás valamellyik szegődöttre nézve, megérkezett.

4. Akárminémű fizetése légyen valakinek, u. m. föld, rét, szalma, vagy robot elengedés: az pénzben mind kivetessék folyó árra szerint; és úgy iktattassék be a szentély után, afizetés rubrikájába,

§. 77«

A Gazdatiszt Iparkodásának legvilágosabb bizonyosága a Termés, és erre tett Költség közt vont Biláncz. Ezt az egész Iparkodás Bilánczát (talán lehetne Megbírálásnak nevezni magyarul) Termés Tabellának hívják, és Biláncz formába én öntöttem először, gondolom. Erről tehát az Uraság azt a rendelést teszi:

1. Az egész Termés u. m. Gabona, Széna, Bor sat hitelesen öszszeíratván, a Magtartó Keze, és Számadása alá, alólírva adassék által: de ezekből a Gazdatiszt kötelessége egy Terméstabellát készíteni; és az Uraságnak minden idén November végével beadni. Készítésére ezek szükségesek:

1. A termő Táblák, Rétek, és Szőlők állandóan egy névvel neveztesse, és hitelesen felmérve; hogy a föld hány Holdat; a Rét hány kaszást, és a Szőlő hány kapást téssen?

2. Minden nevek minden Esztendőben azon rendel írassanak egymás után, a mint először Írattak.

3. Ha valamellyik Tábla, Rét, vagy Szőlő, a tavalyi termésre nézve az idén felebb, vagy alább száll: a dolognak az oka is kitétesék a Tabella végén.

4. Hogy a Termést a Munkával, és Költséggel bilánczírozni lehessen: minden Költségeket pénzre kell változtatni; és úgy a Tábla, Holdszám, rátett munka Rubrikáji alá,

ezeknek Censusat aláírván, az egész Költséget egy Summában ki tenni. Ezen Summa után jön osztán a Termés, és ennek árra p. o.

1. A Várdombi Tábla. 700. Hold alá a Censust. a 2 fl. ment rá trágya szekér 1500. szekérét a 2 fl. annyi: Szántás első a 2 fl. Keverés a 1 fl. Vetés, és boronálás a 1 fl 30 xr. Ment rá arató a 30 xr. ennyi, — behordószekér a 1 fl. ennyi — Termett ellenben kereszt 6 o00. ígér próba szerint, 1 Köb. 8 itszét. Lehet tehát reményleni 5060 Köblöt. Innen a Cséplő-rész per 10-dik köből levonotván; marad 4000 köb 1. Ércpénzben, köblét a 2 fl-vévén 8000 fl. Summája a költségnek 5009 fl. Ezt a Termésből levonván, van nyereség fl. 3000.

2. Füzes Tábla, s a t. és így tovább,

3. Minden Termesztő Ispány, és Gazda a maga Terméséről részes Tabellát tsinálván egész árkus papirosra, ezekből a Gazdatiszt Közönségest (generális) készít, és maga is alólírja; s az Ispányokkal is alólíratja.

§. 78.

Az Uraság ugyan éppen nem akarja, hogy a Tisztek a sokféle irományok készítése miatt, a külső Gazdaságra való Felvigyázástól el vonattassanak: mindazáltal fenttartja magának, hogy a Tenyésztetésnek hasznáról, vagy káráról, vagy áltáljában, vagy pedig tsak valamellyik ágáról, szint olly rendes Bilantz készítést parantsolhasson; mint a Termésről tsak épen most mondatott. Külömben megeleégszik, ha a Gazdatiszt, a Magtartó által minden Esztendő végével, akár a Felhányás, akár pedig a Maradék (Remanentia) Tabellái-

ból a Tenyészet tavalyi, és ideji Summáját kivonatja, és beküldi.

Ugyan ez a Rendelés tartassák meg a Cséplés tabellára nézve is, annyival inkább hogy a Termés-Tabellából hitelesen meg lehet látni, mind a Termés mennyiségét, mind pedig a közönséges Próbátétel Rubrikájából meg lehetőségen megítélni, mennyi szemet kellessék az egész szalmás Termésből várni.

H A R M A D I K R É S Z .

A Rendtartásról.

§. 79.

I-ső és fő tárgya a Rendtartásnak a Pénztár (Cassa) E körül ezeket kell megtartani:

1. A Cassát minden Holnap végével, a Számadó-könyv Holnapos Kivonásával együtt az Uraság bekívánja. Kovásiból mindazáltal minthogy az igen meszsze van minden fertály Esztendő végével.

2. Minthogy a Pénztár, egyenesen a Pénztartó (Rationista) keze alatt áll: azt egyenesen maga is vigye az Urasághoz, legalább egy Hajdú, vagy Jáger kísérése alatt; és mások által ne küldje. De Menedéklevél nélkül azt még az Uraságnak magának se tartozik általadni.

3. Ilyenkor a Gazdatiszt előre Kivonást tsinálván a Pénztartóval elhíhető Tudósítást tegyen arról: a mi a jövő Holnap végével be fog küldtethetni.

U. Hogy a Gazdatiszt ígérését megtarthassa: Az Adósságokat, Tartozásokat, és Hátramaradásokat minden Héten a Tisztülésben ki-

írja a Pénztartóra (assignet). Amit ez látván, maga minden Holnapban kimenjen a Tartozások beszédésére; és Hajdúkat küldeni éppen meg nem engedtetik.

5. Különösen a Borárosoktól minden Holnapban számot vegyen az elkölt borok árváról i és a mit tőlök beveszen: azt a Borkönyvbe megnyugtatóan beírja.

6. Az Árendások után, ha tehetők: de Terméseket nem akarván elharátsolni, táguást kérnek: a Pénztartó a Gazdatiszt Meghagyása mellett, egy Holnapot, a Vevők után egy Hetet; a Jobbágyok után pedig egy fertály esztendőt a fizetés napján túl, várakozhátik. De ha ekor se fizetnek; sőt az Uraság pénzét elveszhetőnek látja: egy órát se várahozzon, hanem a dolgot a Gazdatisztnek, vagy a Fiskálisnak jelentse bé.

7. Ha mind ennyi Vigyázás mellett is megcsik; hogy valamelly adósság megvehetetlené válik mint ez a Borárosokon, Sajtosokon, Boltos, Húsáros, és Pályinka - égető Sidókkal, az Árendának nagy feltsikorítása után, gyakrabban megszokott történni: a Gazdatiszt *a.* a dologból magának azt a tanúságot vegye; hogy: Az igaz Iparkodás nem az árendának felcsigázásában; hanem a Termesztésben Tenyésztetésben, és ezeknek vigyázva való, és okos Eladásában állván; az árendát mód nélkül fel ne verje; s dologkerülő, többet ígérő, élősködő Embernek azt soha sem adja; hanem vagy Értékesnek, vagy pedig Szorgalmatosnak. *b.* A megvehetetlen adósságot hitelesen megvizsgálván, a kárt annak igaz okával együtt az Uraságnak jelentse be; és a Summát a Kihagyásra kiíratni (exassignalni) kérje.

8. Az Uraság Pénztárjából valakinek tsak egy órára is, meg nem engedtetik, hogy költsön pénz kiadattathassék. De valamint a kivétel egy részről tilalmas; úgy más részről az se lesz megengedve, hogy a Pénztartó a maga pénzét az Uraságéhoz tehesse.

9. A Gazdatiszt, vagy ahol van, a Számvevő (Exactor) kötelessége, hogy a Pénztárt minden bizonyos idő nélkül, elpetsételje; és a Számadó könyvből a Mennyiséget kihúzáván, a Cassát megszámlálja. Ennek ott van helyje, a hol a Pénztartó ereje felett rugódozván; a Pénztár eránt magát gyanússá teszi.

10. Ellenben a Pénztartó is, a mennyire lehet a Gazdatisztnek minden Vételeit a fizetéssel; és Eladásait a Bevétellel köteles bizonyossá tenni; és így a rúgott borjúk, Tinók, Meddő tehenek, és ökrük özszevételén megjelenni.

11. Ha Vevők érkeznek: a Gazdatiszt a Pénztartótól előbb (mint sem alkúba ereszkedne) a nyereségre özszevett dolgoknak mennyiben - léttét kivonni tartozik.

§. 80.

II-dik Tárgyja a Rendtartásnak, a Magház, és Gabonás, s Szénás pajtákra való Felvigyázás: a mihez ezek rendeltetnek:

1. Minden Gabonás, és Szénás pajták zár, és kerítés alatt tartassanak, és ezekbenapkölte előtt, és Nyugta után, semmi bejárás, vagy dolgozás meg ne engedtessek: a pipát pedig ide tsak bevinni is, nem hogy pipázni senkinek szabad nem lessz.

2. Az érdemesebb, vagy megtisztítható Termések mindjárt a Cséplő pajtkban a felszórás után, meg is rostáltassanak.

5. Mind a Magházban a Szembe, mind a Pajtában az Asztagokba, és hazatokba bé legyen szúrva, a mennyiségről, minémüsről, a Tábláról, és az Esztendőről a Róvás.

4. Ha a Gabona, vagy Széna kazalok beáznak, és megromlanak, a Gazdatiszt vigyázatlanságának fog tulajdonítani: De ha a Cséplők rosszul dolgoznak (pedig a Gabona szárazan, és nem szívósan van özszerakva) és a bemérés a Próbacsépléstől igen meszsze jár: a Magtartó fog róla felelni.

5. Mitsoda rendel csépeltessenek el a kazalok; és etetessék meg a szénát a Gazdatisztnek felébb, e részben kiadott Rendtartások megmondják.

6. Az Eletet nyárban minden két Héttben, és télben minden Holnapban meg kell egyszer forgattatni, a Magtartó vigyázása alatt.

7. Hogy a nagy meleg, hó, és eső kárt ne tsináljon a szemes gabonában: az ablak táblák bezárására, és kinyitására, a Magtartó Szamadónak (már ez akar Pajtamester, akar külső Ispány legyen) kötelessége vigyázni.

8. Mentől betstelenebb a Gabona annál inkább szükségesebb azt megrostáhatni. Ezen a Vevő jobban kap.

9. Soha eladni való szemes gabona nélkül a Magház ne hagyassék.

10. A Töltésekben azt a rendet kell tartani, hogy a különböző tisztaságú, és jószágú magok özsze ne kevertessenek; és ezt nem tsak a Búza, hanem a Rostaalljáról is meg kell tartani.

11. A Vonós, és Utazó marhák számára a szénát 10—12 fontos portiókba szükséges kötöztetni, és kinek kinek kiadni.

§. 81.

III-dik Tárnya a Rendtartásnak a Pintzékkal való bánás. Ehez ezek rendeltetnek:

1. A hol a Kereskedők a bort akó, és nem hordó Száma szokták venni a Pintzék. hez alkalmaztatott hordók 45 — 120. akósok tsináltassanak, és vas alá vétesenek.

2. Az ilyen hordókkal való könnyebb bánásra, bőr-szivárványok, feltöltő kádak, réz tsapok, hordó emelő grófok, hordó leeresztő bakok, felsrófolható kissebb, és nagyobb vas-abrontsok, töltikék, füles sajtárok, hát mentők s a t. tartassanak készen.

3. Azon Csárdákra, és Vendégfogadókra nézve, a mellyeket az Uradalom maga borai val szokott tartani, öt akótól fogva, tíz akós kissebb hordók tartassanak, hasonlóan vas-abrontsok alatta

4. A nagyobb boros Péntzékhez a borok, kai bánást, és nagy hordók tsinálását értő Kádárok fogadtassanak.

5. A Pintze kultsok mindenkor a Magtaronál, vagy a rendes Kultsároknál álljanak; és ezek tudta nélkül a Kádárok a Pintzékben nem járhatnak.

6. A borok két Hétben csak egyszer rendeltetnek töltögetetni; és a hány itte ilyenkor a töltögetésre felmegyen: azt a Számadó magának hitelesen bizonyíttassa. Eként a hordók megtöltögettetvén, szájjaik bépetséltetne, a mellyeket a jövő töltögetésig felbontani nem szabad.

7. Ha a borok, a hordók nem tisztogatása miatt zavarosok, és színetlen törettek; mind a Kádár mind a Számadó felellettel fognak tartozni.

8. Ha a bor a Pintzékben fogyatkozik: a Gazdatisztnek jókor jelenteni szükség.

9. Azon Csárdákat, és Vendégfogadókat, a mellyeknek a szomszéd Uraságok, vagy Birtokosok, Vetélkedő társai lehetnek, vagy az Utazóknak kezekre esnek: különösen jó borokkal kell tartani. Erre nézve két hordót kell egyszerre petsét alatt kiadni, t. i. jobbfélét, és alábbvalót, vagy drágábbat, és oltsóbbat.

10. A Számadónak kötelessége az ilyen Boráruló helyeket véletlenül gyakrabban megnézni; és végére járni, hogy a Borárosok a kiadott bort nem vesztegetik-e meg.

11. A Gazdatisztnek különös felvigyázására tartozik az, hogy a Vendég szobák tisztán, és készenn tartassanak mindenütt, a Vendégeket ne terheljék; és az Utasok számára mindenkor valami enni való is tartassák készen.

§. 82.

IV. Külömbféle rendtartások a külömbféle tárgyak körül u. m.

1. Az Uraság minden Malmaiban ezek szorosán megtartassanak.

a) Minden Malomban legyen Mása, a mellyel minden gabona nemek fontra vettetésén, a mennyiség mind a Sákokra, mind a Jegyző könyvbe felírassák; és ugyan így adasék kinek kinek a magájé a megőrlés uán kezére. Ezen végre a Felsőges Helytartó Tanáts örletés Tabellája minden Malomban rá mában foglalva a falonn függjön. Az apró falusi Malmokban pedig, a hová szítát állítani a víz nem engedvén, írást-tudó Molnárt se lehet találni: az a rend tartassák meg, hogy a mint a Sák szemmel tele, vagy félig van,

ugyan annyira lisztel megtömve adassék vissza.

b) Ha a Molnár a szemet csak megdarálja, és nem jó lisztet tsinál, vagy azt megégeteti; a kárt megfizetni köteles.

c) Mikor az Őrletés szorgos: az a sor tartassék meg, hogy legelsőben is a Katonáságé, azután a Jobbágyoké, ezek után a Külsőké, és úgy azután a Molnár maga gabonája öntessék fel.

d) A Molnárok a mennyire lehet, az Embereket az őrlés után ne várokoztassák; annyival inkább tőlök kézimunkát, Áldomást, s több illyeket ne merjenek kívánni az őrlésért, a Vámon felül.

e) A Szita pénzt a Tisztülésben kell időről-időre meghatározni.

2. A p lályinka égetők, hogy a Jobb ivókat meg ne tsalják a Gazdatiszt, mind a Szilvával, mind a Törkölyjel próbát tetessen Eskütt emberek jelenlétében; és a mi egy alvóból kijön; az vetessék Czinosurának, kinek kinek szilvájához vagy törkölyjéhez.

3. A magános gazdálkodó külső Ispánok az ő határjokban legelő Marhákra, Pintzékre, Magházaki a Gabonás, és Szénáspajtájira nézve Holnapos Számadók lóvén, a mint fellebb megrendeltetett, azt itt előadott Rendtartásoknak is alá lesznek vettetve.

4. Hogy annál könnyebben elejét lehessen venni akármely következhető kárnak: minden Tiszt kitsinytől fogva nagyig, akárhol, és akármi végett fog az Uradalomban széltjárni; mind aról, a mit lát, és tapasztal, a Tisztülésben írásbéli Jelentést tegyen. De ha a Gazdatiszt a hibát orvosolni elmulatná: az Újságnak egyenesen hírt tenni (referre) köteles.

5. A Gazdatiszted mellé adatott Pajtamesterek, Praktikánsok, és Diákok, tsak úgy reménylhetik Előmozdításokat, (promotio) ha a Számadáshoz készülők a Számadók mellett, a Mezőgazdaságra készülők pedig a Gazdatiszt mellett, az ő nékik szükséges tárgyakban szorgalmasan forgolódnak; és viseletekről az említett Tisztség az Uraságnak, ditséretes Híradást téssen.

6. Különös Rendtartás az, a Majorbéli Lovak körül, hogy a Gazda tisztség egyen öszsze a hibázó lovak helyett. 5. — 6. esztendő, győző, erős, és a mennyire lehet szép, és egészséges Kantzákat: ezeket hágattassa meg mindenj idén, az ezen végre felállított Ménekkal. Ha valamelyiknek ez által különös szép tsikója esik: az eránt az Uraságnak jelentést kell tenni. Az Uraság az ilyen sokat ígérő Csikókat meg fogja venni a Gazdaságtól.

7. Az N. N. Csirából, ha mi feleslegvaló Tiroli, vagy Üsző szaporodik: azokból legelsőbbis az Uraság Csiráját kell remontázni; és azontúl a magokat jelentő Uraságoknak szolgálni. Míg a Tehenek el nem vénülnek, de már a legjobb időnn túl vagynak: addig kell eladni, hogy a Vevő is még egykét borjút várhasson magának tőlök. Így az árját jobban megadják. A mellyek kit idén egymásután meddön maradtak: (pedig még fíjatalok, és egészségesek) azokat más Majorba kell átadni. De ha itt se találnak borjút fogni: végképen ki kell mustrálni.

8. Az N. N. Merinos birkákból, a többi Seregek újítanak meg először, azután pedig bizonyos kihirdetett napon, a feleslegvalókótyavetyére botsáttatnak.

9. Kétféle Sertéseket tenyésztetvén az Uraság, t. i. göndör, és sima szőrűeket mind a kettéléből kell minden Esztendőben az Uraság szükségére hizlalni t. i. göndör szőrűeket 6 — 6 darabot sírnak: a simákból pedig szalonnára 5 és süldőt 6 — 8 darabot sunkának; és a fel-füstölt malatzokat az Uraság számára bé kell adni.

10. A Méheh eránt azt a rendet kell megtartani, hogy minden Esztendőben háromszor kell a Kasokat megszámlálni, t. i. először tavasszal, mikor a telet kiállották. De a lép kedvéért a megnyíréssel nem kell őket háborgatni, másodszor, mikor a Rajzást elvégezik; és harmadszor, Ősz kezdetén, mikor a kasok felveretnek; és a tenyészők elrakatnak. Az N. N. nagy Méhházban 20—25 font mézet meg kell a Méhész kezén hagyni, hogy aból a fogyatkozottakat táplálhassa.

11. Mind a Marhákat, mind a Barmokat meg kell minden idén erőssen mustrálni; és a Véneket, nem egésségeseket, formátlanokat, fogatlanokat és nemtenyészeket kiverni,

12-Az Uraság Cs — i Szőlőjét, mindenkor az Igritziek szokták metszeni, és kapálni mint jó Szőlőművesek; tehát tovább is a mellett kell maradni, hogy a rász munkáért meg lehessen őket szöllítani: és 8. ákó Ürmöst minden idén itt kell az Uraság számára tsináltatni

13-Minden Táblának megnevezett Vetoji legyenek; és ha valamelyik elhal, vagy elvénül: csak akkor kell helyette másikat választani, és taníttatni. Így a hibás Vetésnek mindenkor lesz gazdája.

14. Rendért tsak Komlódon, és Lent Sz. Márián kell termesztetni, a hol a föld hozzá-

hol különösen jónak találhatik. De a Jobbágyokkal csak kóztot, szöszt, vagy szijjas magvas Rendért kell sákoknak, és ponyváknak fonatni: a szála eránt pedig, (ha igen szép) az Uraságnál kell Kérdést tenni.

15- Az Árvák pénze eránt az a Rendelés, hogy azt a Pénztartó különös Számadásba vesse. A Gazdatiszt pedig hattal száztól adjaki Kamatra. Ha nem találkozik azomban senki, a ki hatos Kamatra kivenné, vagy a Fellevőnél elegendő bátorság nem volna: az Uraság számára öttel száztól fel kell venni; és az Uraságtól a Summára Kötelezőlevelet kérni. Ha a Tisztek gondatlansága miatt az ilyen Pénz elvész: azt megtéríteni tartoznak. Ha az Árva törvényes idejét elérvén, a Pénzt kezére akarja venni, azt tartóztatni semmi módon nem kell,

16. Épületfa, Vasért, és Malomkövekért, a Gazdatiszt minden idén egyik Tisztet helybe felküldje, aki is egész esztendőre valót, a mennyire lehet, az első kézből vegyen, vagy tseréljen, a mint felebb mondatott.

17. A Sz—i Majorhoz semmi Robot nem lévén, még télben fel kell menni Felhővízre, és ott egész nyárra való Munkást fogadni, és egyúttal ez, vagy amaz, Major épületihez Téglásokat szerezni.

8. Hány öll fát kell az Uraság Házi szükségére, és hol vágatni minden idén? tudván, magát a Gazdatiszt ahoz tartsa. A nyers fával való tüzelés, mint favesztegetés, ezentúl tiltva lessz; és kinek kinek Deputát fáját is, a múlt esztendei Vágásból kell kiadni.

10. A Kastély számára való Vadakról, halról, rákról, tojásról, vajról, sajtról, lisztről s a t. meg nem kell felejtkezni.

20. Úgy szinte a szározott Liktáriomok készítése, gesztenye, és egyéb gyümölcsök beküldésére a Gazdatiszt ezennel emlékeztetik.

21. Valahol Mészárszék van: Jégvermet is kell tartani; és annak idejében jéggel megtölteni, és a Major is e nélkül sehol se legyen.

22. A könnyebb Levelezés kedvéért, minden Jóságban legyen egy gyalog Levélhordó állítva, a ki közelebről két Héttben, vagy egy Hónapban forduljon egyszer, vagy kétszer az Urasághoz: a távolvalók pedig a hozzájuk közeleső Postához tartsanak ordinarit.

23. Az éjjeli strásák, Vigyázok, tűzoltószeresek, sat. a mint felállítva vannak; rendben tartassanak; és a kémények minden fertályban separtessenek, mind a Majorban, mind a Faluban. Sőt ha nagy a szél, az egész Faluban a tüzelést addig le kell tiltani.

NEGYEDIK RÉSZ.

A Megkíméllésről.

A Megkíméllés forog:

1. A Készpénznek, az Úriszékek tartására, az Utazó Uraságokra, Kereskedőkre, és a jövőmenő Tisztek, és tselédek napos Költségekre való illendő Kiadása, a Szegődség kifizetést, és a Mesteremberek Contója.

2. A Termésnek használása az Élelemre, és Vetésre. —

3. Az Eleségnek a Munkásokra, és Deputatumokra való kiadása, és

4. Az Erőnek a munkára fordítása

5. Az Edények, Házi-eszközök, és Szerzőszámok gondviselése körül.

§. 83.

I. A Késpénzbeli Megkímélésre nézve ezek rendeltetnek:

1. Az Úriszékek tartásának a Felséges Rendelések szerint, minden fertály Esztendőben előlfordúlni kellett a nagyobb Uradalomokban; a meghívott Uraknak illendő befogadása, és tartása a Gazdatisztra, a Diurnumoknak megrendelése pedig a Fiscalisra bízatik, és a Pénztartó azokat kifizeti.

2; A mi az Uraságtól kitelik, arra költeni nem kell. Illyenek a borjú, bárány, Vad, hal, rák, bor, sat. A mi pedig a bőltsbeli szereket illeti, mint a Kaffé, Czukor, riskása, citrom, és egyebek, Contóra meghozatnak, és illyenkor a többi szükségesekre nézve, a mellyek a Gazdatisztól telnek ki ezüstben egy személyre egy napra 30—40. xr. engedtetik a Számadásbeli kitételre. így legyen a költség akkoris, a midőn maga az Uraság, ennek Attyafijai s a t. több napokig az Uradalomban megjelennek. Ide tartoznak a N. Várme gyék Kirendeltjei, vagy Küldöttjei is.

3. Egyéb esetekben minden beszálló Uraságok, Magistratualis Tisztek, Vásárra jövő szomszéd Uraságok tartására fölöstökömre ezüstben 15. xr. ebédért 1. fl, vatsoráért ugyan annyi kitétetethetik.

A megforduló Kereskedők 40. xr. bé számlálatnak: azt mindenütt megjegyzevén, hogy a bor az Urasságé mindenkor.

5. Ellenben Sz. a hol igen sokféle Vendégek megfordulnak kevesenként, de gyakrabban, és az Uraság maga innen igen távol van, a helybeli Gazdatisztnak átaljában asztalpénz rendeltetik egy esztendőre ezüstben 200 fl.

6. A fellebb említett Uraságok Cselédjeire nézve az a rendelkezés, hogy asztalpénzül minden személynek 20. xr. ezüstöt érő pénz egy napra kiadtván azok a Vendégfogadóba igazítassanak, A hol pedig ez nem volna a Gazdatiszt asztalánál esznek, a felebb kitett taxa szerint.

7. A Tisztekre nézve az az Uraság rendelkezése, hogy az Uradalom hatójában a magok fizetéséből él vén, egymásnak költsönös asztallal tartoznak; azontól pedig, a kisebb helyeken 40. a nagy Városokban pedig magok személyére 1. fi. 20. xr. ezüstöt érő költséget tehetnek egy napra.

6. A velek ilyen helyeken utazó Cselédeknek 20 — 30 xr. adattassék ki.

C). Az Uraság ide vagy oda küldendő Cselédjeinek Diurnumra napjára 20. xr.

10. A hol az Uraság maga lakik, ahozzá illendő Uraságok, és Katonatisztek, nála bejelentessen ek.

11. A Mesteremberekkel minden darabot előre megalkudott árra szerint kell készíttetni; és fertályonként kifizetni. E szerint a szabad Contóra való tsináltatás, és minden tizedik forintnak le húzása, mint haszontalanság el lessz tiltva. Az előre való alkut, ha a körülállás kívánja, minden fél esztendőbe kell változtatni; és az Uraság munkáját annak adni, a ki jutalmasabb, és jobb munkát kész tenni.

12 Minden Szegődötteknek készpénz fizetéseket a fertály végén fizeti ki a Pénztartó, és ha valaki akezére vett dolgok közül valamit gondatlansága, vagy mérgeskedése által elrontott, vagy elvesztett, annak az árrát a fizetésből megtéríti, és megtsináltatja. Ezen az o-

kon a külső Ispányok, és Gazdák a kezek alatt való Cselédek kártételeit, a Pénztartónak korán bejelenteni hotelesek. Ide szomban nem értetnek azok, a mellyek a tűzi, és egyéb tsapás, szerentsétlenség, régiség, vagy az erősebb munka, nagy teher, feldülés rossz utak s a t. miatt elromlottak, sem egyik Marhapásztor is azt megfizetni nem lessz köteles, a minek vagy lába törik, vagy a másik állal-ökleli s a t.

13- A melly Költsönözött pénz (Passivum) vagy ennek Kamatja lefizetését, vagy Koltsönnek, s Kamatjának (Activum) felvételét az Uraság valamelyik Jóságára kivetette s a melly időre megrendelte azt a Gazdatiszt a legnagyobb pontossággal a pénztartó által megtétesse a Költsönözöttet, és Kamatját a Hitelezőknek helyébe küldvén, a Költsönt pedig, vagy ennek Kamatját ha annak idejére az Adós meg nem hozná, utánna ménvén fel kell vetetni. Az ilyen eredeti Kötelező, és Menedék-leveleket az Uraság Kész pénz helyett bé fogja venni; és a Summáról a maga Menedéklevelét fogja a Pénztartónak adni.

§. 84.

II. A Termésnek Megkímélésére, amidőn az, a Marháknak eledelére, Vetésre, vagy akar-melly gazdasági szükségre fordítatik, ezek rendeltetnek:

1. Ha a Gabona nemek Eledelnek készítetvén, megőrletnek, a szitás Molnároktól, ezen Tabella szerint kell a Lisztet bekíválni

A Búza : őrlés által liszt						Rozs őrlés					
Liszt.						Liszt.					
Egy köből melly nyom						Egy köből melly nyom					
Múnd	Zsemlye	Czipó	Fekete	Korpa	Hijjánosság	Szátált Liszt	Pora	Korpa	Hijjánosság		
Font.						Font.					
75		45	9	15	3	70	54	4	10	2	
76		50	8	15	3	71	55	4	10	2	
77		52	7	15	3	72	56	4	10	2	
78		53	6	15	3	73	57	4	10	2	
79	36	17	9	14	3	74	59	3	10	2	
80	39	16	8	14	3	75	60	3	10	2	
81	42	15	7	14	3	76	62	3	9	2	
82	45	14	6	14	3	77	65	3	9	2	
83	15	26	17	9	13	3	78	65	2	9	2
84	18	26	16	8	13	3	79	66	2	9	2
85	21	26	15	7	13	3	80	68	2	8	2
86	24	26	14	6	13	3	81	69	2	8	2

Az Őszi, és Tavaszi vetésre, ha az Eszten-dő és föld jó, és a Vető lépésre hinti a magot: 1200 □ öles holdba áltáljában nem kívántatik másfél köbönél több: de ha az Ősz sáros; vagy rendkívül száraz, a legjobb földü egy holdba is bele megy két pos. köböl. Ha pedig föld igen sovány rendszerint 9/4 rozstot kíván.

§. 85.

A Zab a Vetésre, és a Lovak eledelére ezen mérték szerint fordíthatatik:

1. Egy 12. száz öles hold kíván rendszerint $\frac{1}{4}$ pos. köből zabot; sőt ha a föld igen sovány, vagy meg nem omlik, hogy jól el se lehet takarni 2 $\frac{1}{2}$ pos. köből után se lesz igen sűrű.

2. A Vendég és Majorbeli Lovaknak egy formán adattatik ki az abrak, u. m. három etetésre, vagy 24 órára 2 lóra $\frac{1}{4}$ pos. köből, és így egy hétre 7 $\frac{1}{2}$ köből. A kiadás könnyítése sere az Uraság Lovainak, mindenkor három napi abrakot, u. m. $\frac{3}{4}$ köb. kell egyszerre kiadni: de minden Kotsisnak különösziáros ládája, és az útra abrakos Sákja legyen, hogy egyik a másikat ne bánthassa. A mellyik az abrakot megiszsa, vagy eladja, mint tolvaj, testiképen büntettség. Ez a Mérték 4 Lóra duplán adattatik ki.

§. 86.

A Kukurítzából egy holdra $\frac{1}{4}$; a Hajdinából egy; Kendermagból 4, Lentse, Borsó és Bükköny (Lendek) 1. pos. Köből, kívántatik; a Lóher, Lutzerna, és Muhar magból pedig 12 kb. A Bab, ha felfolyó $\frac{1}{8}$ ha gulyos $\frac{3}{8}$ köblöt vészén fel.

Midőn a Kukuritzza, Sertés hizlálásra fordítatik a Megkímélés abban áll:

1. A hizlálni valók vagy a tarlón, vagy a rosta alljával való etetés által megfejeződén, már jó húsban legyenek.

2. Mindenkor tavalyi száraz szemes kukuritzát kell a hizlálásra fordítani.

3. A mi a Termesztőben a Sertés hizlalásról mondatott: szorosan megtartani. Így

4. A húsos Sertés 12 hét alatt, hatkőből szemmel meghízik: de ha a Sertés görhes, 16 Hetek alatt 10 köből szem után se lesz igen kövér. Az ideji Kukuritzából minden Sertés elemészt 12—15 köblöt, még meghízik, 16—20 Hetek alatt. Ez hát nem gazdaság.

§. 87.

A Széna haszonra fordításában azt a Megkímélést teheti a Gazdatiszt, hogy

1. Minden Seregkiteleltetésére bizonyos szekér, sőt mázsa számot határozhat meg előre. A mivel ha ez, vagy amaz marha (kivált ha a tél hosszú) be nem érné, azért asereget éhséggel el nem kell rontani. Ha pedig valami olykor felmaradni talál: az takarítassék meg másszorra. Az ilyen felosztást, a mint felebb mondatott, még a Rétenn kell a Behordás előtt megtenni. A felosztás azt húzza maga után, hogy a Szénáspajtákat, és Kazalokat nem gondolomra, hanem szekérszám szerint kell megtölteni, és egy Rovásra a rét nevét, marha nemét, és a szekérszámot felírván, a szénába beszúrní, s egymás után a teletetésre kiadni.

2. A Jármosökrök, Vendég, és Major lovak etetésére a szériát Portziókra kötözve, adassaki, az Ispányokkal, Gazdákkal, és Pajtabírókkal.

3. Ezen Sarkalatok szerint két dolgozó, vagy futosó Ló táplálására ló. szekér széna rendeltetik, a mellyek közzül mindenik 7 mázsát nyomván egy portio szénának kell lenni 15 fontnak, és két portionak 30 fontnak. Ezt két dolgozó Ló háromszori etetésre 24. óra alatt

meg is eszi: mert időközben is tsak kell neki ollykor egy két villahegyet vetni. Ha az abrak két annyi szetskával kevertetik: elég két lónak 24 órára 24 font széna: és ez mint gazdaságos dolog minden Majorba-bévitessék. így két lóra 12 hét mázsás szekér széna elegendő.

4. A jármos-ökrök hat holnapig esznek szénát, napjában ugyan háromszor, de majd kétannyt, mint a Lovak, és így a Lovakkal egyforma szekérszámot emésztnek meg, noha kevesebb időig vannak szénán.

5. A Gulyabeli marha minden egyjére téli eledelül, legalább két 7 mázsát nyomó szekérszénát és ugyan annyi búza, vagy tavasz szalmát kell számlálni.

6. A fejős, vagy Csira tehenek, négy szekér szénát vagy sarrjút könnyen elemésztnek, és ha hasznokat akarjuk venni, soványabb tartásra nem is lehet őket szorítani. AGöbolyöhörök a Csirával egyforma szekér számot megesznek, és így két szekér szénát, és annyi sarrjut. A Szénával való hizlalás után az Ökör fontosabb, és nem apadó húsú. A darálttól a marha hamar hízik, de hamar is apad. A darabból a széna mellé, egy E etésre hat ittét kell kiadni. Mentől jobb a darált: az Ökör annál hamarabb hízik; és így fele szénával és sarrjával kihízik. A rosta allyja, Zab, és otsúval való hizlalás hoszsú, széna emésztő, és így semmi nyereség nints általok: jobb is vélek a Sertéseket tengetni, mikor a makk elfogyott.

7. Hogy 100 birka 6 szekér szénával kiteleljen, tsak ritkán, és akor esik meg, mikor télen is kijárhat nagy részint. Erre nézve, ha a tél kemény, havas, és hoszsú, 100-ra 8 szekeret bátran lehet kiadni.

III. Az eleséget is szükség megkímélni. Ele-
ségnek tartatik a Kenyér, Liszt, Kása, da-
ra, lentse, borsó, bab, Káposzta, savanyú
iépa, füstölt, és friss hús, szalonna, háj,
olvasztott zsír, Vaj, Só, etzet s a t.

1. Ha a Munkás főtt ételt kétszer eszik
napjában: két font kenyérral beéri. Az Asz-
szony aratók, gyűjtők s a t. ketten három
fontot nem esznek meg átaljában. A Rabok is
napjában két font kenyeret kapnak: de mi-
kor hevernek, vagy Férjfi és Aszszony kevered-
ve vannak, rendszerint egy személyre 1 1/2
fontot kell számlálni.

2. Egy 75 fontos rozsból, a megszitálás,
és malomvám után marad 60 lb Liszt. Ehez,
hogy Kenyér legyen, kell 24 lb, vagy 20 itte
víz, és $\frac{3}{4}$ vagy egy font só; és ád, a mint
a rozs, vagy szitálás van: 10 nyoltzfontos
kenyeret. Ezen két számszerből megtudhatja
a Gazdatiszt, hogy ennyi, vagy annyi arató-
nak, ennyi napra hány font kenyér kell; s
hány köből rozstot szükség megőrletni?

3. Két font lisztből leves étel lesz annyi,
hogy vele három Munkás egy évsre beéri. Ha
pedig száraz tészta ételt akarunk néki adni: min-
den egy Munkásra egy font lisztet kell kiadni.

4. Három munkás jól lakik 2 itte Főze-
lékkel egyszer; de Estvére ismét ennyi kell,
és így egész napra, három emberre, négy itte.

5. Tíz ember Főzelékje megszírozásához
egy ételre felmegyen egy font kövér szalonna;
sovány pedig 1 1/2 font, olvasztott sár vagy
vaj 16 lóth, vagy fél font.

6. Három Munkásnak adatik egy ételre egy font nyers marhahús: de ha tsontos: öt fertály font: füstölt, vagy besózott hús pedig tsak 1 lb.

7. A Levesbe kell liszt, Káposzta, répa, vagy akármí főzelék, u. m. Lentse borsó s a t. minden egy font húshoz, vagy három emberre 1 ½ ittze.

8. Egy ember egyféle étele megsózásához kell egy lóth só.

9. Tíz ember ételéhez egyszerre, elég egy ittze erős etzet; gyengébb pedig 1 ½ ittze.

10. A Szekerek, és Kotsik kenésére többféle szerek vagynak u. m. Kalamúsz, Olajseprő, háj, s a t. A hol a hájazás van egy vagy másokból bevéve, ezen két Cynosúrát meglehet tartani:

1. Két Lószerszám tavasszal, és ősszel való megkenésére, 3 lb háj a tapasztalás szerint elegendő: kétszeri megpuhítására pedig nyárban, egy meszsely etzet, és fél font hájj mindenkor.

2. A dolgozó szekereket, és futosó Kotsikat minden Holnapban meg kell egyszer legalább kenetni. A kik minden 14. napban megkenetik: hájjat többet adnak ki: de a Vasban, Kováts, és Kerekgyártó munkában megnyerik. A hol tehát nem heverő lovak, vagy ökrök tartatnak: az utolsó praxist követik: és 24. megkenésre egy dolgozó szekérhez 24 font hájjat számlálnak. A kisebb Gazdák harmad részszel beérik.

11. A Cselédnek, széna, gabona, ésborhordáskor. Úr, és újj esztendő napján, és a három sátoros Innepekben, mindeniknek egy napra egy ittze bor adassák áldomásul, és így Esztendőt által egy fertály akó.

12. A Só egy legdrágább eleség. Azért is azt, ahol csak lehet megkímélni, elmulatni nem kell. A megkíméllés így vagyon a Marhákra nézve:

a) A hol a Mező széksós: ott csak télben, és így felényi só se kívántatik.

b) A Szarvas marha a sózás által nagyobb testű; a nélkül pedig hitvány: Tehát akár mit mondjanak az újjab Gazdák: a sót a marháktól, és barmoktól el nem kell fogni.

c) Mentől esősebb az idő, és kövérebb a legelő: annál gyakrabban kell sózni,

d) A Jármos és Göboly ökörnek, és a fejős Csirának minden egy, két, vagy a mint az idő száraz, vagy a fű ösztövé, három hétben kell egyszer kősót eleibe tenni a nyalásra, és így esztendőt által 20 fontot egynek, A Gulyabeli Marhára pedig, 8. font rendel-
tetik.

e) A Birkákat mentől jobbfélék: annál kevesebbet, sőt épen nem akarják némellyel sózni, de ki kell adni minden 100. darabra 1½, sőt az igen nedves, és füves esztendőben 2. mázsát, önként értvén, hogy a hol a föld székes: a sózásra leginkább télben van szükség csak.

f) A Lovakra 6 font só, csak az Istállóban elég: de ha azok fűvön legelnek 8-10 fontot elnyalnak. Némellyek épen nem sózák őket: de a vályog, és tapasztott Istállók falát kirágyják.

g) A hízó Sertéseknek sós vizet szokás minden héten adni, egynek az italában 4 lóth sót olvasztván fel: és így 16. hét alatt két fontot. Ugyan annyit adnak a fűvellőnek is egy nyáron. A makkolóknak pedig só helyett, egy egy öszszemarok szitált hamu kevertetik

italodba minden hét hétben egyszer, és ez egész aratásig is folytattassék a torok-gyík ellen ha a Sertések a makk után még Júniusban is sírosak.

§. 89.

IV. A Robotos-erőt a Gazdaságra a legnagyobb megkíméléssel kell fordítani. Melly dologban ez az Uraság rendelése:

1. A mennyire lehet, minden felesleg való Haszonvételeket, Kaszásokért, és Aratókért kell egész Helységeinek kiadni; és így ezáltal a Robotot szaporítani. A kézimunka soha se szegényíti úgy el a Mezei-embert, mint a Pénzfizetés.

2. Ha el lehet kerülni, a Cséplőket kaszásokat, Aratókat, Árokmetszőket, Téglá, és Vályogvetőket, Nyomtatókat s a t. nem kell úgy fogadni, hogy az Uraság adjon nekik tartást. Legfelebb is tsak száraz étel köbölt kell nekik ajánlani. Ha pedig éppen nem lehet: az elébbi Cynosúrák szerint kell lisztet, zsít, sót, főzeléket kiadni, és magok süssenek es főzzenek magoknak.

3. A Robot számot mind a föld, mind a Termés nagyságához kell alkalmaztatni, Egy robotos eke, ritka, vagy homokos földben megparragol, és mégis forgat egy 1200. öles holdat: de a füves, igen száraz, vagy májjas agyagban $\frac{3}{4}$ holdnál napjában többre nem mehet. Vetéskor is Őszszel, a midőn a napok már négy órával rövidebbek; és keskenyebbet is kell az ekével fogatni, mint más-szor: egy Jobbágy eke holdnak felelhet meg betsületesen.

6. Öt holdnál többet hét ló egy nap nehezen boronálhat meg, és hét ökör négynél: és ez nem szaporaság a földművelésben.

5. Egy erős és jó Magvető 15 holdat egy nap elvet; a rövid lábú, és gyenge, vagy lomha ember 10 et.

6. Egy holdat hat robotos Arató, és egy kéveköző egy nap feltakarít: és ez jó négy képesnek nem is elég.

7. A mennyi Haszás megyen valamely rétre, ugyan Gyűjtőt is annyit kell számlálni; sőt ha az idő hűs, nedves, vagy esős, Gyűjtő két annyi felmegyen, mint Kaszás.

8. Egy hold Kukuritzát, ha a fészkekbe trágyát nem kell öntözni, 4 ember elrak: de ha kell, hat gyenge robotost szükség egy Holdhoz állítani.

6. A Kukuritzza porhálásban 6—8 robotost felveszen egy Hold: de Töltő hat elvégez egy Holdat.

10. Egy hold Kolompárt elrak 4 robotos, és megporhálja meg is tölti 8.

11. Egy hold agyagos, perjés, vagy köves szőlőt kitakar, vagy kinyit 10-12 Robotos; megkapálya pedig másodszor, és harmadszor, hat erős, vagy nyoltz gyenge Munkás; és felkötözi hat asszony, másodszor pedig, ha a vesszőt tördelni is kell, 5 személynek van estig dolga. A homokos, és ritka földű egy hold szőlőt, vagy ha a tél száraz fagyja megtörte az agyagot, hat ember rendszerint bekapálja. Ha pedig a Szőlőhegy egy két órányira fekszik: mindenféle munka két munkással többet felvészen.

12. Egy hold szőlő megmetzésére, ha közel van, és az elfagyott tőkét nem kell metélni, tisztogatni 8. ember elég: de ha a

Hegy raeszze is fan, kopátsolni is kell: egy Hold 10-12 Robotost felvészen metszéskor.

§. 90.

A mondattakon felül még sok olyan dolgok vannak a Gazdaság körül, a mellyeket ha a Gazdatiszt képesen, és praxis, vagy Cynosúrák szerint használ, vagy fordít a Gazdaságra: általok sok Költség megkíméltetvén, a Jövedelem észrerehetőképen nevededik; és ha elmulatja, vagy tselekedetét megnem gondolja: az Uraság erántok méltó Kérdést támaszthat, p. o.

1. A jó föld, a jó művelés, és jó idő által hold szerint általjában 6 — 8 sőt 12 olyan kereszt búzát szokott teremni, a melly 18 kévével számlálva egy köből szemet szokott teremni. A rozs 4—5—7 két köblös keresztet. A Zab, ha esője jár; 5 — 6 három köblöt fizető keresztet; az őszi Árpa egy mag után 12. sőt 24 etád. A Kukuritzza egy holdon 20—25 30 köből fejet terem. Két köből fejes pedig, egy köből szemet ad s a t. Hamar az Uraság azt látja, hogy a föld jó, Csapás nem volt, és az Esztendő is középszerű; még is a termés olyan kicsiny hogy az a Cynosúrához ingyen még csak nem is közelít, bizonyosan elhiteti magával, hogy a Gazdatiszt a Földművelésben tetemesen hibázott.

2. Sok helyen a Termés keresztszámra jó: de az üszög, konkoly, Vadborsó, azt használhatatlenné tette. Illyen helyen a Gazda a Mag megválasztása körül, nem volt hiba nélkül.

3. Ha a Kukuritzza hold szerint 10 köblöt sem ad; és az is éretlen, vagy üres: azt mutatja (ha másként semmi Csapás nem érte) hogy későn vetették, sárosán töltötték, rossz mag

vettetett, vagy a föld roszzúl volt szántva, és sovány, a mit a Kukuritzza nem szeret.

4. A Kender, Len, és egyéb Tavaszzi vetés hibás volta azt mutatja (a Csapást kivéven) hogy vagy hozzá nem iűő föld volt választva, illendően megnövelve, vagy a mag lubázot, vagy elázott, s a t. A Kender, és Len körül való Cynosúrák a Termesztőben előadva vannak a jó Esztendőből, és jómívelésből véve. Mert meg kell vallani, hogy a mi Tavaszunk öt esztendőben tsak egyszer olyan kedvező, hogy benne minden Vetemény díszlik. Innen több a Középszerű Esztendő, mint akövé, vagy mostoha. Azért is a Búza 6 esztendőben, a Rozs 4 ben, a Zab és Kender háromban, a Kukuritzza, és Méz ötben, a Makk hatban, a Bor pedig épen 10 ben szokott egyszer rendkívül jó lenni.

5. Ott is a Gazdatiszt a hibás: mikor Csapás nintsen; még sints, sem elég, sem jó szénája. Sokszor az korán van kaszálva; de többször későn, legtöbbször pedig későn vagy nyersen behordva; roszzul öszszerakva, fedetlen hagyva, s öszszerothadva. Így vádolja a kitsírzett Gabona kazal (ha valami Csapás nem jött közbe) az öszszerothadt kukuritzza a Górékban, és a megsisikedés a Magházban, vagy a Kazalban is a Gazdatisztet.

6. A szilva, ha édes, és megérett; és az jftgető értelmes, s a Kazán jó: 8. akó után ad 1 akót: de ha éretlen, savanyú, mint a hideg esztendőben megesik: 11 —12 akóból lesz egy akó Láng. A borseprővel, s törköly jel szintígy Van a dolog. A jó esztendőbeli seprő, és törköly 10 után ad 1 akót. Mikor a szőlő savanyú, és éretlen: 11 akóból lesz egy akó. A hol húsos a szőlő, mint

Hegyallyján, s egyebütt is, és az esztendő he-
rmeny bort hozott: legtöbb a láng; és 8 akó
Seprő ad 1 akót, és 10 akó kisajtolt törköly is
egyed. A leves törköly, egyezik a jó Seprő-
vel.

7. Egy vén Méhkas ad rendszerint két font
lépet. Öt font friss, és fiatal lép, két és fél
font viasszat. A Vén lépből 6 font ad ennyit.
Hat font jó lépért ad a Bábos egy font Asz-
tali-gyertyát közönségesen.

8. A fagyúbol hány font gyertya lessz:
és a gyertya hány óráig tart égve, a Gazdasz-
szonyban elől van adva.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A Gondviselésről.

§. 91.

A Megkímélés után következik a Gond-
viselés. Ennek tárgyai a Gabona, Vetés, Szé-
na, Zsúp, Épületek, Kerítések, Házi búto-
rok, Eszközök Szerszámok, Kályhák, Ablak-
ok, Szekerek, Kotsik, Talyitskák, Bordélyok,
Szának, Ságlyák, szekér oldalak, nyújtók, boro-
nák sat. Ezek igen sokba kerülnek az Uraság-
nak minden idén de nem annyira azért, hogy
az idő és erő elemésztí őket; hanem többnyire,
és több helyeken azért, hogy illendő gondvi-
selés alatt nintsenek. Azért ezen tekintetből
ezek rendeltetnek:

1. A Gazdatiszt felvigyazása alá vettetnek
a Vetések átaljában; és rossz néven fogja az
Uraság venni; ha a nemvigyáztatást észrevé-
vén a Legeltetők: azt legázolják, s leéte-
tik, vagy pedig a víz elnyomja (holott sok helyen,
és sokszor tsak kitsiny árkon is el lehetne,

kivált a hóvizet ereszteni) vagy a Szekerések elvágatják, a sántzokon keresztülkasúl járnak; minthogy azok bedüledeztek.

A nem gyomlálás a legdrágább Magot is megvesztegeti; és a Rozs a Búzá, Hét-szeressé; és a Konkoly, s Vadótz a Rozsot szemétté tsinilju. Az ilyen Gondnemviselés Szinttnnyi Kárt teszen; mint a mostoha esztendő.

3. A Réteken öt hat Keresztutak vagynak sok helyen; holott rendes útnak nem kelle-ne rajtok lenni. A Metszéseken a hidak el-kórhodtak, az árkok be vannak vágva; e miatt ezeken járnak az emberek, s ágakkal tele-hányják. Innen a Metszésekre tett nagy költ-ség harmadik idén már hijjában elveszett. Sok Gazdatiszt az ilyenekre való gondoskodást nem is tartja köteleességének. Soha tuskébb Réteket, s bozdásabb földeket nem lát az ember, mint az Uraság Rétjein, és Táblái-ban. Miért? azért, mert ez kitsinység. Hogy tehát az Uraság ne vádoltathassék, hanem a Gazdatiszt Kérdőre vonattathassék; ezennel az illy károknak elfordítására szükséges Napszám, és Költség megengedtetik.

A záporos esztendők, hó, hirtelen ol-vadások, veszedelmes Vízmosásokat kezdenek a Szöllőkben, és partos Szántó földekben: de ez kitsinységnek tartatván, kevés esztendők múlva az Uraságnak fog tőle a feje fájni. A Gazdatiszt sokkal kisebbnek tartsa magát a Római Prétornál, és a kitsinységek eránt is tartozik gondoskodni.

5. Az Uraság Szőlőji rendszerint a Hegye-ken legsoványabbak (pedig lehetne mind á Szőlő tetején, mind az allyján, gyepföldet öl-számra özszerakatni, és mikor megérett a Sző-

lőbe, trágya helyett használni) legperesebbek és pusztábbak. Miért? Azért mert velek nem gondolnak. A Vintzellérekre bízzák az egész Szőlőművelést, a Bújtást, és senki se néz munkáltatások után. Sok helyen pedig a Haidú a legokosabb és vigyázóbb Metszető, és kapáltató. A Veszsző meghagyatásnak a pusztá foltokhoz, a döntésnek, és az oltásnak híre sints a Szőlőben: de a számadásban ugyan kivan ám rakva, hány ember kapált, s a t. és mi fizettetett nekik?

6. Ha a Pajtában megyen az Uraság: ráakad a Csáky szalmájára, Húsz esztendő szalmakazal is itt van ősze rohadva, és 40 esztendő törek, ritka nagy Majorban nem találkozik, holott mérsékelt árron meg is vennék, és a Szántóföldekre is lehetne használni még az Alföldön is, s vele meggyújtva trágyáznai, s a t. ilyenek.

7. Sok Majorokban, ha egyszer a Gabona és Szénakazalok felhányattak, és a Mag, vagy Terméstartónak Számadása alá adattak: a Gazdatiszt nem is tartja többé azokat a Felvigyázásra méltónak. Lássá a Magtartó hogy jön ki velek. Ez a Gondviselés ellen való tselekedct. A Magtartónak nints a Robot a kezén sok helyen, és nem fedheti a berothadott fedeleket. Jelenti; de ez nem használ sok helyen. A Magtartó, mint Kisbűnös meglakol többnyire, és a nagyobb bűnös vereti gyakran vasra. Ez az Uraság többé meg nem engedi; és a kárért a Gazdatisztet vonja Kérdőre, mint Felvigyázót. Ha pedig a Magtartó egy úttal Gazda is, és még-is elromlik ez vagy amaz: kettősen fog lakolni.

8. Az Épületeknek fedele, vakolása, kerítése, kályhák, ablakok s a t. szintígy a Gaz-

datiszt fő gondviselése alá tartozván a szükséges Újításokat, Kiigazításokat, és Foldozásokat el nem kell mulatni; és az Árendásokat is, ha Kiigazítás-procentót nem ígértek, rá kell szorítani.

9. A Gazdasághoz tartozó kotsik, szeke-
rek; talyitskák, kordélyok, ekék boronák, ol-
daluk, hogy az ég alatt gondviselés, és fedél
nélkül az udvaron szanaszélts hevernek, s el-
pusztulnak? a Gazdatisztnak nem szolgál be-
tsületjére.

10. A Lószerszámok a legdrágábbak: még
is legroszszabb gondviselés alatt vagynak sok
helyen. A Kotsisok értetlen foldozásánál töb-
bet ér, ha azok azt tisztítják, s annak idejében
megkenik. A foldoztatás drágább az Újve-
vésnél.

11. A Magtartó akarmint igyekezzen gon-
ját viselni a Számadás alá adatott vizes Ruko-
ritzának, nem lehet: az össze fog fülledni, rot-
hadni, ha vizesen; és penészedni, ha éretlen;
vagy meg nem válogatva öntette, s hordatta
rakásra a Gazdatiszt. Mi haszna az ilyen Ter-
mesztésnek?

12. Valóban, hogy itt érzékenyebbek az
Uraság Rendelése nem tsuda: a volna inkább
tsuda, ha mindenét veszendőre, s gondvise-
letlenségre kitenné.

HATODIK RÉSZ

A Számadásról.

A gondos Gazda, ha szinte a maga részire gaz-
dálkodik is: minden esztendő végével szá-
mot vet magával, hogy megtudhassa; ha Ér-
tékje öregbedette, vagy fogyott; annyival

inkább kötelesek pedig ezt azok tselekedni; a kik a Földes Urak tisztiben járván. azoknak, az önnön Cselekedeteikről törvényesen felelni tartoznak.

§. 92.

A Gazdaságban két fő tárgyról szükség szoros számot adni, t. i. 1. A Bevett, és Kiadott Pénzről. 2. A Termésről, és Tenyészetről. A ki a Pénzről számol Pénztartónak, a ki pedig a termést, és tenyészetet betakarítja és kiadja: magyarul Magtartónak neveztetetik; ha az a ki a Birtokosnak tisztit viseli, Tisztartónak régtől fogva helyesen mondattatik.

§. 93.

A Számadásra főképen ezek kívántainak, hogy az

1. Együgyű
2. Helyes, és
5. Hiteles legyen,

I. Együgyűsége a Számadásnak abban áll, ha a könyv az ő formájára nézve úgy van alkotva, hogy a beírás kevés időt foglal el, benne semmi haszontalan Rubrikák, Combinationók, és Rilansok nintsenek, a mellyek a Gazdasághoz, de nem a Számadó könyvhöz tartoznak. Így a Bevéések, és Kiadások sorján az Uraság, vagy a Számvevő akadék nélkül és folytában mehet. Ha a Számadókönyvek kinyomva, és meghúzva vannak: sokkal könnyebbek, mintha tollal idővesztéssel, és még is hibásan készítettnek. Bár a Nyomók készen árúlnák, mint az Ábécét!

II. Helyes a Számadás, ha abban minden Állítás azzal a számmal, rendel, forral, és

mértékkel béíratik egymás után; a mint a Bevevés és Kiadás napról napra megtörtént.

II. Hitelesnek tartatik a Számadás, ha minden Állítás azon személyek által készült Meghagyásokkal (Commissio) Ráírásokkal (Assignatio) Megesmérésekkel (Recognitio) és Menedéklevelekkel (Quietantia) erősítetik meg, a kikben az Uraságnak egész bizodalma lévén, a Bizonyítása megkerestettek.

§. 94.

Illyen együgyű, helyes, és hiteles Számadás formája, az úgy nevezett Cameralis Számadás formája; a mellyel aHázában, a mennyire tudhatom, vagy egész kiterjedésben élnek » Birtokosok; vagy tsak annak egyik, vagy másik részével.

Némellyek tsak Diariumot vezetnek, és ennek minden Állítást (Positio) Tanúságokkal kívánják megerősíteni; és mint Számadást, az Esztendő végével bekíválni. A mi a Valóságot illeti: ez a mód papirost, és irkálást sokat megkímél egy részről és legbizonyosabb Számadás neme: de más részről az Uraságot terheli egy, vagy több Személyeknek a végett fizetésével, hogy a Diáriumokból formás Számadókönyvet is készítsenek. A mi nélkül sem az Uraság, sem a Számadó nem tudhatja egy Summában: mi volt a Bevevés, és Kiadás? ez vagy amaz Esztendőben. Ezt a számadás módját folytattatta a maga Uradalmiban Gróf Festetics Pál a Fels. Kamara Elölülője.

Mssok minden Diárium, vagy Sfrazza nélkül a Fő számadó könyvvel éltek (Samtbuch) és ma is igen sok helyenn élnek, és ezt Manuálisnak nevezik. Ez a Könyv titulusokra van

felosztva, és minden egy Nemre tartozó Tárgyak egymás után, a mint a Bevevésben vagy Kiadásban napjában előfordulnak, a magok tulajdon Titulussok alá iratnak egy munkával, ú. m. a Bor Bevevés, és Kiadás a Bor, a Búza pedig, és a többi, a Búza titulus alá iratik, Állításonként (Positio) ha húszszor fordul is elől egy nap. Ez a Manuális a Számadónál marad örökre a maga védelmére.

De hogy a birtokos legfelebb minden Holnapban megtudhassa: Mi fordult elől, mennyiben, és hányszor a Bevevésben, és Kiadásban: azt kívánja, hogy mind a Pénz, mind a Magtartó a maga úgy nevezett Mánualisából minden Holnap végére készítsen kivonást (Extractus) minden megesett Bévevésről, és kiadásról; és azt hiteles Tanúságokkal megerősítve, minden Hónapban; és így Esztendő alatt 12-szer küldjébe a Számvevőnek (Rationum Exactor) vagy magának az Uraságnak.

Ez a mód látnivaló, hogy annyit teszen, mint a minden Holnapi Bevevésről, és Kiadásról. hitelesen szoros számot adni. A Kis-Sebb Jóságokban ez a mód valóban jó: de az Uradalmakban igen terhes, mind a Számadóra, mind a Számvevőre nézve.

Ezen Számadás módját találtam Keszthelyen 1792-ben, a midőn Directori Hivatalomat elkezdtem. Megrettenvén az öszszegyűlött Hónapos számadások csomóján: a forma szerint való Kamarai számadásmódjához kellett nyúlni: és azt magyar nyelven a felhányásokkal, a Termés és Tenyésztetés különös bilántsával, a Cséplés, és egyéb Controleriák Tabellájával, főképen pedig a Commissiók Protocolluinával, mint az Igazi számadás meg annyi Talpköveivel megerősítve szükség volt kidol-

gozni, és a Hónapos, vagy Extractualis számadás helyett a fő számadó könyv szerint, Esztendőszámadást bevinni.

§. 95

Hogy a Kamarai Számadás formáját, és vezetése módját itt előladjam nem lehet; de nemis szükség, minekutánna azt, a mit én felállítottam, Keszthelyen, a nélkül hogy tsak megemlíttette volna is: ki ökrein szántott? Csondor János közrebotsátotta, és engem megelőzött.

Megelégszem tehát azzal, hogy ezen Kamarai Számadás módjára, maga a Számadás leikéből, és nemannali rnechanismussá ól mérítve némelly Világosításokat adok; hogy a Birtokosok a Kamarai Számadások belső mivoltát értvén, annak hasznos, és könnyű voltától a Kalmári Scrittura Doppia által magokat elvonattatni ne engedjék.

§. 96.

A Kamarai Számadás a Scrittura Doppia-
val megegyezik ezekben:

1. A Kamarai Számadásban is tartatik, mint a Scrittura Doppiaiban Strazza (Signatura) Jegyzőkönyv. Egy a nagyobb Uradalmakban, és Kereskedő Házakban elmaradhatatlan könyv.

Valami naponként a két Számadók kezén Pénzben, Termésben, Tenyészetben, és Mívben, és a hányszor keresztül megy az a Strazába mindannyiszor, Mérték, font, és szám szerint azonnal beíratik.

Ha valami okon, valamellyik Állítás (Positio) változtatást kíván: azt nem kivakarni; hanem olvasható módon keresztülhúzni, és vagy elhagyni, vagy megjobbítva újra beírni

szükséges. Ez a Jegyzőkönyv Talpköve a Kamarai Fő Számadókönyvnek, és a Kereskedőknél a Napikönyvnek (Diarium).

2. Második könyve a Számadónak a Napikönyv (Diarium) ez a Strazzától abban hülombözik, hogy abba minden estve a Strazzából a Számadó mindent áltír: de öszvehúzza úgy: hogy ha p. o. Búza 13 szor találtatik a Strazzában bevéve, vagy kiadva: azt a számadó mint egész napi Be, s kimérést egy summában, és egy számatat írja be a Napi könyvbe. Innen világos az

a) A kis Jóságokban, és az apró Kereskedésben a Strazzára nints szükség.

b) A nagy Uradalmokban ellenben a Napikönyv elmaradhat: mert azon egy fáradtsággal a Számadó az öszszehúzott Summákat, a Fő Számadó könyvbe is nemek, és nevek szerint, tulajdon Titulussaik alá beírhatja.

c) A Kereskedőknél a Diarium szükséges: mert ők Állításaikat, minthogy magoknak tulajdon Számadóji; és a magok Cselekedeteiket vezetik Számadásban; magol at m ghívén, semmi Documentumokkal nem élnek De a Gazdatisztek realiter, és a másét tartozván számonadni: a Diariumnak semmi hasznát se vehetik: Miért? Azért mert a Strazzában, innen a Diariumba, onnan pedig a Fő Számadókönyvbe pusztá Altírás által nem bizonyíthat a távollévő Birtokosok előtt. A Kereskedő előtt bizonyítja mindennap az ő tulajdon tselekedetét a Diarium. Más e szerint a Számadó, más a Számtartó is (Buchhalter) A Számtartó tsak számot tart a' Mennyiről: de számot nem ád; és így tsak írásban foglalja a Kereskedő tettei. De a Gazdasági Számadó a távollévő más Vagyonyját vezet-

vén, Bizonyások, és Tanúságok nélkül sem. mit se bizonyíthat; ha tetteit százszor, és száz könyvbe beírja is.

d) Ha tehát a gazdasági Számadás a Bebizonyításon áll, és tartozik állani, mint Talpkövön: látnivaló, hogy a Strazza mellett Diariumot is vezetni haszontalan fáradság, és igazán mondván veszedelmes, a mennyiben alkalmatosságot nyújt a Számadónak arra, hogy a maga Állításait az Uraság kárára Zavarba hozhassa.

3. Harmadk, vagy helyesebben szólván, második könyv a Fő - Számadókönyv. Ez a Kereskedőnek is megvan a Scrittura Doppiában. E be a Számadó minden Héten, vagy legfelebb minden Hónapban általírja mind azt, a mi a Strazzában, vagy Diariumba (a melyiket vezet) beírva találhatik, Állításonként, vagy öszszehúzva Szám szerint.

4. Van a Kamarai Számadásnak, szintűgy, mint a Kereskedők Scrittura Doppiájának Hónapos kivonása is. Ha a Birtokos bizonyos lehetne a felől, hogy a Számadó nem rest, vagy gondatlan: erre a Gazdasági Számadásban semmi szükség sem volna, vagy legalább tsak bébe-korban kívánná azt be mint a Kereskedők tsak olykor, és azt is tsak távollévő Társoknak (Compagnon) kedvéért készítik a Conto Courantot.

5. Megegyezik a Kamarai Számadás a Scrittura Doppiával főképen abban, hogy minden Esztendő végevei a Pénztár, és Magház effectivus Statusa szintűgy felhánytattik, mint a Kereskedők a Cassát kiborítják (Die Casse Stürben) és a Magazinokat Szám, Mérték, és font szerint, és az Eszközöket is (bár tsak egy lakatból álljon is az) felhányják (inventant).

A mit a Kereskedők Magazinnak, vagy Maaren Lagernek hívnak: az a Kamarai Számadás elején, és végén Remanentiának vagy Fundas Instructusnak mondatok. A melly Kereskedő a Felhányást elmúlatja: az nem tudja hányadán, vagy mitsoda lábonn áll Értelje. Ha a Birtokos, vagy ennek Gazdatisztje a Jóságot úgy megerőtleníti, hogy aban az Esztendő végén, kevés Felhányásra való találatok; vagy a mi a Számadókönyvben meglenni állítatik is; de valósággal nints meg: a jövő Esztendőben megfűljed: a Számadó pedig vagy elkergettetik, vagy letartóztatatik.

A Felhányásnak rossz karban, vagy épen nem létele tselekszi azt, hogy sok Birtokos az Eladó Tisztet jó Gazdának, és Követőjét, a kire épen semmisse maradt eladni való: élehetetlennek tartja.

6. Még aban is megegyezik a Kamarai Számadás a Scrittura Doppiával, hogy mind a kettőnek van, még pedig kétféle Bilántzja: t. i. Részes (Particularis) és közkiterjed-sű (Generális) Részes Bilántz, a Termés Tabela, Borárulás, és Tenyészet esztendei Előmutatása minden ezekre tett költségekkel, és bejött hasznokkal fontba vetve. A midőn pedig a Gazdaságra tett egész Költség a Jövedelemmel öszszeméretik: az Közkiterjedésű Bilántznak, vagy Jövedelem, s Gazdasági Tükörnek nevezetik.

Ez az öszszemérés megmutatja: Mi jött-bé általán fogva Termésben, Tenyészetben, Mívben, Eszközökben, Szerszámokban, Pénzben? Mi mentki ezekből Esztendő alatt? Mi marad a Jövőre? Mivel volt ez az Esztendő jobb, vagy rosszabb a múltnál? Mivel hágott alá, vagy fel a mostani Gazdatiszt az Előb-

beninél? Mivel nagyobb, vagy kisebb az idén a Fundus Instructus, vagy a Jóság belső becsé?

§. 97.

Ennyi bizonyos és világos Fogásokból állván a Kamarai Köz Számadás: nem szükség azt a Kereskedők Scrittura Doppia lábára állítani. A Kereskedőké nem Számadás, hanem Számtartás, a mint már mondtam. A Kereskedő akár Pénzen veszi, akár Hitelben kapja Portékáját, mindenkor bizonyos, megalkudott árra van minden Réfnek, fontnak, köbölnek: de a Gazdaságban enints. AGazdaságban a Magazin az egész Jóság, és az nekünk Hitelben, vagy bizonyos árron semmitsem ad. Nem kell tehát itt Credit: hanem az egész Gazdaság egy Debet és ehez Számadó kell és nem Számtartó. Nints itt Cassa, se Cassa könyv kalmári értelemben; és ha a Jóságot Cassának képzeljük is: a Számadó sohase köteles arra, hogy a Creditet a Cassának visszaadja; hanem arra, hogy a Birtokosnak adja kezére, a mit a Jóság hozott, még pedig egészen, és valóban. Máskülömben a ki a Scrittura Doppia szerint Jóságát Cassának, Jövedelmét pedig Cassa, Creditnek képzei, s minden Terméseit bizonyos árra taxálja, mint a Kalmári Portékák állanak: merem mondani, hogy merő Papiros Gazdaságot folytat. Ennél pedig még a Rovás. gazdaság, vagy Számadási« jobb.

ELSŐ SZAKASZ.

A Számadó könyvekről közönségesen.

§. 98.

A mint mondatott rendszerint minden Számadónak három Könyvet kell minden Esztendőben vezetni.

I- ső A Jegyző könyv, vagy Strazza a nagy Uradalmakban. Ez mindenkor a Számadónál marad a végre, hogy belőle a Számvevő által teendő Nehézségekre felelhessen; és magát menthesse. Ennek még a Kereskedők közt is nagy Hitele van.

A kissebb Jóságokban a Diárium annyit mint a Strazza, és Rubritáji is egyeznek.

II- dik A Fő - Számadó könyv (Hauptbuch) Erre különösen ezek a szükséges fogások

a) Az Esztendő végével záratik be; és minden hozzátartozó Tanúságokkal együtt bekötve általadatik vagy az Uraságnak, vagy pedig a Számvevőnek, amint a Rendelés van,

b) Az ezen Könyvbe való általírást igen jól meggondolni kell; és az özszeadást, kivonást, vagy Sokszorozást kétszer is megpróbálni, hogy hibás ne legyen: mert azt többé igazítani, kitörölni, vagy vakarni nemszabad mint a Strazzában megengedtetik. A minek az a következése, hogy a Számvevő az ejtett hibából Nehézséget sinálván, a Számadó magát a Felelet terhe alá rekeszti.

c) Mind a Pénz, mind a Magtartónak különböző Fő-Számadó könyve lévén a szerint, a mint amaz a Pénzről; ez pedig a Termésről, és Tenyészetről számol. Főképen mind a kettőnek különböző Felhányása is (Inventa-

rium) van a mellyet mindenik alólírva, és megpetsételve, a maga Számadó-könyve elejére köttet; hogy belőle a múlt Esztendőről való Maradékot (Remanentia) a Fő-Számadó-könyvbe renddel, és sorral legelsőben is (míg t. i. új bevések nintsenek) áltairhasa, Ilyformán: Maradott a múlt 1805. Esztendőről, Gabona ennyi, Bor és Pénz ennyi.

d) Mikor a Számadók az Esztendő végére érnek; a Számadókönyvet ugyan tartoznak Summázni, és a Maradékot világosan kitenni; mindazáltal a Számadó-könyvet bé nem zárhatják addig; míg a Maradék felnemiáayatik újonnan. Ha ez megesik: a Feihánjást alól kell írni, Íratni, és petsételve a SzámadóköByv bezár hatására ahoz köttetni: És ekkor van osztán a Számadókönyv valóságosan bezárva.

e) Hogy a Számadók az új bevéseket és Kiadásokat akadály nélkül általíthassák naponként, Nro szerint, vágy hetenként a Jegyzőkönyvből a Számadókönyvbe: a Tanúságokat megszerezzék magoknak már akkor, mikor a Bevések, és Kiadások megtörtévnén, a Jegyzőkönyvbe beíratnak, és ezek is Numerus alá vetessenek.

f) A Számadások Hiteles volta egyedül a Tanúságokon állván, Meghagyás . vagy Ráírás (Commissio, et Assignatio) nélkül, semmi legkissehhet se szabad se bevenni, se kiadni. Ezért is a hol tisztartó van: a Számadó minden Állításaik, annak Meghagyásával és Ráírásával tartozik erősíteni. Á hol pedig Tisztartó nints; és a Gazda maga egy úttal Számadó is (hogy Állításiban a Számvevő gáncsot ne találjon) az Uraságot meg kell az

eránt Kérdezni, hogy Kiben volna bizodalma leginkább, vagy kikben? Hiteles lenne e az Állítás? ha azt tsak a két Számadó, az egymásnak minden Héten adni szokott Menedék, és Viszszázott menedékkal (Quietantiis et Contraquietantiis) erősítik; vagy pedig ezek nem léttében, ha a Bévevéseket és Kiadásokat a helybeli Piscális, Pap, Helység-Jegyzője, Mester, Íródiák, vagy Eskütt, írásttudó Megesméréssel (Recognitio) bizonyítja? Míg ezt az Uraság írásbeli parantsolatjával meg nem határozza, a Számadó addig hivatalához ne fogjon: különben elébb vagy utóbb kárát fogja szenvedni. Hogy azomban a Menedék szóba valaki meg ne ütközzön: megjegyzem, hogy a Quietantiát, már 1772. Esztendőben Magyar Előjink Menedéklevélnek (Refugium) nevezték. Lásd a G. Sz Teleky Archívumát.

g) Se a törvényes Ráitélőszék, sem a Számvevő meg nem elégszik azzal, ha valami Bévételt, vagy Kiadást az írásttudatlan Hajdúk, vagy Esküitek, tsupa keresztvonással bizonyítanak; hanem ha ezt valaki coramisálja, úgymint Vármegye Esküttje, Plebánus, vagy akarki, a kit az Uraság írásban e végre kirendelt.

h) Ha ezen Rendtartás mellett a Számadók, még a Helyességre, és Világosságra is vigyázzván, minden Bévevést és Kiadást meg is keresztelnek, az az nem restellik a Tanúságokban világosan kiírni: Mit, mitsodást, honnan, és mellyik Esztendőből valót, mennyit, mi árron, kinek, mikor, s a t. vettek be, vagy adtak ki? a Számvevő annál kevesebb Állításokban ütközik meg.

i) Még az Uraságnak magának sem adhatnak semmitannak tulajdon Menedékje, vagy

Biztossának Megesmerése nélkül: annyival is inkább egyik Jóságbeli Számadó, a másutt lévő Számadónak Menedék nélkül (ha százszor parautsolja azt valaki) legkissebbet se administáljon.

k) Így az Építéshez, Árokmetszéshez s a t. annál felebb ne merjen egy Számadó is költséget kiadni, minta Felsőségtől írásban megrendeltetett, vagy valamire Meghagyást, vagy Ráírást kapott.

l) A Számadók, se a Gazdatisztnek, se más valakinek meg nem engedhetik, hogy aző Számadások alattvaló dolgokba kotonázzanak, Pénzt felvegyenek, Gabonát kiméresenek, hír nélkül elvitessenek, eladjanak, s a t. Azomban ha a Gazdatiszt Megvizsgálást, vagy Felmérést, s több illyeket parantsol, vagy tselekszik, annak engedni szükséges; sőt mindent egész engedelemmel, és tisztelettel előlmutatni szoros kötelesség.

m) A Számadók minden Szombaton összemérjék a magok Bevééseiket, és Kiadásait sat. a Tisztartó vagy Gazdatiszt kezénn álló Meghagyások Protocollumával; és ami meghagyatott ugyan: de azt a Vevő el nem vitte; vagy akármi változás esett a Meghagyás, és Bévétel, vagy Kiadás közt: azt a Protocolumból is ki kell húzatni, és újjonnal meghagyatni s a t.

n) A Magtartó ne támaszkodjék egészen a Pajtabírókra, s más illyenekre, a kikre a be, és kimérés van bízva; hanem maga is (a mennyire lehet) jelen legyen; s ha valami dolog előtte gyanús, az Uraságtól, vagy a Gazdatisztől kérjen engedelmet a Felhánýásra.

o) A kintlévő Ispánoktól, minden Hónapban formás Számadást kérjenek a kezek

alatt való dolgokról; és ezek Állításit egy Summában írják által a magok Számadó könyvökbe, és az Ispán Számadását, mint Tanúságot vegyék, a magok Állításának bizonyítására.

III dik A Hónapos Kivonás. Ez a Fa Számadókönyvnek hónaponként való Kivonása, mind magoknak a Számadóknak javokra szolgál, mind pedig az Uraságot időről időre bizonyossá teszi a felől, hogy mi van készen a Pénztárban, a Magházban, mi a Hátramaradás, Tartozás, és Adósság, Mire lehet számot tartani, mi van veszedelemben, mi az Eladni való s a t. Körültök ezek a Rendtartások:

1. Különös kivonása van a Pénztartó Számadó könyvének, és különös a Magtartónak is.

2. Mind a ketten beküldik ezen Kivonásokat az Uraságnak, a Számadó könyvel meg egyezőig; noha minden Tanúságok nélkül, és így tizenkétszer egy Esztendőben. Eből tudja meg az Uraság azt is, hogy a Számadás vezetettik.

3. Az Esztendő végén a 12, Hónapos Kivonásokból, egy Summás, vagy közönséges Kivonást kell a Számadóknak készíteni, és eio pék pontban meg kell egyezni a Számadó könyvet bezáró utolsó Summával,

MÁSODIK SZAKASZ,

A Pénztartói Számadásról különösen,

§. 99.

1. Mi a foglalatossága főképen a Pénztartónak felebb a H. Résznek §. 71. 72. megmondva lévén, itt tsak aról van szó, a mi a tulajdonképen való Számvezetést illeti.

Soha addig sem a Magtartónak, sem a Pajtabírónak, ki nem enged valamit adni: míg a Meghagyásra, vagy Szerződésre ő maga rá nem írja, hogy enek, vagy anak árrát már vagy egészen, vagy részében, a mint a Szerződés történt, felvette.

3. A Gazdatisztnak Meghagyását megolvassa, és felvesse, ha ugyan azért, vagy ezért annyi jár-e? amint a Meghagyásban ki van téve: különben az ő Állítását a Számvevő Nehézség nélkül nem hagyja.

4. A Mesteremberek Contoját, vagy Szerződését nem elég, mint Tanúságot a Számadáshoz mellékezni; hanem arra rá kell íratni

1. a Meghagyásos, és 2. a Mesteremberek Megesmerését is, vagy Menedéklevelét.

5. Ha annál jobban tudja is, kinek mi jár: azt addig ki nem fizeti, míg a Gazdatiszt vagy az Uraság azt Ráírással nem parantsolja (Assignatio).

6. Így a Szegődséget se fizeti ki senkinek; ha tsak a Szegődség helyben hagyott Tabellája, minden fertályban különösen nem assignáltatik; és akor is kivel kivel esmertesse meg, hogy eső-részét felvette azonkívül, a mi a kártételért bentfogatott.

7. A Jobbágyok Urbáriomi Tartozásával, és Adózásával, és a Megállított jövedelmek Tabellájával is hasonlóképen kell tselekedni, azaz, azokat két Terminusokra, a Fiscus Jövedelmek, és Urbariális Tabellák szerint, assignáltatni kell: de a Hátramaradásokra (Restantia) ne várjon semmi Meghagyást, vagy Ráírást: hanem behajtani igyekezzen.

8. A Jőszágon fekvő Terheket, akár legyenek azok Fundációk Stipendiumok, vagy Hadi segéd, soha addig ki ne fizesse, míg vagy

maga az Uraság, vagy annak Meghatalmazottja írásban meg nem hagyja; és akkor is magának, a megesett fizetésről Menedéket vegyen. Az Eladásokról való szerződéseket is a Vevővel alólíratni, mennyit, és hogy vette, s mennyit vett kezére, és mennyit fizetett öszszeséggel? megesmértetni mindenütt szükségesei vált pedig ott, a hol a Pénztartó, vagy Magtartó maga van a Jóságban! Az ilyen szerződés bizonyos Tanúságul szolgál, mind az eladott Portékának mennyiségére, mind a készpénz Bevételének erősítésére.

g. A Magtartóval, a mint mondatott minden héten, vagy legfelebb minden Hónapban számotvessen az eránt hogy valyon felvette e ő mind annak az árrát, a mit a Magtartó állít, hogy ezen feltétel alatt kiadott?

10. A Költsönpénzekkel, Adósságokkal (Passivum et Activum) és ezek Kamatjával mitévő legyen felebb megmondatott,

11. Ha még valaha Pengőpénz forogna a Pénztartó kezén; szükséges hogy mind mértékje, mind Pénztabellája legyen, hogy hibás, hamis, és nemkelendő Pénzt, a maga kárával el ne vegyen.

12. Ha a Pénztartó a Számadásban több Kihagyásokat tsinál: nem lehet tsupa Számbeli hibának (error calculi) tartani.

13. Akármi szín, és név alatt adatik vala mely Pénz a Pénztartó kezére: azt a Számadókönyvbe hiteles Tanúság mellett be kell venni (percipere) és ha harmadnap múlva viszatokellis adui, azt mint rendes Kiadást, hasonlóan beiktatni szükség. Ilyen az Árvák Pénze, a mellyről felebb az rendeltetett, hogy arról-a Pénztartó különös, de egyszersmind hiteles Számadást folytasson. Úgy de az, hite-

les tsak úgy lehet, ha a Számadókönyvben is felvetetik.

14. Minthogy a Pénztartó fizeti a Marha, és Barom-pásztorokat: az ő kötelessége is az főképen; hogy mindenféle Marhát, mikor kerül megszámáljon, és a mi a gondatlanságmiatt elveszett: húzza le kinek kinek fizetéséből; sőt a Magtartóval, ha a kár arra érdemes: a Deputatumot is fogassa bent, és vegye be rendesen, és hitelesen.

15. Ami a Restantiákból hónaponként incassáltatik: azt egy Summában Perceptumban be kell venni így: Restantiákból beszede-tett ennyi: és ezt ismét a Kiadásba is kell iktatni így: Restantiák erogáltak fl. 100. xr. 20.

HARMADIK SZAKASZ.

A Magtartói Számadásról különösen.

§. 100.

A Magtartóság tárgyai sokak; azért is mind a Maradéknek Felhányása, mind maga a Fő Számadókönyv, mind pedig ennek Hónaposkivonása kiterjedtebb; sőt maga a tulajdonképen való Számadás több szemességet és Számadói fogásokat kíván, mint a Pénztartóé. Ehez képest e következő Jegyzéseket használni kell:

1. Az Uradalom szükségére való dolgokat soha addig ki nem adja, míg az Uraságnak vagy a Gazdatisztnak Meghagyása kezébe nem adatik.

2. Ami pedig eladatott: addig azt fen-tartja, míg a Pénztartónak Megeszmérését az eránt nem veszi, hogy ennek, vagy annak arra már le van fizetve a Pénztárnál.

3. A hol a Magtartó magánosan van valamely Jóságban: minden Bevéseit és Kiadásait azoknak Megesméréseikkel, sőt a Vevők, és Mesteremberek Menedékes Szerződéseivel tartozik erősíteni; akiket az Uraság e végre meghatalmazott; vagy legalább (akarhól lakjonisaz) a Kormányozó Gazdatisztnak, hertenként, vagy hónaponként Meghagyását kikerje magának Tanúságul.

U. A Felhányás után a Számadókönyvben a legelső lapon a Borbévés és Kiadás szókott állani. Hogy a Magtartó ne hibázzon: a Borok számonadásában ezeket tartsa meg:

a) Legelsőben is a Maradék vegye bé, a maga Neme Esztendeje, és termés helyje szerint.

b) A Maradék után jön az Újbevévés, vagy az Uraság Terméséből, és Kilentzedből, vagy az Őszszevévésből.

c) A Termés, és Kilentzed, vagy Hegyvám első Bévévése, a Termés és Kilentzedelés Őszszeírása (Conscriptio) által eléggé megbizonyíttatik: ha az, az őszszeíró által hitelesen alólírva van; és a Meghagyó assignálta.

d) Ha a Borok a pintzékben tüzes forrasokat elvégezték: a hordók forró - híjját hiteles Ember jelenléttében, és Megesmérése szerint kell megtöltögetni; a hordókat akó szám szerint őszsesummálni; és az Őszszeírásnak egész híjjánosságát, mint Töltelket Megesmérés, és a hol kitelik, Commissio mellett a Kiadásba beiktatni (erogare).

e) A Borok minden Hónapban kétszer töltögettetnek a Magtartó jelenléttében; és a mennyi itsze töltelékre felmegyen: hiteles Ember megesmérése mellett írássék be a kiadásba. Mert ezen túl semmi itsze szám sem enged

tetik a Töltelékre; és az a Hordóknak különböző nagyságok miatt az Uraság, vagy a Magtartó kára nélkül nem is eshetik meg. A Hegy allyján mindazáltal, a hol egyforma Göntzi hordókkal élnek, minekutánna már az új borok tüzes forrásokat elvégezték; és az elébbi rendelkezés szerint mégis föltögettettek: az újj hordók első és második töltögetésére, a midőn még az újj hordók apasztani szoktak, két itszét egy hétre, azontúl pedig egy meszszyel fel lehet venni.

f) Mikor a Borok lefejtetnek, vagy a Seprőről levonatnak (a hol ez szokásban van) az egész Borsummát a Kiadásba be kell írni. Ha a Fejtésnek vége van, hiteles Megeszmérés, és Commissio mellet, a mi találtatik: öszsze kell venni, és a Bevevéshe beírni (repercipere). Így a Seprőt is Akó, vagy itsze szerint be kell venni.

g) A jövő-menő Cselédek számára, sőt az Uraság Vendéginek is a Kádár, Kultsár, vagy maga a Magtartó szokott bort itszénként kiadni. Hogy az ilyen Kiadásnak hitele legyen; és a Gazdatiszt, s a Számadó is, annyi apró Meghagyásokkal ne terheltessék: a Kádár, vagy Kultsár egy közmeghagyás mellett egész Hét, vagy Hónapszám szerint adhat ki bort, de a Magtartó az ő aprólékos Kiadásait csak egy Hétben, vagy Hónapban írja be a Kiadásba. A Kiadónak a Parantsoló által alólírt könyve, mint Tanúság fog szolgálni. Az Ezzettel, és Pályinkával szinte így kell tseledni.

h) Ha a Magtartó a Seprőt, Törkölyt s a t. a kiégetésre általadja: az akó és itsze számot a Kiadásba beírja; de egyszersmind azt is bevegye, a mi azokból kiégettett. *Ennyi, s ennyi akó szilva, törhely vagy Seprőből,*

hány itszét kell egy akó utánn az Égetőtől kívánni: felébb elől van adva, és az a Gazdatisztet illeti: de a hol a Magtartó maga a Gazdatiszt, az említett (égetésbeli Cynosúrát megtartsa, és a Próbaégetést hitelesen bizonyítsa.

§. 101.

A szalmás Gabona számadására ezek szükségesek:

1. Az Új-termést és Kilentzedet, mihelyt az Aratásnak vége van, hitelesen kell össze, és alólíratni; hogy az őszeírás Tanúságul szolgáljon a Bévevésnek.

2. Ezen Öszscheírás Rubrikák szerint essen meg. Az első húzás az Esztendő, a második a Határ; a harmadik a Tábla, vagy a Düllő állandó neve; a negyedik a Termés Neme; az Ötödik a Kereszt, vagy Kalangya száma. A hol van: az Öszscheírást, nem tsak hogy az Öszscheírók alólírják; hanem a Gazdatiszt is Meghagyás által rendeli annak Bévevését: de a hol a Számadó tsak maga van: elég ha azt, a meghitt személljek alólírásokkal erősítik.

3. A mennyire lehet az egynemű, és jószágú Terméseket, egy vagy több Kazalokba kell Öszszerakni, másokba az alábbvalókat, és egészen másokba a Kilentzedet és Tizedet.

4. Minden Asztagba, vagy Kazalba bele kell szúrni a Rovást, az Öszscheírásnak Rubrikáji szerint p. o. 1805. Püspökiben, az Aranyászon, Búza Kereszt 600 kéve 17.

5. Mikor az Élet e Mezőről behordatik: minden Tábla terméséből egyenesen a Cséplő-pajtába kell egyik másik szekérről, válogatás nélkül, 5—6 keresztre valót lerakadni; és hiteles Emberek jelenlétében eltsépettet-

ven felmérteni; és ezt Meghagyással, vagy Megeszmérés által erősítve, mint Köz-próbát (próba generális) Számadás alá venni.

6. Valamikor valamelyik Asztag, vagy Kazal eltsépettetik: új próbát kell 3 — 6 Kereszttel (speciális próba) hasonló módon tétetni, és a szemet bevenni, illy módon 2-5. Feb. próba tséplésből 3-6 Keresztből a 12. szám alól; kovátsi termés, 1805 ből, a Rédegi Tábláról 3-6 keresztből bevétetik $4\frac{1}{2}$ köb. búza, vagy Q. köb.

7. Hasonlóképen kell körülírva apróba-keresztek számát is a Kiadásba béiktatni.

8. A Hitelességre, és világosságra a nagy Majorokban Cséplés vagy Nyomtatás Tabellát kell készíteni azon rubrikák szerint, amellyek ezen §. 2. pontjában az Özszeírásra rendeltetve vannak.

9. Ezen Tábellába minden Asztag, vagy Kazal Numero, és Esztendő szerint béiratik, és ha valamelyik eltsépettetik: mind a köz, mind a különös próba beleiktattatván egymás után s azon Summa-is kitétetik, a mit Próba szerint ez, vagy amaz Asztagból várni kell; mind pedig az, a mi valósággal, és hitelesen megerősítve beméretik.

10. Ezen Tábella négyszer készül esztendőt által, az az, 10. Jan. 10. April. 10. July és 10. October és Meghagyással, vagy ameghitt BizonyosságokMegeszmérésealólírásával megerősítve, a mindért egy fertályban esett kiadásnak, és Bévevésnek bizonyítására, mint Tanúság a számadókönyvhöz mellékeztetik.

11. Hogy azonban minden Határnak, Táblának, és Esztendőnek nembeli Termését világosan lehessen megítélni: nem azt kell a Számadókönyvbe tsak írni; hogy ezen, s ezen

Fertályban eltsépettetett in Summa, Kereszt ennyi s bévétetett szem ennyi; hanem a Cséplés Tabellából kell azt áltírni körülállásosan, a mi a Cséplés által sorban, és egymás után kiment, és bejött, p. o. 1806 Csitsón, az Aranyászi Táblában, 1805 ben termet búzakazal, sub Nro 12. elcsepeltetvevén szalma és Gabona Kereszt kiadatik 600, és Bévétetik sz. m. köb. 900 ugyan azon esztendőből a Táblából.

12. A mellyik Kazal eldüllött, vagy beázott, és így belőle a szem hibázott: a Magtartó jó lelkiesmérettel, és a hiteles Bizonynál mellett tegye azt a Kiadásba, és Bevevében körülállásosan. Külömben a híjjánosság a Magtartó nyakára fog ítéltetni: annyival inkább pedig, ha a kárt látta, és a Gazdatisztnak a befedetést nem javasolta, vagy maga, ha egyedül van, be nem fedette.

13. Ugyan illy körülállásosan, és hitelesen kell azt is a számadókönyvbe beiktatni; ha valamellyik Kazal, olyan Táblából való, a mellyet a Jég. Jun. 10-dikén megvert s a t.

14. Mikor a Szem az őszi, és Tavasz — vetésre kihordatik: ha a Magtartó hitelesen megbizonyítja; hány köblöt adott ki: többé Felelet terhe alatt nints; hanem a Gazdatiszt, a ki vettet; és a mezőre viteti; felel arról, ha több ment ki, mint a Holdak száma kiven-ta. Ha a Magtartó egy úttal Termestő is, a Felesleg — vetésért őt kérdi meg a Számvevő.

15. A Kukoritza, és Hajdina minden szemek közt legnagyobbat apad, azért számonadások a Megtartóknak többnyire méltatlan veszedelmekkel van egybekötve. Elzt tudván

a) A Kukontzát nem szekér megmérve vegye Számadásába, hanem köböllel púpozva, a mennyi ráfér.

b) Ha a Kukoritza éretlen, nyers, vagy megásott, és sokszor akkor is szakad az eső, mikor a szekerekről kasokra, Górékra, vagy padlásokra hordják: a Magtartó mind a Gazdatisztól úgy írva kérje a Meghagyást, hogy a Kukoritzának minéműsége, és az idő mi-volta is be legyen írva: sőt nagyobb bátorság kedvéért, más hiteles emberektől is bizony-ságot vegyen arról: rnitsodás volt legyen a Hajdina, vagy Kukoritza, mikor azt bevette? Ezek a Bizonyások jók lesznek akkor a midőn a Számvevő el nem hiheti, hogy egy Góréba 1500. Köből méretvén be; a Kiadásban minden százon 25- sokszor 30. köből híjjánosság is talál-tatik. E pedig így szokott lenni; kivált az éretlenség miatt. Sőt láttam szememmel azt-is, hogy az egész 1814- és 1815. termés össze-rothadt, és senki se vette hasznát. A Hajdina szinte így járt. Ha legszárazzaban, és éret-tebben töltenek is ezek a Magházakba: a híj-jánosság a megszáradás után, tsak tavaszig is minden százon 10. köbölre megyen legalább. Azértis legjobb volna őket kétszer venni Szám-adásbet t. i. Ősszel és Májusban, és akkor a-híjjánosságot hiteles Tanúság mellett a Kia-dásba kitenni.

A Kukoritzát mikor csépelni kiadja a Számadó: az egész Summát a Kiadásba kell ír-ni, és a Szemet a Bévevésbe hiteles Tanúság mellett.

§. 102.

A Kender és Len zölden való bevevése; noha egészen más okokból, szinte ilyen ve-szedelmes mind a Gazdatisztnek, mind a Mag-tartónak. Mert ezek olyan plánták, hogy természetsek többnyire az időjárásától és a

különös föld minéműségétől függvén, merő szerentse. De mivel nagy rajok a szükség: Gazdatiszt, kénytelen vetésekkel próbát tenni. A Gazdatiszt helyes mentségét a hibás Termés körül felebb már előladván; itt a Magtartónak adok jegyzéseket a Kénder, és Len számonadására.

1. A Magtartó mikor azöld kéve kendert és Lent beveszi, meg nézze, ha azokat valami tsak kitsiny jég is nem ütötte-e meg. Ha megütötte: valahol a seb volt, a szál a tiló alatt el fog szakadni; és így nagyobbára kóczba (Csepű) megyen. Az ilyen Bebevés mellé hiteles bizonyító Tanúság szükséges.

2. Ha a Hender páltzás: a vízben tsak hamar el fog ázni, és a hijjánosság nagy lessz. Tehát mentől melegebb, tisztább, s folyóbb az Áztatóvíz: a Kender annál hamarabb ki fog ázni. Erre a Gazdatiszt tartozik gondoskodni; és a Magtartó igazság szerint, tsak amegtörött, és meggerebenelt szálát, és kóltzot köteles hitelesen bevenni. De a hol Ispányok, és Gazdák termesztik a Falukon a Kendert, és Lent; vagy a Magtartók egyúttal Termesztők is: a Kender, és Len Számonadásokhoz ezen fogások adatnak:

a) A melly határban a Kenderhez és Lenhez tapasztalhatóképen ritka, fekete, és mindég valamennyire nedves föld nintsen: tsak akkor lehet Kendert, és Lent vetni, mikor az Esztendő esős, és meleg.

b) A hol a föld jó: egy 1200. □ öles holdba bele megyen 4. köből mag, és négyszer kell vele egymás után meghinteni a földet. Ha a mag se jó, se nem elég, minden hijjában.

c) Az illy föld, és meleg esős nyár, ad rendszerint 500. kéve Virágost; és annyi, vagy

több Magos kendert: a melly mindenik négy-négy marokból, vagy közép Veretből áll: de a mag jó legyen, az az, érett, jól kiszáradott, a füllőben meg nem égett, és a föld vérmes, vagy nedves, különben a madarak azt kiferdik, és a mi kikél is, elszárad. Huszadik Májustól fogva Úrnapig lehet vetni, és vele inkább várakozni, míg a föld megázik. Ha a Vetést, vagy megszántott, de vetetlen földet a Zápor megsapja oda; van az 500 kéve Kender. Ha a nyár száraz, a Kender rövid lesz; és a fontszám igen fog hibázni. A Számadó erről hiteles bizonytságot vegyen jólőre magának.

d) Még a magról meg kell jegyezni: hogy azt Cséppel verni ki, káros. A Csép a magot megrepeszi, és ez, bár a szemnek szép is, ki nem kel. Még az se használ, ha a Szórók, Szelelők, Eresztők, a vékonyan fekvő magot, kivált tsismás lábbal tapossák. Tehát a magot igen gyakran öszszetolni kell. A drót, vagy Vastrosta is igen éles a Kender maghoz; elvágja, vagy megsérti a magnak igen kinnülő való tsírjét. A mit a szél a Szelelőtől, vagy eresztőtől távolabb viszen, és Alijának (Suska) hívják, némellyek aházi madaraknak adják; mások pedig a kevés jó magot pótolják vele; és annál örömebb elvetik: mennél jobban elhitették magokkal; hogy ebből mind Virágos Kender lesz. E nem igaz, és belőle csak olyan kevert Kender lesz; mint a többi; hanem ritkái kel. Én mindenkor szélt, és a föld végeire, ahova a madarak legjobban járnak, szoktam vetni jó sűrűen; és minthogy csak harmada kel ki: páltzásabb, de több magja van. Ennyi Vigyázás és fogás kell csak az egy Kendervetéshez.

e) Minden két kéve, vagy 8 marok zöld Kender ád (ha a jég meg nem tsapta hosszúszerű és vékony, vagy igen el nem ázott) egy font eltörött pozdorjás szálát: és így 500 kéve 250 fontot. Ha a Kender igen páltzás; nints is jól megázva: egy kéve után egy font lessz; de semmit sem ér: A száraz nyárban a kéveszám igen meszsze jár az 500-tól.

f) A 250 pozdorjás vékony szálú Kender, ha megszímítatik, és meggerébeneltetik: ád 120 — 125 font szálát, és 40—50 közép szösz. A jó Gazdaszszonyok elsőben a gorombáját le vonják, és Sákoknak fonatják: ez a kóltz. Azután valamivel sűrűbb gerebennel hasogatják, és a mi lejön, 15—20 font: Cseléd és Sütőruháknak, és köz gyertyabélnék fonják, s közép szösznek nevezik. Ha pedig a Kender érdemes, az az szép, vékony szálú, erős, s nzomban mégis puha, fényes, és nem éles: még harmadik aprófogú, és tsaknem Len-gerebennen megvonják; és a mi lejön: finom szösznek nevezik; 10—12 fontnál nem nyom többet. Ezt azok fonják, a kik a tiszta szálát szokták igen vékonyan megfonni. — Gyengébb mint a szála fonál: azért is a Szálavászon bélinek, vagy kereszt szálnak, és asztali gyertyabélnék fordítják.

g) Mentől több gerebennen megyen a Kender keresztül: annál kevesebb lesz mind a szál, mind a Szösz. Ha a Termesztótiszteknek különös parantsolatjok nints az Aszszony-ságtól: a Kendert tsak Robotban gerbeneltetvén meg; a Kótzot, és Szöszöt együtt levéte-tik. Sokan pedig tsak eltöretik, és simíttatják; azután a Kötélgyártónak eladják. A Számadásban meg kell jegyezni, és mutatni a Felhányáskor mit tsinált a Kenderrel. Így a Számvevő nem tehet annyi gántsot.

h) Ahol az Uraságnak az a parantsnlatja hogy a Kender, Szálnak, Szösznek és Kotznak kivonatván, fonattassék is meg, vagy pénzért, vagy robotban: a Számadó hogy idővel Nehézséget ne szenvedjen a hijjánus véget, ezekre vigyázzon:

a) Ha a Szála Kender háromszor gyaratott, és puha ad $1 \frac{1}{8}$ font, egy font finom fonalat: de ha tsak kétszer gyaratott, vagy az is éles, és hársos: egy font fonálhoz kell egy font és egy fertály szála kendert kiadni. Külömben a fonók (hogy a fonál hijjánosnak ne mondasák) azt vagy megnedvesítik, és ekor a Számadó veszít; vagy ha mégis gombolyítják: téglas kőre gombolyítják. Mert egy font szálából soha se lessz egy font fonál, Így pedig ha a Számadó nem akar károsodni: bizonyosan a Taháts fogja a kő, és Téglát megfizetni. A Nehézségeket örömost tsináló Számvevők, ezeket a Jegyzéseket szemek előtt tartván; a Számadókat helyes okok nélkül ne terheljek.

b) Ha 100 font fonál rnegkótyoltatik, megpároltatik, és fel is gombolyítatik: elvesz belőle közép számszerint 12—15 font.

c) Ha a fonál puha és jól van fejérítve, a vászna gyengébb, de annál tömöttebb lehet. A kemény fonálból ritka vászon lessz.

d) Egy font Kender fonálban, soha nints annyi réf szál, mint egy font Lenfonálban. Ha ezt a Takáts nem tudja: soha se fog annyi vásznat adni, mint a mennyit ígért.

e) A Kender fonálból (ha legfinomabb) réfes széles vászon lessz tsak 3. réf egy fontból, a gorombábból harmadfél: a közép szöszből kettő, és a kótból másfél réf, az is pedig tsak $\frac{3}{4}$ széles.

f) Jobb tehát az Urbarialis fonáspénzen különös jó fonókkal megfonatni a szála finom Kendert; mint elrontani. De ezt a Számadó írásbeli engedelem mellet tselekedje.

g) Az is jobb, ha a Számadó réf, és nem font száma fonatja, és kötözteti a fonalat, így a Takáts soha se hibázik, ha akarja. Lásd a Házigazdaszszonyban, s a t.

h) Ha Urbariom szerint parantsolja az Uraság a' fonatást; a Számadó lajstromba vegye a fonó helységeket, és rubrikákba írja be, hány az egész, fél, fertályos fonó sat. ? mi járna tőlök általában; és mennyit fonatott velek? Ez a Laistrom lessz osztán a Kender Kiadásnak, és fonál Bévevésnek hiteles Tanúsága.

i) Mikor a Számadó a zöld, vagy eltörött Kendert beveszi, a Bevevésnek mellé tegye azt is, hogy mennyi magról, földről, és hány kévéből vészibe ezt, vagy amazt?

k) Mikor a Szálát, Szösz, vagy Kóztot beveszi: szintűgy hozzá kell tenni azt is, hány kéve után van a Bevevés.

l) Ha a fonál hevétetik: annak is mellé kell tenni, s a Vászonnak is, hány font után való a fonás; és hány font fonál után a bévett vászon? Így a Számvevő nem tehet annyit Nehézséget.

§. 103.

A Lentermesztést tsak az esmeretes, és ahoz való Határookban lehet haszonnal termesztetni. Azért is az Aszszonyáságot szükséges a dolog eránt megtudakozni, és általa, a mennyiséget is írásban meghatározatni. Mert a hol a Gazdaság Termesztésben, és Tenyészetben áll: nem gazdaság az erőt, időt, és Számadót a kényes; de tsekély jövedelmű Len-

termesztéssel elfoglalni. A hol mindazáltal a parantsolat éránta megvan: a Számadó magát jobbára azokhoz szabja a fogásokban, a mellyek a kender számonadásáról mondatk: hanem a mennyiség különböztvéu 7 ezeket meg kell tartani:

1. Egy Holdba 3 köbül mag elég.

2. Eről rendesen lejön 400 kéve zöld Len.

3. Három jó kéve ad egy font pozdorjás, vagy elvágott Lent.

4. 100. font pozdorjás Len ad a mint a gyaratás van 40-50 szalat: 20—30 szöszt, vagy Kóztot.

5. Minden 10. font szálából, elapad a fonásban egy font; sőt ha a fonók sok Czuczorkát gyújtogatnak, több is.

6. A Len fonál, ha finom: ad ötöd fél férályos vásznat négy réfet, de nem az Urbáriomi fonók keze után.

§. 104.

Az Eleségek közt a Húsnak, Szalonnának, Zsírnak, Lisztnek, és a többféle Főzelékeknek helyes Számadása legtöbb Nehézségeket szenvedvén, velek a Számadónak legtöbb bajja van. E következő Jegyzések valamit könnyítnek a dolgon:

1. A Lisztet a mennyire lehet a felebbi Őrletés Tabellája szerint, font számra kell bevenni; és kiadni: a hol pedig ez nem lehet, legalább oda haza egy köblöt meg kell mérteni hitelesen, és e szerint a többivel együtt Mázsa, és font számra kell Számadásba vermi. Ha meg kell oda haza szitáltatni: mind a Lisztet, mind a kiesett korpát hitelesen meg kell

fontoltatni, és a hijjánosságot a Kiadásba Kitenni.

A nyers húst, szalonnát, hájjat természetes, hogy frissen is mindjárt fontsámra Kell bevenni, és belőle, ha szükség ugyan font szerint is kiadni.

5. Mikor mindezek füstre köttetnek hiteles emberek által kell a mennyiséget bizony itatni, és a Kiadásba tenni. Mikor a füstől levétetnek, hasonló hiteles Tanúság mellett kell újra bevenni, és így kétszer szükség beveti ni, és kétszer kiadni. Így kell a friss, és füstölt Sajttal is épen tselekedni: mert a Száradás által mindenik nagyot apad.

4 Némely főzelék, (megesik) hogy elfogyván a Magtartó a Deputatumot nem tudja mi-ből kiadni: azért is az ilyen esetben azt tselekedje, hogy másikat adjon az elfogyott helyében. De hogy a Számvevő bizonyost tudhasson: a Kiállást meg kell magyarázni, hogy mi helyett, mi adatott, kinek, és mennyi, erre, vagy amaz időre? Búzát mindazáltal (akarhatja ellen) Főzelék helyett nem kell adni senkinek sem Főzeléket pénzen venni; hanem természeteni.

5. Mikor a Magtartó Árpát, Kölest, Hajdinát, s a t. ad ki Kásának: azt Meghagyás mellett tselekadje: Tíz köből tavaszi Árpából lesz 6 köből öregszemű Árpakása; és két köből korpa. Finom kása pedig egy köbőlből, nem lesz több $\frac{1}{4}$ köbőlnél, és az is tsak a jó Malomban és jó Molnár kezén: és 10 — 12 font korpaliszt, A jó, érett Hajdinából 2. köből ad 374 kását! de rendszerint tsak fél köblöt, így van a Kölessel is. Rendszerint pedig egy köből tiszta sárga kása 5 köből Kölesből kerül, ki: és ezt meg is kívánja a Számadó a Molnár-

tói, s bévevéséhez mindenkor hozzá tőgye azt, hány köbőlből készült az.

§. 105.

A Sóbeli Számadással is többnyire nehezen elégszik meg a Számvevő; azért is körülte eze-két tartsa meg a Számadó:

1. Mikor a Sóházakból a Só megérkezik: meg kell odahaza hitelesen mázsáltatni, a Híjánosságot a Kiadásba tenni; s a Kövekre a Nrot, és mennyiséget felragasztani.

2. A hol van, a Gazdatiszt kötelessége meghagyni: mennyi Sót adjon ki a Magtartó: de a hol ő tsak maga van, a felebbi Cynosúrákat a marhák, és emberek ételére szorossan megtartsa: de el se fogja, és Kiadást Meges-mérésekkel erősítse.

3. A Sót a Számadó apródonként adhatja ki Meghagyás mellett; és a Hónap végével az egész Kiadást egy Laistromba írván adja ál-tal a Gazdatisztnek, hogy az a Meghagyást írja alól és az aprókat tépje él.

4. A Számadó a Pásztoroktól a Maradék sót kérje elől; és vegyebe hitelesen megmérve.

5. A Pásztoroknak kell adni egy sókönyvetskét, a mellybe a Marhaszám Rubrikája után, a többször kiadandó sót be kell írni.

6. Ezen Könyvetskének bal oldalára írja a Gazdatiszt mindenkor a Maghagyást; és a Számadó a Só kiadási a jobb oldalra.

7. Az Esztendő végével a Magtartó ezen Sókönyvetskéket bekérje a Pásztoroktól, és ve-le mint Tanúsággal erősítse a maga Marhákra osztott Só kiadását.

8. A Befejő Csirások, Tejet, Tejfelt, Va-jat, és Sajtot szoktak beadni. Ezeknek tehát a Magtartó Könyvetskét adjon; és valamikor

valamit beadnak Számadás alá: a Bevételt legelsőben is ezen Könyvbe írja be a Számadó; hogy az a Csirásnak Menedékül szolgálhasson. Az Esztendő végével pedig a Csirást egy Summába megnyugtattván, Könyvetskéjét vegye magához; és mint Tanúságot mellékezze a maga, tej, sajt s Vajbéli Bevevésinek erősítésére.

9. A Sajtot, Viaszszat, és Gyapjút, mind járt Számadás alá kell ugyan venni; és a viaszszas, és gyapjús Sákokat elpetsételni: de a Kiadásban az Eladáskor hitelesen találató apadást (calo) különösen Kiadásba kell tenni.

§. 106.

Az Eleségek után a Takarmányok Számadása következik. Ezt, nagy helyet foglalván, bezárni se lehet; és minduntalan szükség lévén reá, mérték szerint kiadni, nem épen lehetetlen ugyan: de igen terhes. A Számonadásboz ezek a fogások szükségesek:

1. Már a Gazdatiszt, vagy a Magtartó, mint ilyen, felébb látta, hogy mindenféle Marha, és Barom számára, külön kell összerakatni a szénát, és tavaszi szalmát. Ma e meg van: felényire megkönnyedett a Takarmányok számonadása.

2. Minden Pajtaközt, Boglyát, vagy Kazalt, két vagy négy marhás szekér számra kell ötzsze rakatni, és a Rovást bele szúrni. A Rováson legyen a Boglya, vagy Kazal Numeroja, a szekérszám, és a marha, vagy barom neme. A Rovás a behordás után való hiteles összeírásból készül; és az összeírás Tanúságul Szolgál a Bévevésre.

3. Ha eladatik valamelyik Boglya, vagy Kazal: a Kiadásnak mellé kell írni azon Boglya, vagy Kazal Numeróját is, a mellyikből va-

lami, vagy egészen eladatott. Úgy kell tseledni, midőn ez, vagy amaz Kazal a Gulya, Birka, vagy Csira számára szekerenként kiadatok is.

4. Az ökrök, és hámos Lovak szénája portié számra lévén felkötözve; azt legkönnyebb font szerint Bevenni, és a Kiadásba, ugyan font szerint kiadni.

5 A Deputatum széna Kiadása a Szegődség Tabellájával, és a kivevőnek Menedékjével bizonyíthatatik tsak, és nem Meghagyással.

§. 107.

A Tüzifa ölszámra szokott bevétetni, és kiadni hiteles öszszeírás, és Meghagyás mellett: de az öl fával, kivált ha az az Erdőben tartatik, vagy a lerakodéban, nyersen rakatik össze szoros mérték szerint; a Számadó soha ki nem jön betsületesen. Azért is a nyersfát Erdőföllel mérve vegye bé, a mellynek magassága rendszerint hét láb, és nem hat. Számonadásához ezek szükségesek:

1. Az ölfá Bébevésére szükséges az Öszszeírásban világosan kimagyarázni, hol, mikor, Karátsonyi favágásban, Robotban, vagy pénzért vágattatott? Az Urbáriális Vágók tartozását is ide kell iktatni, hogy a számvevő megítélhesse; ha a fa annyi öl-e, amennyi a Tartozás.,

2. Az ölfakiadásra megkívántatik a Meghagyás, a Pénztartó Menedékje; vagy legalább valami elhíhető Megesmérés. A Deputatum fa is a fertályonként assignáltatni szokott szegődség Tabellájával erősítetik.

3. Ha valamelyik Tiszt ölfájával be nem érheti, pedig semmit sem adott el: megenged-

tetik, a hol Erdő és esettfa találtatik, neki a Fajzás.

§. 108.

A Deszka, Létz, és Állás fa hiteles Meghagyás, vagy Tanúság mellett vetessék be, és adattassék ki. De minthogy, kivált az Épület-hez kiadottak, nem mind, és nem egészen romolnak el: szükséges a meglévőket hiteles Tanúság mellett, mint használt, vagy hibásokat ismét számadás alá venni, és ezt a Pallér is írja alól (repercipere).

§. 109.

A Gyertya Számonadása, igen apró Kiadásokból állván, a Magtartó egy egész hónapi Kiadásait, egyszerre írhatja bé a maga Számadási kiadásába: de hogy azt elhinni lehessen, egy Könyvetskét tartson az egész Esztendőre. Ennek bal oldalára írja a Gazdatiszt a Gyertyáról való Meghagyást; a jobboldalon pedig ezen Rubrikák legyenek: Asztali gyertya, Viasz, Faggyú, Ordinari: Göbolyösöknek, Kotsisoknak, Csírásnak, a Tornáztba s a t. Ezen Rubrikákba kell osztán írni a Gyertya nemeket font és szálszámra.

Ha a Számadónak nints Meghagyója (Committens) minden Hétfeli kiadásait bizonyítással a megrendelt hiteles személyekkel. Ha az Esztendőnek vége van: a Gyertyakönyvet a számadáshoz kell mellékezni.

Hogy pedig mind a Meghagyó, mind a Magtartó tudhassák: kinek, és hova, mennyi jár, ezeket kell megtartani:

1. A Göbolyösöknek egy Hónapra jár egy font.

2. A Kotsisoknak téli hónapokra egy font, ha külön Istállójuk van, nyárban pedig egy hónapra fél font.

3. Az Ókárra viasz - gyertya, a mint az Egyezés, vagy Ajánlás van: de gondolomra szabad consumót ide sem enged a Számvevő.

4 A kisebb Pintzékhez 25, a nagyobbakhoz pedig 30—40 font a mint a Szegődség mutatja.

5 Jobb mindazáltal altaljában kinek kinek, a kitett mennyiséget vagy Gyertyában, vagy Faggyúban egyszerre, vagy Fertályonként kiadni.

6 A melly Istállóban Lámpás nem volna lántzon felkötte, hogy azt el ne lophassák: a Számadó oda gyertyát nem fog kiadni, a tűz miatt. Tehát a Gazdatisztet, vagy maga magát emlékeztesse, a bádog Lámpások vételére.

§. 110.

A Ponyvák, Sások, Sütő, Vetőruhák, borvonó Kötelek, Törlőruhák, Lópokrótzok, Abrak rosták, Lófésűk, Vakarók, Kötőfékek, futrás és pakoló kötelek, e következő meghatározások szerint adassanak ki:

1. Minden gabona Sások és Ponyvák négy nyüstre (Rittel) szövessenek. Így három anyi ideig tartanak: de hogy ki ne tseréltesse nek, minden Vászón eszközt kalamással meg kell bélyegezni.

2. A gyapjús sások, minthogy gyakran a gyapjúval elmaradnak: tsak közönséges sima vászónból lehetnek.

3. A ponyvák, sütő, vetőruhák, eresztő, gyapjú, és gabonás Sások 6 esztendőre adatnak; azért is a bélyeg mellé az Esztendőszám is

felirattassék. Az avultak ítéltessenek meg, meddig tarthatnak még, és írassák rájuk a Varrás esztendeje posztó betűkkel, hogy még az ezen-túl való tartásokkal együtt a 6. esztendő kijöj-jön.

4. Az Abrakos Sákok, és dupla Ló pok-rótzok, abrak rosták, Lóvakarók, fésűk, négy: a kefék, a Kötőfékek futrás, és pakoló Köte-lek két esztendőre. A borvonó Kötelek tízre, a rudazók pedig háromra adassanak. Ha az idő eltelik; újra Számadás alá vétetnek aszol-gálhatók; az elszakadozottak pedig a Felhá-nyáskor (a Felhányóknak előmutattatván) ki mustráltatnak.

5. Ha valami véletlenül a nagy erő által elszakad, kivált a különbféle Marhakötelek, Strángok: a Cselédek által, mikor azok úja-kat kérnek bémutatassanak és így adassák min-deniknek új az elszakadott helyébe. A mit elől nem mutatnak, azt a Számadó elvesztetnek tartsa; és az árrát a Szegődségből fenttartas-sa, vagy tartsa, és nyomon újat vévén a pén-zen a Kamarába bevetessék.

§. 111.

A Vas, a mint meghozatik, újra meg-mázsáltassék; és a mennyinek hitelesen talál tátik; annyi is vétessék be. De hogy az úton a Hozók által nem menté el valami rossz felé: a Kalmárral a Contót úgy kell tsináltatni. hogy az a Vasnak nem tsak nemét, és fonszámát, hanem azt is beírja, hány szálból, vagy darab-ból áll ez, vagy amaz Szállítás és mellyik Fuva-ros mennyit viszen.

A mi valaminek tsinálására a Kovátsnak kiadatik: az, vagy Meghagyás, vagy Megesme-rés által bizonyítassék a kiadásban.

A mit a Mesteremberek tsinálnak a kiadott vasból gyakrabban meg kell mérni. Így azok is észrevéven, hogy Vigyázás van; nem mernek dévajkodni. Az elolvadása mindazáltal, a mint a munka van, tízre, vagy az apróbb szerszámokban négyre egy fontot felhagyván.

A törött Vasdarabokat szintúgy be kel kérni a Cselédektől mint a Vászón és Kötél-szerekről az elébb mondatott; és az avult vas Rubrikába Számadás alá kell venni.

A mi aprólék tsináltatik: arra az avult vasat kell használni; ha találkozik arra való; és rnint avult vasat rendesen a Kiadásba tenni.

Ha az ilyen avult Vas a Kamarában sokra gyűl: azt, míg a rosda meg nem eszi, ha az Uraságnak nem kell: el kell adni. Ide értetnek a gyenge vásott, vagy szakadozott lánctok is.

A Kovátsok ugyan a kimutatandó fából magok égetnek szenet; az Uraság pedig haza viteti: de a felrakás mindenkor köből szám szerint essék meg, hogy ki lehessen körül belől tanulni, hány köből szénfa elég Esztendő alatt az Uraság szükségéhez.

§. 112.

Sok Számadók ingyen se gondolkoznak arról, hogy a Kerekgyártó, és Dugafát (Don-ga) Számadásba hordozzák; holott pedig ez, igen költséges Jóság az Uraságnak többnyire mindenütt. Azért is az a rendelés, hogy:

1. Mihelyt az Uraság Kerékgyártója, és Kádárja, a nekik szükséges fát darab számba elkészítik: azt a Számadók hitelesen megszámlálván, Összeírás alá, és Számadásba vegyék: a hol lehet Meghagyás, másutt pedig Megeszmérés mellett; és ugyan így írják a Kiadásba is.

2. Az apróbb darabokat száz, a nagyobb darabokat pedig tuzet számra adják, hasonló Meghagyás mellett; vagy a hóí ez nem lehet; a kerékgyártóknak, a számadás mellé Tanúságul beveendő könyvetskéjébe írásék be minden Kiadás. A nagyobb Dugafák fantszám, vagy név alatt adatók ki, és tudva van, hogy ilyen hosszú Dugafából hány, ennyi s ennyi akós hordó szokott kikerülni: és 1. font fából, hány kissebb, vagy nagyobb Edény.

3. A Kerékgyártó, és Kádár a maga tetzéséből semmit se dolgozhatik, hanem minden Munkára írott Meghagyást tartozik a hönyvébe tétetni: és a munka beadattatván, a Gazdatiszt, vagy a rendelt Megesmerők tartoznak azt alólírni, hogy a Magtartó általa hitelenen erősítesse Állítását.

4. A hol tekenők, medentzék, és kötet abrantsok készitetnek, a Kulitárok, és Abrants szívók által: mind a kettőnek Könyvetske adassék; és bele mind a tartozás mind a Beadás be Íratván, mellette a készítmények mentenek Számadás alá darab, vagy kötet szerint(Mázsa)

§. 113.

A Marhák, és Barmok Számonadása a Termések, és Magtartói tárgyaktól egészen különböztvén, felőle ezeket kell megtartani:

1. Marhának nevezem a Szarvas-marhát, és Lovat: Baromnak pedig a Birkát, Sertést, Vad-disznót. Szarvast, és Dámvadat.

2- A Méhek ugyan az Állatok, de tsak a Bogarak közzé tartoznak: mindazáltal a Számadó könyvekben egymásután vezetethetnek.

3. Ezeket elég a Szaporaság, össze írásakor Tavasszal, és az Esztendővégével, és így

egy Esztendőben kétszer felhányni (inventare) és Meghagyás, vagy Megeszmérés mellett Számadás alá venni.

4. Némelly Házaknál a Kasznár, másutt pedig a Pénztartó, sőt az Ispányok vezetik a rómk való hiteles Számadást.

5. A Szarvas — marha, és Ló négy Esztendőn felül, a Birka pedig és a Sertés két-tőn felül Öreg számba szokott menni. Ezen alól a Marha IV. III. fű Tavalyi, és Idejinek mondatik. Így a Birkák ha Idejiek, Báránynak, a Tavalyiak pedig Toklyóknak, vagy Űrüknek neveztetnek. Az Ideji Sertést: Malatznak, a Tavalyit: Süldőknek hívják. E szerint az Ideji Méhek Raj: a Tavalyiak pedig Anyakas nevet viselnek a Számadásban.

6. Mint hogy ezen Állatok minden Esztendő elfolytával más Classisba mennek által, és így az Idejiekből Tavalyiak, Toklyók, Süldők, és a Rajokból Anyakosok lesznek, és így tovább: a Számadó minden idén minden Classist különösen a Kiadásba tartozik kiadni, és újra minden Classist a maga új Classisa szerint, a mellybe az Esztendővel együtt lépett a Bevevés Rubrikában újonnan Bevenni (repercipere) köteles.

7. Mikor e szerint minden Classis egygyel fellebb lép: az Idejinek Rubrikája üresen marad. A mellybe a Szaporaságot békell mindenütt venni.

NEGYEDIK SZAKASZ.

A Számvevőségről. (Exsctoratus).

§. 114.

A Számvevő, sok helyen az Uradalom Fiskusára több Házaknál pedig olly Személ-

lyekre bízatik, a kik se Számadók, se Gazdatisztek nem voltak soha; és így a Számadások Megrostálását nem tudván, a helyeit, hogy a tetemes károkat értenék kikeresni: a dolog helyett a Számadó Szeméjjét kisebbítik s a valóságos Nehézséget elmellőzván, a Ritsynységekhe (elakadnak. Ez Hlyen hibának elkerülésére, és hogy a Számvetés bizonyosabb lábakra állíassák: ezeket az Észrevételeket használni szükséges.

1. Az Uradalmi Fiskusok azokat a nehézségeket tartoznak feltenni a Tisztek ellen; a mellyeket nekik maga ez Uraság, és a Kormányshék által ad, vagy maga tapasztalt ezen 8-nali II-dik Számjában, a. h. c. e. és f alatt elől forduló Észrevételek ellen. És ezek ha vagynak, mint Törvénytudó tartozik előre megítélni, hogy az Elmenőtisztnak Személyét s vagy Vagyonját a Haza törvényje szerint lehet-e; kell-e tartóztatni? vagy pedig elég attól egy olly Reversálist venni; a mellyben magát kötelezi, hogy a Törvényes idő alatt, a vele közlendő Nehézségekre felelni; és a ki-rendelendő Ráítelő — törvénytshék előtt megjelenni el nem mutatja. Noha ez nem egészen szükséges: mert a Törvény minden Reversálist nélkül is elég bátorságba helyezettette a Földes Uraságokat a makats Számadókra nézve.

2. A Számvevői Hivatalra azok választassanak, a kik több Uradalmakban, Mag, és Pénztartóságot huzomosan viselvén, végre Kormányzó, és Meghagyó Gazdatisztek voltak. Ezek a Praxisból jól tudják, hol van az Elmulatás, és rossz rendelésből következett kár, s ha akarják meg is tudják különböztetni az írásban esett számhibát a dévajságtól.

3. Ha a fent említett Tabellák, Felhárnyások, Összeírások, Számadókönyvek, és ezeknek Hónapos, vagy Summas Kivonási minden forma nélkül, tsak a szabadtetszés szerint különbözően készülnek: lehetetlen a legjobb Számvevőnek is, nyom s öszszvetést (Combinatio) és valóságos Nehézségeket tsinálni a Számadásokból; és még nehezebb a Főkormányozónak, vagy az Uraságnak, a Valóhoz tsak közeljáró Bilántzot is készíteni.

4 Ha a Számvevő rest; és emiatt a Megrostálás több Esztendőkre halad: mind az Uraság, mind pedig főképen az elment, vagy eleresztett Számadó, és többnyire ezeknek özvegyje és Árváji károsodnak

5. Azért is, akár meghal valamellyik, akár a szolgálatból menjen el, a Számvevőnek kötelessége a Hely színére lemenni, a Megholtak írásait rendbeszedni, a bevenni Meghagyattakat beírni, és a Kiadásokat kirakván, minden Állításokra a kívántató Tanúságokat megszerezni, a Még élőkötől, vagy helybenmaradóktól, és e szerint a Számadást berekesztvén, legelsőben is a Magrostálás alá venni.

f). Az Elmenők is addig ki ne mozduljanak, míg Számadókönyveiket be nem rekesztik; és a Megrostálásnak által nem adják. E miatt a Tanúságokat adó Gazdatisztek, és Megesmérő Személljekh se változhatnak addig, mi Számadók a szükséges Tanúságokat meg nem szerzik tőlök.

7. A most említettekén fellül, az egyéb Számadókönyvek megrostálásában azt a bizonyos Rendet kell tartani; hogy az elébbi Esztendő, mindenkor elébb is vetessék a rostába; de még is egynek megrostálása is, a törvénye? vagy Camerális két Esztendőt meg ne haladja.

3. A mint valamely Számadókönyv megrostáltatott: az aból kihúzott Nehézségek azonnal a Kormányshéknek, vagy az Uraságnak általadassanak.

4. Az ilyen Nehézségeket olly engedelemmel kell a Számadóknak kiadni; hogyha tudja: Mentő feleleteit azokra pontonként, és nyomosán írásba foglalván, egy fertály Esztendő alatt múlhatatlanul beadja-

5. A Megrostálásban a Számvevő legelsőben is a számokat vesse össze egymás közt; és azután a Tanúságokkal. A melly hibák ezekben, vagy amazokban; és a hóit találtanak: a Számvevő minden Próbákkal együtt írja által pontonként a Nehézségek Lajstromába folyó számszerint.

11. A Számok, és Tanúságok összevetések után következő munkája a Számvevőnek, a Valóságos Károknak kikeresése. Ezek több kútfőkből származnak u. m.

a) Az Uraság által megrendelt Cynosúrák ok nélkül való megnemtartásából; és ezek ellen is, vagy a Maghagyó Gazdatiszt, vagy pedig magok a Számadók biháznak. Az ilyen hibák: Nem kíméllésnek vagy Vesztegetésnek (de Commissis) hívatnak. Meg kell azonban jegyezni, hogy tsalhatatlan Cynosura egy sints a Világon.

b) Amelleyek a Parantsolatok áthágásából, az Iparkodás, és Felvigyázás elmulatásából származnak (de Omissis) neveztetnek.

c) A Roszsz úton való járásból, hűségtelességből, és dévajságból (Maleversatio).

d) Tudatlanságból, vagy maga felnemtalálásból.

e) Az elfordítható Csapásokból, vagy szerentsételességből, p. o. hírt ad a Molnár hogy

nagy víz jön; adjon a Tisztség Segédet. Így a Birkás, és egyéb Pásztorok bejelentik, hogy rossz Nyavalya mulatja magát ez, vagy amaz Seregben, vagy a rossz takarmány rossz következése, vagy a jónak megfogyatkozása iránt s a t. előre Jelentést, vagy panaszt tesznek; és a Gazdatiszt érzékel len, gondatlan, rest.

f) Fejességből (Egoismus). Az innen származó kár legelengedhetlenebb.

10. A mint az elő számlált kútfőkből származó valóságos Nehézségek, vagy a Gazdatisztet, vagy a Számadókat illetik együtt, vagy különösen úgy kell a Nehézségeket is külön-külön, vagy együtt, ezek, vagy amaz ellen formálni; és a Felelet végett kiadni.

1,1. A mi nem kár, hanem a forma, vagy tsak a Rendtartás ellen való hiba: röviden ugyan ki lehet tenni. De tsak azok Számadásiban, a kik tovább is folytatván hiltvaljokat, a hibát másszor elkerülni tartoznak.

14. Ha a kár a Számadókat illeti; és azok a magok károkkal, ezt vagy amazt a Számadásból kifelejtették; vagy hibás számmal írták né; és ezt a Számvevő megtalálja: hasonló Lelkiesmérettel tartozik a Számadók Jávára (pro bono) feljegyezni.

15. A Számvevő, a melly Számadókat pontosnak, figyelmetesnek, és gondosnak tapasztal Számadó könyveikből lenni: azokat az Uraságnak bejelenteni tartozik.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

A Censurális, vagy Ráítelő Törvényszékekről.

§. 115.

A Ráítelő Törvényszékek tartásához e következő Észrevételek sinormértékül szolgálhatnak:

1. A Törvény ugyan nem tiltja, mindazáltal illetlen, hogy a Földes Úr, mint megkárosított Felperes; és mint Földes Ura Ráitélőszéknek Elölülője Jegyen.

2. Azért is, minden ilyen Székekhez Praxis szerint, a N. Vármegyék Táblabírói közül kell egy a Gazdaságban tapasztalt Urat Elölülőnek megkérni. A ki is a Változott, és Végezett Számadót (vagy felelt a kiadott Nehézségre, vagy nem) legalább egy Hónappal elébb, bizonyos megrendelt napra, forma szerint Törvényszék eleibe idézze.

3. A Törvény parantsolja, hogy ezen időre, egy a Szolgabíró Urak közül is, a maga Esküttjével meghívassék.

4. A Széknek Jegyzője az Uradalmi Fiskus szokott lenni: és a Felperes a Számvevő; a ki rossz néven nem veheti, ha Állítását minden pontra meg nem bizonyíthatván, a Keresettől elvették.

5. Hogy többen legyenek jelen nem épen szükséges; De ha a Költséget az Uraság nem sajnálja; vagy a Számadó a maga erszényjére úgy kívánja, lehet, sőt kell még egy pár Meghívottaknak is jelen lenni; és minthogy itt a Per summáson megyen ugyan: de a Keresett több pontokból áll, a Ráitélőszéken mind azok is meg szoktak jelenni, akik Meghagyásokkal, és Megesméréseikkel, a Számadónak védelmére, vagy ellene lehetnek. Az ifjú Tisztek pedig a kik tanulni akarnak a más kárán: soha innen ki nem záratnak.

6. Természetes, hogy a Számadásokhoz mellékeztetett írások, és Tanúságok közül, legkisebbnek is el nem lehet veszni, és ha elvesz: az a Felperes káva legyen; úgymint a kinek, kezébe adta a Számadó maga ellen minden

Mentő — fegyverét; és numerizálta az Állításhoz.

7. Minden Állítás pontjára különös ítélet kívántatik; és ha az ítéletben az Indító is (Motívum) kitétetik: több ugyan az írás; de a Földes Úrnak könnyebb a megolvadás; és a lágyítás a mellyre minden Számadónak szüksége van.

8. Nem tartozik a Ráítelő-Úriszék senkinek sem Erősséget, sem Mentséget keresgetni a Számadásból, hanem azt ítéli meg, a mit a Peres felek mondanak; és bizonyítanak.

9. A Reméllésbeli Cynosurák ugyan több Próbatételeken épülvén, a Kíméllésben útmutatásul szolgálnak a Gazdatisztnak: de mint-hogy az Arany mérték is hibázik; ha a hibát a Cynosúra ellen tsak kitsinyben; és ritkábban, vagy pedig fontos Körülállás miatt egészen annak ellenére kellett a Gazdatisztnak vagy a Számadónak tselekedni; a Ráítelő — Úriszék a Megítélésben, igen szoros nem lehet.

10. Az olyan Pontokra nézve, amellyekből a Számadó nem tudja, magát írásból hiteles Tanúsággal kimenteni: de a Törvényszék belsőképen meggyőződve találja magát a megítélt Számadó ártatlansága felől: szohta azt rendesen, legalább a Végső — Ítéletben az Uraság Kegyelmébe ajánlani.

11. A Tudatlanságból ejtett károk Ráítélésében a Számadónak elég az olyan gyalázatos főmosás; a mnellyből azt a Tanúságot vegye magának, hogy nem kell senkinek magát olyan hivatalra adni, a mellyhez nem ért.

12. A Ráítelő Úriszéknek tellyes hatalma szokott arra lenni:

a) Hogy ha a Számadónak javára feljegyzett Kihagyás nagyobb a Megmarasztás Sum-

májánál: neki a Feleslegvalót kiadatni, nem tsaii megítélje; hanem azonnali vissza is fizettesse. Mellyről való Menedéklevelet, az Elölülő alólírván; azt a Pénztartó lefizetésének Erősítésére a Pénztárnak általadja.

b) Ellenben ha a Megmarasztatott (Convictus) Számadó a Megmarasztást lefizeti: azonnal az Uriszék őt a Végső ítéletben kioldozza (absolvit) és a Megítélést néki bátorsággal alólírva kiadja.

c) Ha a Megmarasztaló Számadó Felebbvivést (Appellata) kér: azt a Perbe azonnal be is kell írni. Ha pedig az Uraság Kegyességéhez kíván folyamodni: az a végrehajtás előtt (Executio) nem tilalmaztathatik.

Vége.